

פרק שישי: כיצד מברכין

ואין במשמעותה אלא פרי העץ בלבד, וכשהיא מיוחדת חשובה יותר⁵. אי גמי משום דאיכא פלוגתא בברכת פרי האדמה דתנא קמא ור' יהודה נקט מעיקרא בורא פרי העץ⁶.

חזין מן היין שעל היין אומר בורא פרי הגפן. פירוש משום דאשתני לעלויא וקובע ברכה לעצמו⁷. ובגמרא⁸ מוכח דאם בירך על היין בורא פרי העץ יצא.

על פירות הארץ. פי' כגון מיני קטניות אומר בורא פרי האדמה⁹.

חזין מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ. ומשום הכי לא אמרינן ביה בורא פרי הארץ או המוציא לחם מן האדמה, דכל חד וחד מברכין עליה כלישנא דקרא, בלחם כתיב¹⁰ להוציא לחם מן הארץ, ובפירות כתיב¹¹ ולקחת מראשית כל פרי האדמה¹².

יצא וכדעת התוספות, ועי' מש"כ בשע"צ סז. והנה לקמן ע"ב אמרי' דיין מחמת מעליותא וחשיבותו תקנו לו ברכה מיוחדת. והנה יש לעיין בהא דקבעו לו ברכה בפ"ע דאמנם לא הפקיעוהו מכלל ברכת פרי העץ אלא דבעי פירוש יתר דהוי פרי הגפן, או אפשר דמחמת חשיבותו קבעו לו ברכה מיוחדת ואינה כלל מיסוד פרי העץ, ובוה נחלקו דרבנו ס"ל דבפה"ג הוי ברכה פרטית, ומשו"ה דמי לשהכל ולבפה"א דמוציא בפה"ע. אבל תוספות ס"ל דקביעת ברכה מחמת מעליותא הוי ברכה בפנ"ע ואינה שייכת לבפה"ע, ומשו"ה לא יצא. מיהו לתוספות דוקא ברכה כללית של בפה"ע לא יצא אבל שהכל שנתקנה תחילתה על הכל ונתקנה גם על היין ול"ד לבפה"א שמוציא בפה"ע דהתם מטעם ברכה כוללת קאתי, אבל ביין אפקעוה לגמרי מברכת העץ. ובשו"ע סי' רח סט"ו פסק דאם אמר בפה"ג על הענבים יצא, והיינו דיסוד בפה"ג כתב רש"י להלן דהגפן הוא העץ ועיקר ההודאה על הענבים הוא שממנו יש לנו יין, ומשו"ה יוצא גם על הענבים. מיהו אם בירך על החיטה המוציא לחם לא יצא, והיינו דבפת מברך על החפצא דלחם, אבל בבפה"ג מברך על העץ שמוציא פירות יין. ובירושלמי כלאים פ"ז ה"ד נסתפקו בחטים שגדלו בעציץ שאינו נקוב אי מברך המוציא ולפי מה שכת' הספק אי עיקר הברכה על החפצא דלחם, ולפי"ז הארץ לאו בדוקא וכולל גמי עציץ שאינו נקוב, או על מה שיצא לנו מן הארץ. ובברכי יוסף שם הביא דעת רבנו. 9 עי' תר"י ומאירי, דעל ירקות נחלקו להלן. ועי' אצל קין ויבא מפרי האדמה. 10 תהלים קד, יד. 11 דברים כו, ב. 12 כ"כ ברא"ה ומאירי. ולשון פרי משמע שכך

[לה, א] על הפירות וכו'. דרך התלמוד הוא¹ לדקדק בלשון כיצד לאיזה דבר חזור, דלשון כיצד אינו גופל אלא על דבר שהוזכר מתחלה, והכא גמי יש לשאול היכא אשמעינן חיובא דברכות שהתחיל בכאן ללמדנו הנוסחא. ויש אומרים² דקאי אמאי דאמרינן בפירקא קמא³ שלא לחתום אינו רשאי לחתום כגון ברכת הפירות והמצות, ולאחר שפירש ענין שאך ברכות של ק"ש ותפלה שואל עכשו בברכת הפירות שאינו יכול לחתום בה בברכה, איזהו נוסח שלה. והנכון⁴ דאמסקנא קאי, דאסיקנא בגמ' דסברא הוא דאסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה.

על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ. האי דנקט בורא פרי העץ מקמי בורא פרי האדמה. טעמא, משום שהיא ברכה מיוחדת בפני עצמה,

1 עי' תוס' ד"ה כיצד מה שכ' מריש מסכתין. 2 תר"י לפנינו, וכ"ה ברבנו יהונתן, ונראה שלא פי' כתוס' משום מתניתין דמי שמתו דקתני דבע"ק מברך רק לאחריו דהוא מה"ת. דע"כ השתא דילפינן מקדש הלולים סברינן דברכות שלפניה ולאחריה מן התורה, ע"כ מתניתין דפ"ג דסברה דברכה דלפניה מדרבנן חולקת אסוגיין וע"כ פירשו דקאי אפירקא קמא. 3 יא, א ועי' רש"י שם ותוס' ד"ה מקום. 4 כ"כ תוס' בת"י הראשון ובת' רי"ח וברא"ה ומאירי ואפשר שכתבו כן רק למסקנא אבל השתא ודאי דס"ל דברכות מה"ת צ"ל כתי' ראשון דהא לא ידעינן השתא טעמא דסברא, אבל במהרש"א כ' דגם השתא ע"כ ידע טעמא דסברא אלא שתוס' סברי דזה דוחק דאמרי' כיצד אסברא מבחוץ, ולפי"ז הסברות מחולקות דלרבנו העיקר דסמכינן אסברא ולתוס' הוי איפכא. 5 דבעי מעין ברכותיו דאם מפרט יותר הוי חשיבות ברכה. ועי' לקמן מא, א ששם נתבאר ענין העדיפות בזה. ועי' ב"י סי' ריא, ובצל"ח כתב טעם אחר מפני שאדם הורשה לאכול מן העץ ע"ש. 6 עי' רא"ה. 7 עי' רש"י ולהלן עמוד ב, ובריו"ב ותר"י ובריבב"ן ובהערה שם. 8 חידוש זה שכתב רבנו שאם בירך על היין בפה"ע יצא, כ"כ גם בהלכות ברכות פ"ב הי"ד, ולקמן מ, ב הוכיח רבנו כן ממה שאמרו שם שעל כולן שאמר שהכל יצא וקאמר ריו"ח אפילו פת ויין. ועי' שם מה שציינתי מהראשונים בזה. וכן דעת הט"ז סי' רד ס"ק יא וכן בחיי אדם כלל נ ס"ד. אבל התוספות לעיל יב, א ד"ה לא כתבו דלא יצא, ועי' גליון הגרע"א דתמה דהרי יין הוא ג"כ פרי אלא דהיה צריך לברר יותר פרי הגפן וא"כ מ"ש משהכל יצא. ובמג"א סי' רח סקכ"ב כתב דלא

ועל הירקות הוא אומר בורא פרי האדמה. ירקות כגון כרוב ותרדין וחסא וכיוצא בהן¹³. גמרא. מנא הני מילי. פירוש דצריך לברך על הפירות. דתנו רבנן קדש הלולים לה' מלמד שטעון ברכה לפניו ולאחריו¹⁴. פירוש ודאי לאחריו דנקט לאו דוקא¹⁵, דהיכי דמי אי דשבעת המינין חיוב ברכה לאחריהם מדוכתא אחרינא נפקא לן¹⁶, מדכתיב ואכלת ושבעת וברכת, ואי דשאר מינין לאחריו ולא כלום, ואפי' למ"ד דשאר מינין מברכין לאחריהם בורא נפשות רבות, רשות הוא כדמוכח בגמ' לקמן¹⁷, אלא ודאי כדאמרין. ולא דרשינן הכא תרי הלולים, אלא חד הלול הוא דדרשינן לברכה, ואידך איצטריך לאחליה לקדושתיה והדר אכליה, וכן גמ' משמע מדאמרין עלה מכאן אמר ר' עקיבא אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך¹⁸, וכיון דליכא אלא חד רבויא סבירא להו דברכה לפניו עדיפא.

חד מיבעי ליה לכדאמר רחמנא אחליה לקדושתיה והדר אכלי. פירוש הכי גמי הוה סבירא לן מעיקרא דחד מינייהו אתיא להכי, דלא דרשינן מינייהו אלא חד, אלא דאגב אורחיה פריש להו לתרווייהו. ופירש הראב"ד ז"ל¹⁹ דלא בעי למימר שנחליף את האותיות מה"א לחי"ת דאין משנין האותיות כלל, אלא כלומר דזהו הלול שצריך פדיון, אבל הלול רבעי מדוכתא אחרינא נפקא לן מדכתיב²⁰ מי האיש אשר גטע כרם ולא חללו, ומשם לא למדנו מתי הוא החלול, וכאן אשמעינן דאותו חלול בשנה הרביעית וחלולו זהו הלול, ולא אתא לברכה כלל. אבל בירושלמי²¹ אמרו במעשר שני דלא מתמנעי רבנן מלמדש בין ה"א לחי"ת. וא"ת למה לי האי קרא לאשמעינן דרבעי טעון חלול, תיפוק לי משום דגמרינן קדש קדש ממעשר שני לרבעי, דהכי גמרינן התם בקדושין²² מהאי ג"ש דיש לו ביעור ויש לו חומש כמעשר, וכיון דכן

היא גמר גידולן משא"כ לחם שנגמר ע"י האדם. 13 כ"ה בתר"י ועי' מאירי. ובפנ"י תמה למה לא הזכיר התנא בורא מיני מזונות. 14 לפנינו : לפנייהם ולאחריהם, וכג"י רבנו בירושלמי כאן ותו"כ קדושים פרק ג ועי' דק"ס שכן היא גי' בה"ג, רי"ף ועוד. 15 שיטת רבנו דלא ילפינן מהלולים רק ברכה שלפניו, דלאחריו א"צ ריבוי דהא ז' המינין ילפינן מואכלת ושבעת וברכת [ורבנו לשיטתו דברכה מעין ג' מה"ת]. וליכא למימר דאתא לרבוויי שאר דברים חוץ מ' מינים לברכה שלאחריה, דכיון דיש פסוק מיוחד לחייב ז' מינים לאחריהם משמע שעל השאר אין חיובא מה"ת. ועוד דסברא היא דלא ליברך אשאר מינים שאינם חשובים לקבוע להם ברכה, וכדחזינן שגם מדרבנן אין חובה אצלם, וע"כ דקרא דחלול קאי אלפניו [מיהו לקמן בד"ה ולמאן קאמר רבינו דה"נ דהו"מ למיפרך למ"ד גטע רבעי למה לא גרבי מהאי קרא כל מילי לברכה שלאחריו]. מיהו נראה דלפניה מרבינן כל דבר ולאו דוקא מ' המינים, דלפניו לא מצינו חילוק ביניהם, וזה מוכרח מסוגיין דהא אמתניתין קפריך מנה"מ שצריך לברך ומשנתנו בכל הדברים קאי, [ועי' להלן ד"ה ולמאי], ולפי"ז הוכרח רבנו לפרש אח"כ דקושית הגמ' בסמוך אשכחן לאחריו דוקא למ"ד כרם רבעי [ועי' פ"י רב האי גאון גניזת אדלר באוצה"ג הפירושים עמ' 49 שכ' גמ' שעיקר הקושיא על מ"ד כרם רבעי]. וכן במאירי כתב כרבנו דלא חקר עכשיו כלל על ברכה לאחריה של שאר מינים שהרי לא הוזכרה במשנתנו, מיהו לקמן בקושית הגמרא רוצה לפרש דהקושיא על תרווייהו. אבל שאר ראשונים מפרשינן דמרבינן

השתא תרתי גם לפניה וגם לאחריה וכן משמע קצת ברש"י ועי' ריב"ב וריבב"ן וכ"ה להדיא בתר"י סד"ה ובגמ' נחלקו דלמ"ד גטע רבעי ילפינן לירקות ולכל שאר דברים שצריך לברך עליהם תחלה וסוף ע"ש, ולדידהו אפשר דהשתא ס"ד דארץ הפסיק הענין כחכמים לקמן מד, א ואין בהם מה"ת כלל מצות ברכה בו' מינים [והשתא יפרשו הפסיק הענין שאין נהוג כלל ברכה בהם מיהו למסקנא מפרש רבנו דהפסיק הענין רק לג' ברכות]. ולפי"ז צריך לרבות כל דבר בין לפניו בין לאחריו, ושפיר אקשינן לכו"ע אשכחן לאחריו, ורק בסוף הסוגיין דאמרין דז' מינים יוכיחו הדרינן ביה דלא הפסיק הענין. ועי' תנחומא מקץ בובר אות יד. 16 לקמן מד, א. 17 עיין שם מד, ב. 18 ובוה מיושב מה שתמה הצ"ח למה נקט ר"ע דוקא לפניה ע"ש, ונראה דאפילו לס"ד דברכה שלפניה דאורייתא אין לה שיעור, דרק לאחריה תליא באכילת זית ושביעה, [מיהו בכ"מ פ"ג מהל' ברכות הי"ב לא משמע כן. שו"ר דנחלקו בזה בצל"ח וראש יוסף]. וכן משמע מהא דר"ע שאסור לאדם שיטעום כו' דמשמע אפילו טעימה וכן הדין דילפינן מן הלולים, ובודאי שאיסור רבעי דאכילה הוי במשהו [ואפשר שאינו תלוי בנידון דחצי שיעור דהתורה אמרה דאינו יכול לאכול בלא פדיה] ורק בחלות הפדיון יש נידון דבעי פרוטה, ואפשר שזו כונת המכתם עי' שם בהערה ג. 19 כ"כ הרשב"א בשמו. 20 דברים כ, ו. ועיין רמב"ן על התורה שם. 21 ירושלמי פאה פ"ז ה"ה, מע"ש פ"ה ה"ב, ועי' גליון הש"ס לגרע"א וחז"א ערלה סימן יא, יט. 22 גד, ב

ובכל דבר שנוהג בו דין ערלה נוהג בו דין רבעי, וכל זמן שלא פדאו קדש הוי ואסור לאכלו, וכיון דכן מיותר ליה חד הלול לברכה, דהא סבירא ליה דאף דבר שאינו טעון שירה טעון חלול.

אלא למי"ד כרם רבעי. פי' דס"ל דרבעי אינו נוהג בכל נטע אלא בכרם לחוד²⁹, ויש אסמכתא לדבריו מדכתיב אשר נטע כרם ולא חלול, מאי איכא למימר, דהא איבעי ליה לדבר שטעון שירה טעון חלול. ולמאן דתני נטע רבעי ובכל מידי איירי רחמנא ס"ל דמאי דכתיב אשר נטע כרם לאפוקי אילן סרק, וא"כ אפי' בגפן יחידית נוהג, דכרם לאו דוקא ובכל דוכתא דתני דינא דרבעי בשאר אילנות, אתיא כמאן דתני נטע רבעי. וכתב רבינו משה ז"ל³⁰ דכיון דגמרינן לענין חילול קדש קדש ממעשר שני לרבעי, ה"ה דגמרינן מינה דכל היכא דאין מעשר נוהג רבעי נמי אינו נוהג, וא"כ בחוצה לארץ דאין מעשר נוהג, רבעי נמי אינו נוהג, ואין פדיון רבעי בחוצה לארץ. ועוד דהתם אמרינן³¹ דערלה בחוצה לארץ הלכה למשה מסיני ולא קתני בה רבעי, ומן הדין אפי' ערלה בחוצה לארץ ליתה, דחובת קרקע הוא וחובת קרקע אינו נוהג אלא בארץ, אלא דהלכה הוא ואסר ודאה והתיר ספקה. והרב ז"ל³² כתב שלא היה אומר למעשה שכבר הסכימו כל הגאונים³³ ז"ל (דברים)

כי היכי דמעשר שני בעי פדיון הכא נמי ברבעי. י"ל דאיצטריך דאי לאו דגלי רחמנא בהאי קרא דהלולים דיש לו חלול הוה אמינא דגמרינן קדש קדש משביעית ותרומה דאין להם פדיון כלל, אבל השתא דגלי לן קרא דיש לו חלול ידעינן דממעשר גמרינן.

מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין. פי' שאין הלויים אומרים שירה בשאר עבודות של מזבח, אלא בשעה שמנסכין נסוך היין. וכן נמי כל הברכות שטעונות כוס, אין הכוס אלא משל יין. אבל לא בעי למימר שאין אומרים שירה בשום מקום אלא על היין, שהרי אומר שירה בשחיטת פסחים כדאית' בפ' תמיד נשחט²⁴, והא דאמרינן דבר הטעון שירה טעון חלול. לאו כלל הוא, דגפן יחידית אין רבעי נוהג בה²⁵, דכרם אמר רחמנא דכתיב אשר נטע כרם ולא חלול, וכרם היינו שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב²⁶, ואפי' הכי יין שלה טעון שירה. ואם כן דבר הטעון שירה טעון חלול לאו דוקא, אלא דלאפוקי שאר אילנות קאמרינן לבר מגפן יחידית.

הניחא למי"ד נטע רבעי. פי' דס"ל דכמו שכתב בפסוק של מעלה גבי ערלה²⁷ ונטעתם כל עץ מאכל, הכי נמי בפסוק האחר הסמוך לו שכתב דין פדיון דכתיב²⁷ ובשנה הרביעית יהיה כל פרי קודש הלולים לה, מיירי בכל עץ מאכל²⁸.

וברמב"ן שם משמע איפכא, ועי' העמק שאלה שם אות יט, ועי' גליון הש"ס כאן לגרע"א וכ"ה בשו"ת הגרע"א סי' קעז מה שתמה על רש"י סוטה מג, א וע"ע רש"י ושו"ת ח"ס יו"ד רפה, וכבר הקדימם בהשלמה לפנינו. 26 כלאים פ"ד מ"ו, סוטה מג, א. 27 ויקרא יד, כד כה. 28 שאלות שם, תר"י לפנינו, ועי' רמב"ן ור"ן שם. 29 בראשונים מבואר דעיקר טעמו דיליף גז"ש תבואתו תבואת הכרם. 30 נראה שכונתו לרמב"ם בפרק י מהלכות מאכלות אסורות ה"ט ופ"ט מהל' מע"ש ה"א וציינתיו במכתם, ובתר"י כתב כן בשם רבנו משה הזקן, ועי' מאירי כאן ורא"ה לקמן לו, א (קז, א) שו"ת המיוחסות לרמב"ן שם ושו"ת הרשב"א ח"ג סי' רלא ושעה"מ פ"ט מה' מע"ש שם. 31 קדושין לט, א ועי' תוס' מאור והשלמה ושם ציינתי, ובציונים לעיל. 32 כ"ה בתר"י וכנראה שהיה להם גיר' אחרת ברמב"ם [ועי' סמ"ג ל"ת קמו ורשב"א ב"ק שם שגם להם היתה הגי' משונה] ואולי כונתו לרבנו יונה וצ"ע כעת. 33 גאונים ברמב"ם

ותוס' שם ד"ה וגמר, ועי' תוס' כאן ד"ה אחליה, ב"ק סט, ב ד"ה קדש ותוס' רי"ח כאן. 23 כ"כ ברש"י, ודעתו דשירה מחובת הקרבן היא ונאמרת בשעת ניסוך המים, וכע"ז ברמב"ם הל' כלי המקדש פ"ג ה"ב שכתב ומתי אומרים שירה על כל עלות הציבור החובה ועל שלמי עצרת בעת ניסוך היין. אבל בתוספות בד"ה שאין משמע דחובת השירה מחובת נסוך היין הוא ע"ש. ועי' תוס' רי"ה. 24 פסחים סד, א, ועיין מה שכ' בחי' הגר"ז מבריסק פ"ג מה' חנוכה ובעינים למשפט כאן לחלק בין דין השירה והקריאה שבמצות ההלל. 25 דעת רבנו שלמ"ד כרם רבעי אינו נוהג אלא בכרם שתים נגד שתים וא' יוצא זנב ולא ביחיד, וזו דעת הרבה ראשונים, עי' תו' כאן, בעל המאור, רשב"א והשלמה. ועי' גם תוס' קדושין ב, ב ד"ה אתרוג, אור זרוע הל' ערלה מא, א וברמב"ן ר"ה י, ב חלק בזה עם השאלות קדושים סימן ק והובא בר"ן ר"ה שם וקדושין סוף פ"א, וכ"ה ברשב"א ב"ק סט, א ושו"ת המיוחסות לרמב"ן סימן קנו. ומרבנו משמע דאפילו אי ילפינן מקרא דהלולים בעי כרם שתים נגד שתים

אי נמי יליף ג"ש אשכחן לאחריו. פירוש ודאי לא מקשי למאן דתני גטע רבעי, דכיון דבכל מידי נהוג רבעי, מאי תזית לשוויי לאחריו טפי מלפניו³⁹. אלא ודאי קושיין למאן דתני כרם רבעי, דהא אשכחן ב' המינים ברכה לאחריהם דכתיב ואכלת ושבעת וברכת⁴⁰. וא"ת א"כ קרא דהלולים למה לי לאשמעינן ברכה לאחריו דכרם נמי משבעת המינים הוא. י"ל דאתא לאשמעינן ברכת יין לאחריו, דאי מהתם הוה אמינא דוקא ענבים, דגפן אמר רחמנא ומסתמא היינו ענבים דומיא דתאנה ורמון⁴¹, קמ"ל קרא יתירא דאפילו יין מסתמא⁴², כי היכי דאשכחן התם דמברכין לאחריו, הכא נמי האי ברכה משוינן לה לאחריו דילמד סתום מן המפורש⁴³. ואי נמי יש לומר דהכא לאו קרא יתירא הוא, דאידי דאיצטריך קרא לאשמעינן אחליה לקדושתיה והדר אכליה, נקט הלולים לישנא דתרתיה משום ברכה דאית ביה, וכי האי גונא לאו קרא יתירא הוא, דאגב אורחיה נקט לה, והתם נמי הזכיר שבעת המינים ונקט ברכה אכולהו, וכיון דכן לאו יתירא הוא, ולא שייך למימר ביה אם אינו ענין לברכה לאחריו תנהו ענין לפניו.

הא לא קשיא דמייתי לה בק"ו⁴³ א כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן. פירוש לאו ק"ו מעליא הוא זה, דאיכא למיפרך כדפרכינן לעיל

[דכרם] צריך פדיון, ולא היה אומר אלא להודיע מה שהיינו יכולים לומר מסברא, אבל מ"מ נהגו העולם כדעת הגאונים ז"ל שאומ' שאין דין רבעי נוהג בח"ל אלא בכרם בלבד. ודין הפדיון כך הוא שיתלוש כל הפירות ולאחר שיתלוש כולם ויניחם במקום אחד, יכול לחללם על שוה פרוטה כדשמואל³⁴ דאמר שמואל הקדש שוה מנה שחלל על שוה פרוטה מחול, ואע"ג דלא אמר שמואל אלא בדיעבד, הא (ד)אמרי' התם בערכין דכיון דבארץ דיעבד בח"ל אפי' לכתחלה מותר. וקודם הפדיון יברך בא"י אמ"ה אקב"ו על חלול הכרם³⁵, ויאמר אלו הפירות מחוללין על זאת הפרוטה, ואח"כ ישחוק אותה פרוטה ויטיל אותה לים או לנהר, כדי שלא יהי' הנאה לשום אדם ממנה, שכבר הוא קודש שחלה עליו קדושת הפירות. ויש³⁶ שפודים במחובר כדי שיוכלו לאכול מהם קודם הבציר וזה אינו כלום, דבהדיא מוכח במס' ערכין³⁷ שצריך לפדות בתלוש.

ולמאן דתני כרם רבעי נמי³⁸ הניחא אי יליף ג"ש דתבואה תבואה אייתר ליה חד הלול לברכה. פירוש, דמהאי ג"ש ממעטי שאר אילנות, ולא איצטריך ליה חד הלול לדבר שטעון שירה טעון חלול למעט שאר אילנות, דהא אימעיטו להו מג"ש. אלא אי לא גמיר ברכה מג"ל, ותו

מש"כ בסמוך] ובשם רש"י כתב להיפך דה"א דקרא בענבים דומיא דתאנה. והא שהביא משם רש"י כ"ה בתוס' ר"ח ורא"ש משם ר' שמעיה בשם רבנו שלמה, ובמאירי ב' הפירושים. ועיין רבנו לקמן מט, ב ד"ה והכא בקראי פליגי שכתב דמעין ג' מה"ת ודרשת הפסוקים. 42 לכאורה תימא דלמסקנא דקרא דקדש הלולים אסמכתא בעלמא, וילפינן מעין ג' רק מז' המינים א"כ קשה באמת מג"ל לברך בין על ענבים בין על יין לכל חד לפי פירושא, שו"ר דלרבנו לא קשה כלל דכתב להלן מט, ב דדרשינן ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה דאשתיה נמי חייב רחמנא ברכה כי היכי דלא תימא דוקא אענבים חייב רחמנא ברכה ולא איין כיון דאינו גוף הפרי ע"ש, ולפי"ז למסקנא נמי ניחא דילפינן משתיה, מיהו לרשב"א עדיין צ"ע בזה. [ועי' ברבנו להלן מד, א ד"ה מאי שרמו לכך ובוזה נתישבו גם דברי הרשב"א], אבל ודאי דבס"ד השתא לא סברינן דושבעת קאי אשתיה. 43 ובתוס' ר"ח כתב דהלול משמע יין כדכתיב תבואתו כמו תבואת יקב והיינו יין. 44 כג'

שם ועי' שאלות שם. 34 ערכין כט, א. 35 בנוסחת הברכה מצאנו כמה מטבעות בראשונים, ברמב"ם הל' מ"א שם הט"ז כתב על פדיון גטע רבעי [וזה דוקא לשיטתו] וסמ"ג שם וסמ"ק מצוה רמט וטור יו"ד רצד ורא"ש הל' ערלה על כרם רבעי, ובבה"ג ושאלות שם וכן באשכול (אלבק ח"ב עמ' 23) על פדיון הכרם, ובתור"י כרבנו. 36 כבר נחלקו אבות העולם בזה, עי' רמב"ם פ"ט מהל' מע"ש וכ"מ שם שדעתו שאין פודין במחובר. ועי' ר"ש מע"ש פ"ה מ"ה, תוספות ב"ק סט, א ד"ה אימא ורשב"א שם, שו"ת הרשב"א ח"א תשמד ובמיוחסות לרמב"ן סי' קנו, כפתור ופרח פרק נג, ספר החינוך מצוה רמו, תרומת הדשן סי' קצב, ובתור"י כאן, טור ושו"ע יו"ד שם, ועי' אשכול שם עמ' 25 ובהערה שם. וע"ע העמק שאלה קדושים שם אות יז ומקדש דוד הל' רבעי אות ו. 37 כן הוא בתור"י. 38 עי' דק"ט אות ז, ח על שינויי הנוסחאות. 39 עי' צל"ח ומה שכ' לעיל בהערה 15. 40 עי' תוס' ד"ה תיגח ורשב"א. 41 ברשב"א תי' איפכא דמהפסוק דואכלת הוה אמינא דוקא יין דומיא דזית דכתיב ביה זית שמן [ועי'

לפניהם אתו מהאי סברא, ואפילו שבעת המינים, דק"ו דלעיל ליתיה כדכתיב, אם כן כל ברכת פירות לפניהם מדרבנן⁵⁴.

אלא אמר רבא ילך אצל חכם מעיקרא וכו'. וה"ה⁵⁵ שאפילו לא ידע אלא ברכת שהכל יצא בה ידי מעילה, דתנן⁵⁶ על כולם שאמ' שהכל יצא, אלא דלכתחילה צריך ללמד כל הברכות, כדי שיברך ברכה הראויה לכל דבר ודבר.

[לה, ב] מאי חבר הוא לאיש משחית. פי' דאי כפשטיה מאי קאמר, פשיטא דמאן דעבר עבירה חבר הוא למאן דעבר עבירה, אלא ודאי לאיש מסוים קאמר.

ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום. כלומר בשלימות, מלאכתן עושין ע"י עצמן דכתיב ואספת דגנך⁵⁶ א. ואע"ג דלעיל מהאי קרא כתיב והי' אם שמוע תשמעו בראש הפרשה, אם שמוע תשמעו קאי אונתתי מטר ארצכם בעתו, אבל ואספת דגנך מכל מקום כיון שישמעו כלל⁵⁷ מדלא כתיב ואספת דגנך ע"י אחרים.

דרך טרקסמון. פי' טרק שער, סמון בית⁵⁷ א. דאמר ר' ינאי אין הפסל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית. פי' מדאורייתא קאמר אבל מדרבנן אפי' ר' ינאי מודה דחצר קובעת⁵⁸. ודיני תבואה עד שלא הביאה שליש אינה בתורת מעשר כלל אלא דינה כדשאים, משהביאה שליש הרי היא בתורת מעשר, ושעה זו נקראת עונתה למעשר⁵⁸ א. ופירות ג"כ יש להם עונה למעשר כל אחד לפי ענינו, כדאיתא במעשר⁵⁹. ואחר עונה זו אם דש אותה וברר אותה ממוץ שלה ועשה ממנה כרי, והחליק פניה ברכת,

בפ' מי שמתו⁴⁴ מה לאחריו שכן נהנה. אלא דהאי סוגיא לא קיימא, דהא אסיקנא דסברא הוא, וכיון דלא קאי לא דייק עלה⁴⁵.

דיליף מברם וכו'. וה"ה דהמ"ל דיליף משבעת המינים כדלקמן, ולא היה צריך כל הני מילי, אלא משום יגדיל תורה ויאדיר.

ואתי נמי זית דאית בה צד מזבח. וא"ת ולמה לי לאתויי זית במה הצד, והלא מו' מינים הוא. י"ל דאיצטריך דה"א דכיון דכתיב זית שמן, שמא לא אמר אלא על השמן, כאלו אמר שמן זית, אבל זית עצמה דאינו נאכל אלא כבוש או מליח לא יהיה טעון ברכה קמ"ל⁴⁶.

ולמאן דתני נטע רבעי הא תינתן כל מידי דבר⁴⁷ נטיעה וכו'. יכול היה להקשות ולמאן דתני נטע רבעי וכל מידי טעון חלול, ואייתר ליה חד הילול לברכה מאי טעמא מוקמינן קרא לברכה לפניו טפי מלאחריו⁴⁸. ואיפשר דמשום טעמא⁴⁹ דלעיל דכשהוא רעב לא כש"כ למימרא דלפניו עדיף, אע"ג דהוא ק"ו פריכא. וכולה סוגיין אזלא בהכי דלא דייק, משום דמיסתייה בפירכי אחריו.

ודבר שאין גידולו מן הקרקע⁵⁰ כגון בשר ודגים וביצים וכו'. פי' ודאי בשר ודגים גידולי קרקע מיקרו, כדאמר בבבא קמא⁵¹ ונתת הכסף בכל אשר תאווה נפשך בבקר ובצאן ביין ובשכר מה הפרט מפורש פרי מפרי וגדולי קרקע, אבל ודאי לענין גידולי קרקע המיוחדין לאו גידולי קרקע מיקרו⁵².

אלא סברא הוא אסור לאדם⁵³ שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה. פי', משום דכתיב ל"י הארץ ומלואה, כדלקמן, והיאך יטול אדם מה שאינו שלו ולא יטול ממנו רשות. וכולהו ברכות

ר"ה. 53 לפנינו : לו לאדם. 54 וברשב"א כתב ששאר מינים סברא הוא לברך אחריהם. 55 כ"ה בתר"י ד"ה מאי תקנתיה. 56 לקמן מ, ב. 56 א וכ"כ בתוד"ה כאן דאינם צדיקים גמורים ובתוס' ר"ח הוסיף דהא רישא דקראי כתיבי והיה אם שמוע ועי' רבנו בסמוך. 57 כלומר שישמעו מעט ולא בשלימות. 57 א בתוס' ר"ח כתב : פי' דרך שער וטרק לשון סגירה כמו טרוקי גלי להלן כח, ב. ובערוך ע' טרכסמון הובא שם ובתוס' גיטין פא, א. ועי' ריטב"א בגיטין שם (עמ' שמא). וכונת רבנו כנראה דהיינו בית שער. ועי' צל"ח. 58 כ"כ רש"י לפנינו ותוס' כאן וב"מ פח, א ובראשונים. 58 א עי' מעשרות פ"א מ"ג, ר"ה יב, ב. 59 עי'

כ"מ. 44 כא, א. 45 ברשב"א כתב כן אקושיית תוס' ד"ה לפנינו דאי ק"ו הוא א"כ תהא ברכה דלפניו מן התורה. 46 לעיל גבי כרם כתב רבנו דאי הוי כתיב כרם גרידא הו"א דוקא ענבים ולא יין והכא גבי זית כתב איפכא והיינו משום דכתיב הכא בהדיא זית שמן, מיהו הרשב"א תי' התם לגבי ענבים איפכא דה"א יין ולא ענבים ע"ש. 47 כן גי' רש"י ועי' תוס' ד"ה דבר ובתו' ר"ח כתב על גי' רש"י שמצא שחזר בו, ואינו מובן [שו"ר שכבר תמה בדק"ס על כך, ובכת"י של תוס' ר"ח חסר כל זה]. 48 עי' לעיל בהערה 15 שהסברנו קושיא זו. 49 מכאן עד דף לט, א חסר בכ"י אוקספורד, והשלמנו ע"פ כ"י ניו יורק והנדפס. 50 כג' כ"מ, ועי' דק"ס. 51 סג, א. 52 כ"ה בתוס'

אמרי חמרא פיער. פירוש סועד את הלב ומחזקו. זיין הוא ממעט הרעב מן הגוף אבל אינו מחזק הלב, ויין מחזק הלב⁶⁴ וזהו המסעד, כדכתי'⁶⁵ וסעדו לבכם.

אי הכי נפריך עליה ג' ברכות וכו'. וא"ת ומי עדיף ממזון גופיה דאמרינן לקמן⁶⁶ אין פרוסות קיימות בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש⁶⁷. יש לומר, דכיון דאשתני לעילויא דומיא דפת וקבעו לו ברכה לכתחלה בפני עצמו משום חשיבותו, הוה ס"ד למימר דלאחריו נמי גברך שלש ברכות דומיא דפת. מפי מורי גר"ן⁶⁸.

היכי דמי אי⁶⁹ דקא שתי ליה. פירוש בעיניה, אזוקי קא מזיק ליה, פירוש האי מפסיד השמן הוא וחשוב כמזיק, ולא חשיבה הנאה כלל⁷⁰. כדתנן לגבי תרומה דמשלם את הקרן ולא חומש, פירוש דאין חומש אלא בנהנה דהתורה אמרה איש כי יאכל קודש פרט למזיק⁷¹ ומן הדין מזיק להקדש פטור אלא דרבנן חייבוהו בקרן כשיש לו בעלים כגון דאתא ליד כהן, אבל ודאי אי לא אתא לידא דכהן בלאו הכי נמי פטור⁷², דממון שאין לו תובעים הוא. ומשני כגון דשתי ליה על

וזה נקרא מירוח, הוקבעה למעשר לפי שנגמרה מלאכתה לגמרי, ושעה זו נקראת גרנה למעשר⁵⁹ א. והאוכל ממנה כזית חייב מיתה בידי שמים⁶⁰. ושאר פירות יש להם ענין שהוא להם כעין גורן להקבע למעשר כל אחד לפי ענינו. וקודם לזמן זה מותרין באכילת עראי מדבריהם, ומן התורה אפי' באכילת קבע, לפי שלא הוקבעו. ובשבת אסור אפי' אכילת עראי מדבריהם, לפי שכל אכילת שבת עשו כקבע, יצא שבת חזרו להיתירן⁶¹. אבל במיוחד אותם לשבת הוקבעו מדבריהם ונאסרו לעולם אפי' באכילת עראי, עד שיעשר. הרי שלא מירח תבואתו ונקא אותה מן המוך והכניסה לבית, ראיית פני הבית קובע. הרי שהכניסה במוץ שלה ונקא אותה יפה, והנחתה בשקים ובתיבות ולא עשה לה מירוח הרי זו פטורה לעולם, ואי אפשר לה לעולם לבוא לכלל חיוב, וזו כיון שאי אפשר לה לעולם לבוא לכלל חיוב הותרה לגמרי אפילו באכילת קבע⁶². נימא בורא פרי הזית. משמע פירא, ופירא גופיה זית איקרי, ומשמע השמן היוצא מן הזיתים⁶³. ואין אומרים כן, כמו שאין אומרים בורא פרי היין היוצא מן הענבים כי האילן צריך להזכיר.

להדיא הוציא הגפן מן הכלל שאינו בכלל ג' ברכות אלא ברכה אחת, ומאי מהני האי דסעיד, ולא מצאנו דתיקנו רבנן בתיקון הברכות א"כ ליכא לפרש שהקושיא שיתקנו רבנן בזה כעין לחם. שו"ר במלא הרועים בהגהותיו ובשו"ת מגחת ברוך דיני ברכות סי' ה' שהקשו כע"ז ונשאלו בצ"ע. מיהו לרבנו לשיטתו אין זה קשה כלל שכתב לקמן מד, א דיין ילפינן מושבעת שזו שתיה ואם כן שפיר קאי ג' ברכות איין וע"ש שתמה באמת למה למסקנא אין מברכין ג' ברכות ומסיק דבעבר ובירך ג' ברכות יצא. ועי' רבנו מט, ב. 69 לפנינו: אילימא. 70 ברש"י כתב דכיון דמזיק אין זו אכילה שטעונה ברכה. אע"ג דלגבי ברכה לפניה לא כתיב ואכלת ומברכים אפילו בפחות מכשיעור, מ"מ ס"ל לרש"י דכעין לאחריה תקנו. וברשב"א כתב בשם רה"ג שכיון שמזיק אינו מברך כלל. אבל ברמב"ם ברכות פ"ח ה"ב כתב שמברך עליה שהכל. דאף דלא נהנה הנאת שמן, מ"מ איכא הנאה ואין תלוי בענין אכילה. [ועי' מה שכת' במכתם]. ובהל' ברכות פ"א הל' כא ופ"ב הל' לה כתב כרש"י דאינו מברך עליה כלל. ועי' ראש יוסף כאן מרמב"ם הל' תרומות פ"י ה"ח. 71 פסחים לב, ב' ושי"ג, ועי' רש"י כאן. 72 זו פלוגתא ראשונים, עי' רש"י ותוס' ב"מ צט, ב' ותוס' ב"ק ו, ב' ד"ה שור שכתבו דביד כהן הוי כמזיק ממון הדיוט. ועי' ב"מ ו, ב' תוס' סוד"ה והא,

מעשרות פ"ג מ"א, ב"מ פת, ב. 59 מעשרות פ"א מ"ה, ועי' רבנו לעיל לא, א. 60 סנהדרין פג, א. 61 ביצה לד, ב. 62 כ"כ רבנו לעיל לא, א. ואכמ"ל. 63 ונמצא שמברך על פרי דפרי ושם האילן אינו מזכיר, ואפשר שכוונתו ג"כ מטעם שכ' רש"י שאין זו בריאת שמים כי בידי אדם היא בריאה זו. 64 גם במאירי כתב כע"ז ששאר מינים אע"פ שזנים ר"ל שממעטין הרעב הואיל ואין סועדין את הלב שיהא שבע וחזק בכך. 65 בראשית יח, ה. 66 לו, א. 67 עי' צל"ח שתמה נמי ממיני מזונות, ויש שתירצו שפרוסות שאינן קיימות גריעי אבל אין זה מספיק כיון דזיין וסעיד. 68 ל"מ ברא"ה וכנראה שרבנו שמעה מפיו ממש, והרבה כע"ז בריטב"א. ועיקר הדברים דביין בא לעילויא כמו בפת משא"כ במיני מזונות שאין זה עיקר עילויא שהרי פת חשיבא מינייהו. מיהו קשה לשיטת רבנו דמעין ג' הוי דאורייתא משום דס"ל כרבנן לקמן מד, א דארץ הפסיק העניין והיינו לחלק שרק בלחם איכא ג' ברכות משא"כ בז' המינים יש חילוק, שאע"פ שחייב לברך מ"מ אינו מברך אלא אחת [והאי הפסיק הענין שונה מכל מקום, שכאן הכונה חילק הענין], ונמצא שחילוק הברכות דאורייתא, דבלחם איכא ג' ברכות ובז' מינים רק מעין ג', ולפי"ז קשה מאוד מאי מקשינן הכי דלברך ג' ברכות איין, הא הפסוק

ידי אניגרונ. פירוש שמערב השמן עם סילקא⁷³, וכי האי גונא אורחא דאינשי הוא וכדרך הנאתו הוא.

[לן, א] הכא⁷⁴ במאי עסקינן בחושש בגרונו. פי', דכיון שחושש בגרונו ושאתי ליה ע"י אניגרונ ונותן שמן הרבה לתוך אניגרונ, הוה ליה שמן עיקר, דכיון שעושה מפני חשש הגרון, עיקר השתיה אינו אלא מפני השמן שירכך הגרון. ולא חשיב מזיק דאורחא דאינשי בהכי⁷⁵ ומברך עליו, כדתניא החושש בגרונו לא ינער⁷⁶ שמן לתוכו בשבת. פי' לא ינענע השמן בגרונו ויערבנו לשם, שעל ידי העירוב⁷⁷ נראה שעושה לרפואה, ואסור לעשות בשבת משום גזרה דשחיקת סממנין. אבל גותן הוא שמן הרבה לתוך גרון ובולע, כלומר מערב השמן עם סלקא, ובולע אותן בלא עירוב ונענוע, שאע"פ שעושה אותו לרפואה כיון שדרך לשתותו גם כן לפעמים בלא רפואה מותר, ולא גזרי' משום שחיקת סמנין, כדאמרי'⁷⁸ כל האוכלין אדם אוכל וכל המשקין אדם שותה ואפילו לרפואה, דכיון שדרך אכילה ושתיה בכך בלא רפואה מותר.

קימחא דחטי רב יהודה אמר בורא פרי האדמה. פירוש כדין כוסס את החטה, דסבירא ליה דאע"ג דאשתני, במילתיה קאי. ורב נחמן קאמר שהכל הואיל ואשתני אשתני. וסתמא קאמר, ומסתמא ודאי בכל קמחי מיירי בין קמח קליות בין קמח דלאו קליות, מדנקטינן ליה סתמא, ודכולי עלמא

כל קמח ראוי הוא לכוס, וע"כ לא פליג עליה רב נחמן אלא משום דאשתני, אבל מודה הוא דראוי לכוס מדלא אתי עלה מהאי טעמא⁷⁹. ובודאי אם איתא דבקמח קליות איירי כמו שפירשו קצת המפרשים⁸⁰ הוה ליה לפרושי בגמרא, ומדלא מפרש לה הכי ונקיט לה סתמא, ודאי בכל קמח מיירי, וכל קמח מודו כולוהו דראוי לכוס. ושמעינן מינה לענין פת שנאפה בשבת לצורך נכרי שהוא מותר לישראל בשבת, דמשום מלאכה ליכא כיון דלצורך נכרי נאפה, ולא חשו חכמים אלא בעושה לצורך ישראל, אבל לצורך נכרי לא חשו כלל לאיסור מלאכה. ומשום איסור מוקצה ליכא כיון דמעיקרא קודם שנאפה היה ראוי לכוס⁸¹.

ולענין הלכתא קיי"ל כרב נחמן⁸², דכיון דאדחי להתיא דרבא הוה ליה רב יהודה ורב נחמן, והלכה כרב נחמן. ועוד דלא רגילי אינשי לספויי קמחא, וכל שכן קרא חייא וקמחא דשערי דמברכין שהכל דלא חזו כלל.

ורבי יצחק בעל התוספות⁸³ כתב דכל היכא דלא מברך אלא שהכל או בורא פרי האדמה ברישא, ליכא בסוף ברכה מעין שלש, דחמשת המינין מזון ניגהו וכל זמן שאין אוכלין אותם כעין מזון אין ברכה דלאחריהן מן התורה, דכשהזכירן התורה למזון הזכירן, וכיון דכן לא מברך אחריהן מעין שלש אלא כשהן כעין מזון כעין דיסא וכיוצא בה, וכל זמן שהוא מברך בסוף מעין שלש תחלתו מברך בורא מיני

ברא"ה משמע שמפרשים בכל הקמח שגם קמח סתם ראוי לכוס, וכן אפילו קמח מיובש אינו מעולה ועדיין נחלקו בו. ועי' הל' ברכות לריטב"א פ"א כו שכתב שכל הקמחים בין קמח קליות או קמח אחר מברך שהכל שנשתנה מכמות שהיה, ע"ש. 80 בתוס' לפנינו ובת' רי"ה ועי' רשב"א בשם הראב"ד ותר"י. וקושית רבנו כתב גם הרא"ה. 81 כן כתב הרא"ה כאן והובא בשמו באהל מועד הל' שבת דרך ח מו, ב אלא ששם חילק בין חיטים ושעורים שאינם ראויים לכוס ורבנו לא הזכירה ואפשר שנשמט מחמת הדומות וצ"ל: היה ראוי לכוס [ולאפוקי פת שעורים דודאי אסור משום מוקצה דקמחה דידיה אמרי' בגמרא דלא ראוי לכוס]. ובעיקר הדין עי' טור ושו"ע סי' שכה ס"ד וט"ז שם, תשב"ץ ח"א סי' מד, ודרכי משה שם בשם תשובות הרשב"א. 82 כן פסק הרי"ף בשם הגאונים, עי' רב האי ברשב"א ואוצה"ג, בה"ג ד"ו א 13 ור"ח בתוס' רי"ח ועוד טור סי' רח. ועי' מכתם. 83 כ"ה בכי"ג

גיטין מט, ב ד"ה שור ותוס' רי"ה כאן דהוה דרבנן. 73 רבנו סתם בזה, מיהו ברש"י כתב שנתן שמן הרבה, ופי' בטור סי' רב דבזה אפילו אינו חושש בגרונו, ועי' ב"ח ומג"א שם. אבל ברמב"ם שם כתב דאם לא היה חושש בגרונו מברך שהכל. ועי' בה"ג בטור שם. ועי' הל' ברכות פ"א הכ"ב. 74 קטע זה מכי"ג, ועי' תר"י. 75 אבל ברא"ה דוקא שלא נתן הרבה שמן שיוציאו מידי מאכל. 76 לפנינו: יערערנו. 77 אפשר שצריך לתקן: שלא ינענע השמן (ויערבנו) [ויעכבנו] לשם שעל ידי (העירוב) [העיכוב] נראה וכו'. וכן בסמוך בלא (עירוב) [עכוב]. ועי' תר"י. 78 שבת קט, ב. 79 הנה בסוגיין יש ג' שיטות, דעת התוס' והראב"ד ועוד ראשונים עי' מכתם שנחלקו בקמח שמייבשין בתנור שראוי לאכילה אבל קמח סתם אין דרכו לאכלו. ודעת הרי"ף והגאונים שמייבשין כאן בקמח סתם. וברשב"א תר"י ורא"ש נסתפקו לדעתו שאפשר שבקמח מיובש לד"ה בפה"א, ומדעת רבנו וכ"ה

עליהן כלל, לפי שהן מרים ואינם ראויים לאכילה⁹¹, וכן כתב בעל הלכות ז"ל⁹². אבל אם ממתק אותם על ידי מים חמים או בענין אחר מברך בורא פרי העץ כמו אם היו מתוקין מתחלת ברייתן⁹³.

אמר רב יהודה אמר רב צלף של ערלה בחוצה לארץ זורק האביונות ואוכל הקפריסין⁹⁴. פירוש צלף הוא אילן קטן ונקרא בערבי אל קפאר⁹⁵. ויש בו ד' מיני אכילה העלין והתמרות והאביונות והקפריסין. התמרות הן כעין גרעינים ונעשים בגוף העץ⁹⁶ והן ראויין לאכילה, והאביונות הוא הפרי עצמו, והקפריסין הוא כעין קליפה הגדילה סביב אגוזין⁹⁷.

למימרא⁹⁸ האביונות פירא וקפרס לאו פירא והתנן⁹⁹ על מיני נצפה וכו'. ה"ה דהוה יכול לאקשווי ליה א"כ דקפריסין לאו פירא מאי איריא בחוצה לארץ, אלא דעדיפא מינה אקשי ליה.

ר' אליעזר¹⁰⁰ אומר צלף מתעשר אביונות ותמרות וקפריסין¹⁰⁰ ר' עקיבא אומר אין מתעשר אלא אביונות בלבד. ומתני' דקתני על מיני נצפה על העלין ועל התמרות אומר בורא פרי האדמה, איכא למימר דאתיא כר' אליעזר. ואע"ג דלדידיה אין העלין מתעשרין, דלא חשיב להו אפילו פירא, מ"מ לענין ברכה כיון דמתהני מיניה ונטעי אינשי אפילו אדעתיה דשותא מברך אפילו אעלין בורא פרי האדמה, אבל לענין מעשר דהוא מדרבנן לא חייבוהו על העלין. אבל כר' עקיבא לא אתיא [דלר"ע לא מברך אקפריסין] בורא פרי העץ, דאפילו לענין ברכה לא חשבוי ליה פרי העץ, לפי שאין

מזונות, והכי מוכח בהדיא לקמן דלא מדכרי' בסוף מעין שלש אלא בהדי ברכה דבורא מיני מזונות, וכן נמי לקמן⁸⁴ בהכוסס את החטה דאמ' דמברך בורא פרי האדמה לא קתני דמברך בסופה מעין שלש.

מי גרע ממלח וזמית דתנן על המלח ועל הזמית. פירוש זמית מרק שנקרש⁸⁵. ודומיא דזומן של צבעים שפירשו בגמ' ⁸⁶ מיא דחזורא, והוא כמו זוהמית על שם שמתקבץ בו זוהמת התבשיל, והתם נמי מתקבץ בו זוהמת הצבעים. ויש לפרש ציר מלית⁸⁷.

קורא רב יהודה אמר בורא פרי האדמה. פי' קורא הוא ראש הדקל, ומתחלה הוא רך כמו לולבי גפנים ואחר כך געשה אילן, ורב יהודה סבירא ליה דכיון שראוי למאכל מברך עליו בורא פרי האדמה, ושמואל אמר שהכל, הואיל וספו להקשות לאו פירא הוא⁸⁸.

מי דמי⁸⁹ צנון נטעי אינשי אדעתא דפוגלא. פי', בעוד שהוא רך נקרא פוגלא. דיקלא מי נטעי אינשי אדעתא דקורא, ודאי לא נטעי אלא לדעת שיעשה אילן, וכיון דכן אינו מברך אלא שהכל. ואומרים בתוספות⁹⁰ דמכאן גלמוד ללולבי גפנים ולשקדים בעודם רכים ואוכלין אותן עם הקליפה שלהם דלא מברכין אלא שהכל, דלא נטעי אינשי אדעתא דהכא, אלא לדעת הפרי שבפנים, והשתא עיקר אכילתן היא הקליפה החיצונה. וחלופא בשקדים המרים דכשהן קטנים האוכלן מברך עליהן בורא פרי העץ דאדעתא לאוכלן כשהן קטנים נטעי להו דעדיין אין המרירות ניכר בהן. אבל האוכלם כשהן גדולים אינו מברך

לריטב"א פ"א הט"ו. ועי' ריטב"א ערובין כח, ב (עמ' רעדה) ושם משובש והזכיר שם שכבר פירש בדוכתא. 91 וכן ברשב"א, ועי' רש"י תולין כה, ב וערובין שם. אבל בתר"י הוסיף שבשקדים המרים בעודם רכים אוכלים הקליפה שלהם. וכבר תמה בזה בבאה"ל סי' רב סע' ה. 92 עי' בה"ג ברכות פ"ו (ח, ב) ושם: בין קטנים ובין גדולים ולא כלום. ועי' רשב"ץ. 93 וכ"ה בתר"י. 94 לפנינו: את האביונות ואוכל את הקפריסין. 95 עי' תר"י. 96 וכן ברא"ה. וברש"י משמע שזה בגוף העלין. 97 עי' רש"י תר"י רא"ה ומאירי. 98 בכ"נ: למימרא מאי. 99 עי' דק"ס. 100 ע"פ כ"נ והכל ברשב"א, ואפשר שקטע זה נוסף אח"כ, דהא דעת הרשב"א דמברך על הקפריסין בפה"א, ראה בסמוך. והריטב"א בהל' ברכות פ"א ה"י פסק

ועי' רא"ה כאן עמ' קה. 84 לו, א. 85 בר"ח הובא בתו' ר"ח וערוך ע' זמית ועוד וכן בתר"י לקמן מ, ב פי' זמית מרק שכן בלשון יוגית קורין למרק זומין ובטור סי' רד בשם רה"ג שהוא הקצף העולה על רתיחת הקדירה ודברי רבנו קרובים לפי' זה. 86 פסחים מב, ב וע"ש חילופי גירסאות ולפנינו שם מיא דחזירי. 87 כפי' רש"י שליימא דהוא ציר מלח. 88 מרבנו משמע דרק משום דסופו להקשות וגם לא נטעי אינשי מברך שהכל, וכן ברא"ש ומכתם, אבל בתר"י וטור סי' רד כתבו עיקר הטעם דלא נטעי אינשי דלמסקנא אמנם א"צ לטעמא דסופו להקשות. ואפשר שרבנו לא פירשה ג"כ אלא בהו"א, ועי' בסמוך. ועי' ריטב"א ערובין כח, ב. 89 לפנינו: ולא היא. 90 כ"ה בתר"י בשם רבני צרפת, ועי' תוד"ה לא נטעי. עי' הל' ברכות

[128467.html]

מכרם דהיינו התרצן, וזה כיון שאינו זורע אלא מין אחד אינו חייב. ואם איתא דבכל דוכתא אמרינן כל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל, אמאי הוצרך לומר הא קיי"ל כר' יאשיה, לימא כל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל, דהא אשכחן תנא דאומר דאפילו במין אחד הוי כלאים, והלכה כדברי המיקל שאומר דאין כלאים אלא בשני מינים, והאי עובדא בח"ל הואי. יש לומר דקושטא דמילתא אמר ליה, דאפי' בארץ גופה קיי"ל כר' יאשיה. ומאי דאמרינן הכא דמעשר נוהג בח"ל, ובכמה מקומות בתלמוד מוכח דאין מעשר נוהג בח"ל, יש לומר דמקומות מקומות יש, ולא אמרו אלא במקומות הסמוכין לארץ אבל בשאר תוצה לארץ לא.¹⁰⁹

[לב"ש ספוקי מספקא להו. פי', דמשום דצלה הוא אילן קטן, מספקא להו לב"ש אם נדון אותו כמו ירק, והיו אומרים דמספק דיני' ליה כירק, והוי כלאים בכרם, ולענין ערלה מספק דיני' ליה כאילן ונוהג בו ערלה. וב"ה אומ' דודאי אילן הוא, שהשרשים נשארים בו בכל שנה, וגדל בו הפרי לשנה אחרת, אין נוהג בו אלא דין ערלה. (מיסודו של התר"י ד"ה אמר רב יהודה)].

[לו, ב] ובלבד שלא יראנו לוקט. פירוש אם נכנס בפרדס ומצא שם פירות שנלקטו, אפילו יודע שכל הפרדס ערלה, אותן פירות מותרין הן לו, כיון שלא ראה אותן כשנלקטו, דרחמנא התיר ספק ערלה בחוצה לארץ, והא נמי ספק הוא דאפשר שממקום אחר הביאום לשם.¹¹⁰

וכו'. אבל הגירסה שלנו היא כנראה נוסחת הרמב"ם שסובר דפירות אילן מה"ת ויפרש כאן משום דהוה בזה"ז. ובכ"מ ריש הל' מע"ש תמה מכאן. ועי' בסמוך. 104 כדעת רוב הראשונים ולאפוקי מדעת הרמב"ם שסובר שאילנות מה"ת, עי' פ"א מה' מע"ש ה"ג ופ"א מה' מעשר ה"ט ובהשגות שם ופ"ב מהל' תרומות ה"א וה"ו, ועי' עינים למשפט כאן שציין בארוכה בזה. 105 דברים פס' קה. ועי' מאירי. 106 עי' שבת קלט, א כר' טרפון נגד חכמים. ועי' תוס' שם ד"ה ולישלת, ואו"ז ח"א סי' רסג, וחזו"א ערלה פ"א אות ט. 107 ועי' מעדיו"ט שתי' כן קושית התר"י ע"ש. 108 לט, א, וכ"ה בתוספות רי"ה כאן (עמ' שפו) ועי' הערות שם. 109 עי' מאירי כאן. רמב"ם פ"א מתרומות ה"א ותוס' חולין ו, ב ד"ה להתיר. 110 עיין

מברכין בורא פרי העץ אלא על מה שהוא עיקר הפרי, וכיון דלר' עקיבא אין מתעשר אלא אביונות לבד, ש"מ דלא חשיב ליה כפרים פרי העץ, והילכך אף לענין ברכה כן.¹⁰¹ וראיה לדבר דליכא חלוק, דאלו אפשר לחלק בין ברכה למעשר וערלה, מאי קא מוטיב ממתני' דעל מיני נצפה לרב, דלמא ברכה שאני. ואם כן לדידן דקימא לן כר' עקיבא, אף לענין ברכה נמי לא מברכינן אקפריסין אלא בורא פרי האדמה. ויש ספרים דגרסי הכי בהדיא¹⁰² לקמן מדלגבי ערלה לאו פירא הוא לגבי ברכה נמי לאו פירא הוא.

ה"א ה"מ לענין מעשר¹⁰³ דבארץ גופה דרבנן. פירוש, דכל שאר מינין לבר מדגן תירוש ויצהר חיוב מעשר דידהו מדרבנן¹⁰⁴. ואע"ג דבספרי¹⁰⁵ מרבינן להו, אסמכתא בעלמא הוא.

אבל גבי ערלה דבארץ גופה דאורייתא אימא בחוצה לארץ נמי ליגזר קמ"ל, פי' וערלה אפילו בחוצה לארץ, הלכה למשה מסיני הוא, אלא דאקיל בה רחמנא דשרא ספיקא, וקים להו לרבנן בה דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ, ואפי' בפלוגתא דיתיד בהדי רבים אשכחן¹⁰⁶ להאי דינא למפסק כיחידא דמיקל¹⁰⁷. וההיא דאמרינן בקדושין¹⁰⁸ רב נחמן ורב ענן דאזלי באורחא חזו ההוא גברא דזרע חטי ביני גופני, ואמר ליה רב ענן ניתי מר נשמתיה, אמר ליה לא צהריתו, כלומר, לא נתבררה לכם ההלכה כצהרים, הא קיי"ל כר' יאשיה דאמר אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד, כלומר, אינו חייב עד שיהיו שני מינים לבד

כרא"ה דמברך בפה"ע. מיהו עי' להלן עמוד ב ברבנן ד"ה אלא שפסק נמי שם דמברך בפה"א כדעת הרשב"א, עי' מה שכ' שם. 101 דקיי"ל כר"ע דלערלה כפרים לאו פירא ואפילו בארץ אוכלו, וכן לענין ברכה אומר בפה"א, ואף דרב פסק כר"א ודוקא בחו"ל, מ"מ קיי"ל כמר בר רב אשי לקמן וגרסי' בהדיא מדלגבי ערלה לאו פירא גבי ברכה נמי לאו פירא הוא. וזו גם דעת הבה"ג, הרי"ף והרמב"ם בפ"ח מברכות ה"ו שכתב דקפרס מברך עליו בפה"א שאינו פרי ובהל' תרומות פ"ב ה"ד כתב דקפריסין של צלה פטורין מפני שאינו פרי בשזרען לזרע. ועי' ירוש' מעשרות ספ"ד דמעשרין מן התמרות על הקפרס, וזה קצת סייעתא לדעה זו. 102 ראה להלן עמוד ב, אבל שאר ראשונים ס"ל שזו הוספה מבה"ג. 103 לפנינו : מעשר אילן

לאתסורי בערלה אלא היכי דאיתיה בהדי פירא, והכי דייק לשנא דשומר לפרי¹¹⁸. הלכך הני פרחים דאילני טובא דמטו מקמי פירא, ולכי מטי פירא נתרי שרו, ואפי' מטו בהדי פירא וקיימי בהדיה ואי שקלית להו מקמי דמטי פירא לאיסור ערלה לא מיית פירא שרו, הלכך¹¹⁹ הני וורדים שקורין רוש"ש והם געשים ודאי באילן, דכי שקלת לפירא אכתי משתייר אילנא, והדר מפיך פירא¹²⁰, ופרי של זה האילן הוא זרע שנעשה בעיגול תחת הורד, והוא סתום ואינו נראה, והורדים אינם אלא פרחים שעושים לשם כמו בשאר אילנות, ומגיעין בתחלת הפרי, ואי שקלת להו לעלין של ורד לבדו וישאר העיגול לא לקי זרעא בהכי, ומתעבד שפיר, הלכך אין בהם משם ערלה כלל וכן המנהג, ומנהג ישראל תורה היא¹²¹.

מאימתי אין קוצצין אילנות בשביעית. פי' דרחמנא אמר לאכלה ולא להפסד¹²². אבל משום לא תשחית את עצה¹²³ ליכא, דמיירי במעולה בדמים לעשות ממנה קורות¹²⁴ כדאיתא בספרי¹²⁵. וכן גמי אסור לתלוש הפירות בשביעית קודם שהן ראויין משום הפסד, וכדאמרינן¹²⁶ במי שאכל פגי שביעית שהוא לוקה, ומדרבנן כאותן שתי גשים שלקו אחת זנתה ואחת אכלה פגי שביעית. וב"ה¹²⁷ אומרים החרובין משישלשלו¹²⁸, פירוש

פיטמא של רמון. שהוא כעין פי הדד בראש הרמון, מצטרפת. פירוש לטמא טומאת אוכלים בכביצה. והנץ שלו, פירוש אותם הגרעינים קטנים¹¹¹ שהם עם הפיטמא בראש הרמון בפיו אין מצטרף.

ותניא גבי ערלה קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים וגרעינים¹¹². כלומר, של שאר פירות¹¹³ חייבין בערלה. פירוש והא גץ ליתיה שומר בתלוש שמתייבש ונופל מעל הקליפה, ואפי' הכי נוהג בו ערלה.

אלא אמר רבא¹¹⁴ וכו' הני מתחלי דערלה. פירוש, הוא קליפה שנעשית בתמרים כשהן קטנים כמו קפרים לאביונות¹¹⁵.

סבר לה כר' יוסי דאמר¹¹⁶ סמדר אסור מפני שהוא פרי. פירוש, וכיון דכן כל שומר לפרי דאיתיה בשעת סמדר מתסר, דשומר גריר בתר פרי, וכל היכא דפרי מתסר שומר גמי מתסר, וה"ג גבי מתחלי כיון דכופרא שהן תמרים קטנים מתסרי, מתחלי גמי שהוא שומר מתסרי והוי דכותיהו. אבל רבנן דסבירא להו דסמדר לא הוי פרי, ה"ג כל שומר דאזיל ליה מקמי דפירא חשיב פרי לאתסורי בערלה, שרי, דלא עדיף מן הפרי עצמו שהוא מותר באותה שעה¹¹⁷. ואסיקנא דבעינן לענין ערלה דכי שקלת ליה לשומר לקי פירא, דאי לא לא חשיב שומר למיהוי כפרי לענין ערלה. ולא חשיב שומר לפרי

רמב"ם פי' מהל' מ"א וכן ביאר בר"ן קדושין לח, ב את דעתו ועיין מאירי וברש"י כאן וקדושין שכתב בכרם שיש שם זקנות ונטיעות, ומשמע דבשל ערלה ודאי אסור [ועיין ר"ן בדעת רש"י]. 111 עיין רא"ה ומאירי וברא"ש עוקצין פ"ב מ"ג שבראשו של רמון יש היקף כמין עטרה ובראשם שינים כשיני המסרק (ע"ע מסרק) ולפנים מאותה עטרה יש כמין שערות ושמים גץ. 112 לפנינו: והגרעינים. 113 וכ"ה בר"מ ור"ש ערלה שם. 114 בכ"ז: רבה. 115 עיין רש"י כאן ופסחים נב, א. 116 לפנינו: דתנן ר' יוסי אומר. 117 רבנו מפרש כפירוש הרא"ה לעיל דאיתיה בשעת גמר פירא דלא מתסר שומר לפירא אלא כי איתא לשומר בעידנא דפירא דמתסר. ורש"י פי' סמוך לבישול, וזה היה קצ"ע לרבנו דסמדר לא הוי גמר הבישול. ובספר עטרת ראש תמה דא"כ למה זרק האביונות כיון דעדיין לא הוי פירי כמ"ש רש"י ד"ה ופליגי. 118 כדעת הרא"ה דב' תירוצי לא פליגי, ואיכא ב' תנאי חדא דלהוי עם הפירא, ותו דאי שקלת לקי פירא. וכ"כ בחינוך מצוה רמו [ובמנ"ח שם אמנם

תמה בזה דמשמע בגמ' דבתי' האחרון נאיד מקמא. ועי' מג"א סי' רב סק"ז וט"ז סי' רד סקט"ו. 119 כ"ה ברא"ה. 120 לקמן מ, א. 121 כ"ה ברא"ה בשם הראב"ד, והובא באר"ח ח"ב הל' ערלה אוהל מועד קג, א ומשם בשו"ת הראב"ד (קפאח ירושלים) סי' סו ובב"י סי' רצד הביא כן בתשו' הרשב"א בשם הראב"ד, ובריטב"א סוכה לה, א (טור שלד הוצא' מוסד הרב קוק) הביא כל הקטע ע"ש. וכן בהל' ברכות לריטב"א פ"א ה"י שהביאו כל זה. ועי' שו"ת הרשב"א ח"א סי' שצו, כפתור ופרח פמ"ח, האגור הל' ברכות סימן שו, שו"ת מהרשד"ם יו"ד סי' קצא, מהרי"ט ח"ב סי' לד, רדב"ז ח"א סי' מד ורשב"א לקמן מג, א. 122 פסחים נב, ב. וערש"י. 123 דברים כ, יט. 124 ב"ק צא, ב וכ"כ בתוס' ד"ה אין קוצצין, ר"ש שביעית פ"ד מ"י ובנדפס מחק כאן המהדיר בחנם. 125 דברים פס' רד. 126 יומא פו, ב, במ"ר פי"ט. 127 עי' ש"נ במשנה זרעים (הוצאת מכון התלמוד) שביעית פ"ד מ"י (עמ' מ). 128 כ"ה גירסת כל המשניות בשביעית שם. ועי' מלא"ש שם.

הוי עובדא ושקלוה לנץ דרמונא ולקה רמונא שקלוה לנץ דפרחא, דהיינו קפריסין, ואיקיים בוטיאת דהיינו האביונות.

דאמר רבא כס פלפלי ביומא דכפורי פטור. פירוש דלא חשיב אוכל כלל¹³⁶.

איני יודע שעץ מאכל הוא. פירוש דכיון דכתיב את פריו ודאי בעץ מאכל איירי. מה ת"ל עץ מאכל [להביא] עץ שטעם עצו ופריו שוה, ואיזה, הוי אומר זה פלפלין. וא"ת¹³⁷ אימא אתרוג כדאמרינן בסוכה¹³⁸ בענין פרי עץ הדר. לא היא. דהא פשיטא, ומאי שנא משאר אילנות, והא ודאי לא איצטריך לרבווי, אלא ודאי לרבות פלפלין איצטריך, משום דלכי יבשי לא חזו למיכלינהו בעיניהו כשאר פרי¹³⁹. ובתוספות¹⁴⁰ הקשו כיון דפרי הוא לענין ערלה ה"ה דחייב במעשר, וא"כ היו ראויין לקבל טומאת אוכלין כדאמרינן בפ' בא סימן¹⁴¹ כל שחייב במעשר מקבל טומאת אוכלין, ואלו התם בנדה¹⁴² אמרינן דפלפלין אין מטמאין טומאת אוכלין. ויש לתרץ כדמתרצינן הכא כאן ברטיבתא כאן ביבישתא, דהא דהכא דאיכא משום ערלה מיירי ברטיבתא, וכיון דנחתא להו איסור ערלה תו לא פקע מינייהו, וההיא דנדה ביבישתא, אבל ה"ה דלענין טומאת אוכלין אדחתו לאכלן דהיינו רטיבתא מקבלין טומאה, [אבל לכי יבשי תו לא מקבלי טומאה]¹⁴³.

שלא אסרה תורה [בערלה] אלא פרי העץ ולא ירק, לגבי ברכה נמי לא מברכינן אלא בורא פרי האדמה, הילכך מברך בפ"ה. וכתב הרב אב"ד ז"ל האי פיסקא לא מחזור, אלא מסתברא כפשטא דברייתא דמברך על קפריסין בורא פרי העץ. מיהו כבר כתבנו במבוא דקטעים אלו משל "המכתם" הם. ובריטב"א סוכה שם כתב כלפנינו ע"ש. 135 כ"כ רבנו להלן מג, ב ד"ה הני סיגלי. וכ"ה בהל' ברכות שם. 136 ברש"י ושאר ראשונים כתבו שאין דרך אכילה כך, ורבנו דייק שאין זה אוכל כלל. ואפשר משום קושית המאירי דא"כ היה צריך לברך שהכל כמו בחומץ, ע"ש. 137 כ"ה ברשב"א. ועי' תוס' סוכה לה, א ד"ה ללמדך. 138 שם. 139 בריטב"א סוכה שם דחה פי' רש"י דאצטריך לרבווי מפני שהם עצים קטנים, וכתב בשם התוספות כמו שכת' כאן. 140 בתוס' דר"י כאן ותוס' יומא פא, ב ד"ה פלפלין, וריטב"א ערובין כח, ב, ונדה ג, א (טור שמח הוצא) מוסד הרב קוק. 141 נדה ג, א ותוס' שם ד"ה כל. 142 נא, ב. 143 ולענין

כשהחרוב יוצא נעשה כמו שלשלת. ויש גורסין¹²⁹ משישרשו מלשון שרשרות. והגפנים משיגרעו¹³⁰. פירוש שיש גרעינים בתוך הגרגיר¹³¹.

אלא אימא שיעורו כפול הלבן. פירוש, ובהכי נקרא בוסר, וקודם לכן נקרא סמדר ולא חשיב כלל, וכשיעור זה כן שיעורו לענין ערלה. וכל הני שיעורי דשאר אילנות גמי לענין שביעית כך הוא שיעורם לענין ערלה. [ומכאן משמע דבוסר לא מברכי' עליה בורא פרי העץ עד שיהא כפול הלבן, הא פחות מכאן אינו נקרא פרי העץ, אלא מברכין עליה בורא פרי האדמה, דומיא דקפריסין. אבל שאר אילנות משעה שיוציאו, אע"פ שהם קטנים מברכי' עליהו בורא פרי העץ וכן אמרו בתוספות]¹³². ולענין פרחים של אילנות כל שהם ראויים לאכילה או שהוכשרו לאכילה ע"י דבר אחר מברכין עליהם בורא פרי האדמה בגופן, דליכא חילוק בין ערלה לברכה¹³³, וכל היכא דאינו פרי העץ לענין ערלה לא הוי פרי העץ נמי לענין ברכה, דומיא דקפריסין דמברכין עליה בורא פרי האדמה כיון דלא הוי פרי העץ לענין ערלה¹³⁴. ובכולן בין בשל אילנות בין בשל עשבים מברך בריחן ברוך שנתן ריח טוב בפירות¹³⁵.

והלכתא כמר בר רב אשי דזריק אביונות ואכיל קפריסין, דקפריס לא חשיב שומר לענין ערלה, אע"ג דנץ דרמון חשיב שומר לענין ערלה, דהא

129 כ"ה הגירסא לפנינו בגמרא וכן בפסחים נב, ב ואו"ז ח"א סי' קסג. [וכן יש לתקן ברא"ה]. 130 וכ"ה בש"ג שם. 131 כ"כ ברא"ה, וכ"ה בפיהמ"ש לר"מ שביעית שם. 132 תוד"ה שיעורו. והכל ברשב"א ד"ה ואמר רב אשי. 133 עי' למעלה מה שכת' לענין פרחים של אילן, ועי' רבנו להלן מג, ב הערה 528, ועי"ש ברשב"א בשם הראב"ד ומכתם שם (עמ' עח). ועי' בהל' ברכות לריטב"א פ"א ה"י כתב: עלה ורדים אעפ"י שאינן פרי עצמו שהפרי שלהן הוא כו' מברך על אכילתן בפה"ע ועל ריחם ברוך שנתן ריח טוב בפירות, בד"א על גופן כשהן בעין או בדבר מורכב ראוי לאכילה והוא מאכל בריאים. 134 כשיטת הרי"ף. אבל הרא"ה וכן בהל' ברכות שם כתב: וכן קפרס מצלף של ערלה אע"פ שאין לו דין ערלה ברכתו בורא פרי העץ. וראיתי בכ"י רבנו בצלאל אשכנזי בהגהותיו לברכות כאן שהביא משם הריטב"א וז"ל: מדלגבי ערלה לאו פירא וכו' כתב הריטב"א. פירוש הדבר כך מדלגבי ערלה לא פרי העץ [הוא]

דכעין ¹⁵⁶ חביץ קדרא. פי' שנותנין בו דובשא הרבה כמו בחביץ קדירא.

[לו, א] כל שהוא מחמשת המינים מברכין עליו בורא מיני מזונות. פרישנא לה דלאפוקי אורז ודוחן דאפילו בעיניה לא מברכין עליה בורא מיני מזונות, ואתותב רב ושמואל מהא, למימרא דאורז ודוחן ודאי מברכין עלייהו בורא מיני מזונות ¹⁵⁷. מדתנן הכוסס את החטה כו' אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. פירוש בשנתבשלו כל כך שעברה צורת הפת מהן, והכי מוכח לקמן בסמוך ¹⁵⁸ ואפי' הכי בשהפרוסות קיימות מברך ג' ברכות לבסוף וברישא המוציא, דכל שהפרוסות קיימות חשיב לחם גמור. והכא מוכח ¹⁵⁹ מאי דכתיבנא לעיל דלא תני בחמשת המינים לעולם מעין שלש, אלא כי איכא מעיקרא בורא מיני מזונות, ובכוסס את החטה דבורא פרי האדמה לא תני בה בסוף מעין שלש וטעמא משום דלא קיימי ¹⁶⁰ אלא למזון, וכשהטעינו תורה ברכה לאחריהם, דוקא בשאכלן למזון דמסתמא למזון הזכיר, ולאפוקי כוסס חטה, אבל מ"מ כיון דאינשי זימנין דאכלי ליה הכי מברך

והא אמר רבא האי הומלתא ¹⁴⁴. פירוש מרקחת שעושין מזנגבילא, שקורין לה בלע"ז גינגבער"ט ¹⁴⁵. שריא ומברכין עליה בורא פרי האדמה, לא קשיא, הא ברטיבתא, מברך בורא פרי האדמה, הא ביבישתא ולא כלום ¹⁴⁶ [וה"ה גמי בפלפלי, דרטיבתא מברכין עליה בורא פרי העץ ויבשתא ולא כלום] ¹⁴⁷ דכי היכי שהיא פרי לענין ערלה, ה"נ לענין ברכה ¹⁴⁸. [וכתבו ¹⁴⁹ בתוספות דכי היכי דאמרי' בפלפלין ובזנגבילא [דיבשתא ¹⁵⁰ ולא כלום, הה"נ כל כיוצא בהן שא"ן רגילין לאכלן חיים אלא לערבן עם שאר דברים. ועל הקנה שקורין קנילא נראה לברך בפה"א ¹⁵¹. וכן כל אותן שיודעין שהן פרי מברך עליהם בורא פרי העץ, ושאינו פרי מברך עליו בורא פרי האדמה, ואותו שאינו ידוע מברך עליו שהכל, וכן פי' ר"ת ז"ל ¹⁵². ועל הסוקר דהיינו דבש הקנים מברכין בורא פרי האדמה, וכן כתב בעל הלכות ז"ל] ¹⁵³.

חביץ קדירה וכן דיסא. פי' חביץ קדרא, מאכל שעושין מקמח מבושל ומטילין בו דבש הרבה ¹⁵⁴. ודיסא חטה מבושלת ¹⁵⁵.

רב יהודא אמר שהכל וכו', כי פליגי בדיסא

הראשונים שסוברים שגם אדוחן איתותבי רב ושמואל, וכדעת הראב"ד ברשב"א ובמכתם, וכן בספר הבתים שערי ברכות פ"ג ה"ו. וכן בהל' ברכות להריטב"א פ"א הל' ח וכת, וזו גם דעת הרא"ש סי' ח, ראה, מאירי ועוד. ועי' גם ראב"ה סי' קב וסי' קמח. ומה שלא נזכר דוחן בברייתא, משום דעיקרה באה לאפוקי מריב"נ דאורז דגן הוא ובדוחן לא פליגי. ולא כדעת הרי"ף, רמב"ם ותוספות ד"ה תיובתא דבדוחן מברכין שהכל שלא איתותב. דדוחן הוא מין אחר מאורז גם לענין חימוץ אפילו לריב"נ ולפיכך כל שלא אמרו במפורש, א"א לחדש בו ברכה. ועי' השלמה (עמ' רכט) שחולק בזה. ובשו"ע סי' רח סע' ד ב' הדעות. ¹⁵⁸ לקמן עמוד ב גבי תוריתא דנהמא עיי"ש. וערש"י שם. וכן ברא"ה כתב שנימוחו על ידי הבישול ועברה צורת הפת מהם. ¹⁵⁹ צ"ע כוונתו בזה. וכנראה שיש לתקן: ומיהו לעיל דהינו כוסס את החטה לא תני בה ולבסוף ברכה אחת מעין שלש, דליכא לעולם בחמשת המינים מעין שלש אלא בדאיכא מעיקרא בורא מיני מזונות, ובכוסס את החטה דבתחלה בורא פרי האדמה ליכא לבסוף מעין שלש. וזה כדעת הראשונים דלבסוף מברכין ב"נ, ועיין השלמה ומכתם. ¹⁶⁰ צ"ל:

מעשר עי' תוס' ישנים יומא שם ותוס' גדה שם ד"ה כל. וכ"כ הריטב"א להדיא בנדה שם דלענין מעשר מכיון שנתחייב ברטיבתא תו לא פקע חיוב מעשר אע"ג דיבישו. ועי' ריטב"א ערובין שם, ומה שכ' בזה בחז"א דמאי סי' טו אות א. ¹⁴⁴ לפנינו: המלתא. ¹⁴⁵ כ"ה בתר"י סד"ה פלפלי. ועי' מכתם והערה לט שם. ¹⁴⁶ כ"ה לשון הרי"ף. ¹⁴⁷ בכי"א היה חסר כאן מה"ד, והוספתי ע"פ כ"ג. ¹⁴⁸ רבנו בא לחלוק אשיטת הרי"ף והגאונים שגם לענין פלפלי מברך ארטיבתא בפה"א, וסובר רבנו דכיון דהוי פרי לענין ערלה ה"נ לברכה. וכן בהלכות ברכות פ"א הט"ז שהאוכל פלפלין לחים שדרך העולם לאוכלן מברך בפה"ע ויבשים אין מברך כלל. ועי' רא"ה, השלמה, תר"י, רשב"א, מאירי ומכתם. ¹⁴⁹ קטע זה מתר"י. ועי' תוס' ד"ה ברטיבא. ¹⁵⁰ בכ"י קטוע והוספתי ע"פ התר"י. ¹⁵¹ עי' תוס' ומכתם. ¹⁵² עי' או"ן סי' קסד, ארחות חיים לח, ג, כל בו יט, ג. ¹⁵³ ראה הלכות גדולות ד"ב עמ' נז. ¹⁵⁴ עי' תר"י ורא"ה. ¹⁵⁵ צ"ע הביאור כאן. וברש"י כתב חיטין כתושות, ובתר"י כתב דעל חיטים שלימות מברך בפה"א. ¹⁵⁶ כג"ה הרי"ף והראשונים. ¹⁵⁷ וזה כשיטת

לגביה, מ"מ כיון דהוא מעיקר התבשיל, הוא חשיב¹⁶⁷. אבל כשהוא בעין ובא עם המליח או עם פירות גינוסר אינו עיקר כלל, ולא בא אלא להכשיר את פיו. ולא עוד אלא אפי' בתערובת, כל זמן שאינו מעיקר התבשיל כלל שאינו בא לכוונת אכילתו כלל לא חשיב, וכדאמרין לקמן¹⁶⁸ בתבשילא דלפתא דיהבי ביה קמחא דאע"ג דמפשי ביה קמחא לא מברכינן אלא שהכל, משום דקמחא בההוא תבשילא לא אתי לכוונת אכילתו כלל, אלא לדבוקי בעלמא¹⁶⁹. [והתניא הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן מברך עליו תחלה וסוף כמעשה קדרה וכו'. ואסיקנא דלא קאי כמעשה קדירה אלא לענין ברכה בתחלה דהויא בורא מיני מזונות כמעשה קדרה, ולבסוף בלא כלום.

ופי' חלקא שנחלק הגרעין לשנים, וטרגיס שנחלק לשלשה, זריד אחד לד', ערסן אחד לה'¹⁷⁰. ופת דוחן ותבשילו דינו כשל אורז, ובחדא שטתא תני לה', לעיל הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן וכו'¹⁷¹.

ונתן לו רשות לר' עקיבא לברך. פי' דכיון דסבירא ליה לר"ג דבכל שבעת המינין בעי' שלש ברכות, סבירא ליה נמי דאיכא זימון בברכה דידהו¹⁷².

וקפץ ר' עקיבא וברך ברכה אחת מעין שלש,

בורא פרי האדמה, ואין ברכה לאחריו אלא כשאר דברים דאינן משבעת המינים¹⁶¹.

הכוסם את האורז וכו' טחנו ואפאו. ולאחר שנאפה בשלו בקדירה¹⁶², בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך בורא מיני מזונות ובסוף ברכה אחת מעין ג'. ומסקנא דליתא להא, דכל שאינו מז' המינים אין ברכה לאחריו מעין שלש, אלא הכי תניא בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ולא כלום. מכל מקום הא אמרינן בפירוש דבאורז איכא בתחלתו בורא מיני מזונות ותיובתא דרב ושמואל. ודוקא בהא איתותב אבל אידך דכל שיש בו מה' המינים איתא, ואע"פ שהוא מועט ושאר התערובת עיקר¹⁶³, לעולם מברכין בורא מיני מזונות, משא"כ במיני פירות אפי' הן משבעת המינין, דבתערובת דידהו הולכין אחר העיקר¹⁶⁴, ואם שאר התערובת עיקר מברכין עליו וליכא אחריו מעין שלש¹⁶⁵. ומיהו דוקא בתערובת הוא דאמרין דכל שיש בו מה' המינים מברכין עליו ואפילו היו שאר התערובת עיקר, דלעולם חמשת המינים עיקר אבל כשאינם בתערובת, פעמים שהיא טפילה ואפי' פת ואין מברכין עליו כלל, כדאיתא לקמן¹⁶⁶ בהביאו לו מליח ופת א"ב בפירות גינוסר. וטעמא דמילתא דכשהוא בתערובת אפי' מועט, מ"מ לעיקר תבשיל הוא שם, ואעפ"י שמרבה בשאר מינים והווי עיקר

דלא קיימי [חמשת המינים]. 161 עי' תוד"ה הכוסס. 162 כנראה שזה פירוש, ועי' רא"ה.

163 כלומר דאף דשאר התערובת הוי רובא, ובדיני ברכות אזלינן בתר הרוב דהוא הוי עיקר, וכמו שכתב רש"י לעיל לו, א ד"ה החושש. וכן ברמ"א סי' רב סע' ב וסי' רח סע' ז דאזלינן בתר רובא דהוא הוי עיקר, מ"מ בה' מינים אע"ג דהוי מיעוט יש לו דין עיקר. עי' ט"ז סי' רח סק"ג. ועי' להלן. ורבנו לקמן לט, א הזכיר דוקא כשיש בו כזית בא"פ הוה כעיקר, וכשיטת הריטב"א בהל' ברכות פ"א הכ"ח. וכנראה סמך רבנו על מה שיכתוב שם. מיהו רבנו וכן בהל' ברכות לא הזכיר ענין רוב, אלא ענין עיקר, אף שהזכיר דאם הוי עיקר אפילו מועט הוי עיקר. ואפשר דאמנם אין תלוי ברוב ומיעוט. 164 עי' ברי"ף ורא"ה. והל' ברכות פ"א הכ"ח וכו"ט.

165 ונקטינא בתרי עניני כרב ושמואל, חדא דבה' מינים אפילו הוי מיעוט הם העיקר, וזה מוכרח מדלעיל גבי חביץ קדרה אף דדובשא עיקר מסתברא כרב ושמואל, וכן להלן עמוד ב' גבי ריהטא דחקלאה אף דמפשי דובשא הוי במ"מ. וכיון דבהא לא אידחי תו קיי"ל גם באידך דינא דרו"ש דאורז בתערובת הוי שהכל. 166 לקמן מד, א. ועי' רבנו שם.

167 הנה שיטת רבנו צריכה ביאור [וככל שיטה זו גם ברא"ה]. דתוספות לו, ב ד"ה כל כתבו דמעליותא דה' מינים שסועדים הלב, וזה עושה אותם עיקר. וברמב"ם פ"ג מברכות ה"ה וה"ז כתב דאם המין של ה' מינים חשוב דהיינו שאם עירב כדי ליתן טעם בתערובת ה"ה עיקר. אבל לדבק או לצבוע או ליתן ריח ה"ז טפלה. ורבנו כתב כאן ולהלן לט, א דכל שבא לכוונת אכילתו חשוב עיקר תבשילא. ובאבני גזר חא"ח ח"א סי' לח כתב נפ"מ לדינא בין שיטת התוספות ורבנו עיי"ש. שו"ר שכבר האריך בזה הרמ"פ בנתיבות ים ח"ו עמ' קנז ואילך בטו"ט. 168 לט, א ורבנו שם שכפל הדברים. 169 מרבנו משמע דיש ב' דינים בה' מינים דאם הוא חשיב לא בטל ומפאת חשיבותו הוי עיקר התבשיל והוי כאילו כל התבשיל מחמשת המינים. ובדבוקי דאינו מעיקר התבשיל, ואפילו מפשי קמחא לא חשיב, וזה בתערובת. אבל בעין אתינן מדין עיקר וטפל. וכדכת' רבנו להלן מד, א, ועי' רמב"ם שם ה"ז וה"ז שכתב ענין קמחא לדבק ודין דג מליח עם הפת מדין טפלה. 170 עי' רש"י כאן, ועי' מו"ק יג, ב. 171 עי' תר"י ורשב"א. 172 עי' תוספות

בלא זימון, ולא להוציא האחרים, כרבנן דהלכה כרבים.¹⁷³

וקפין ר' עקיבא ובירך ברכה אחת מעין שלש. וא"ת אמאי לא בריך ג' ברכות כר"ג, והא במתני' דפירקין¹⁷⁴ קאמ' ר' עקיבא דאפילו לא אכל אלא שלק והוא מזונו מברך לאחריו ג' ברכות. י"ל דהתם בשאכל הרבה כדי שביעה והוא מזונו, וכדאמר' בהדיא והוא מזונו, אבל הכא בשאינו מזונו¹⁷⁵. וא"ת עוד ולר"ג דאמר דכולהו ז' המינים מברכין בסוף ג' ברכות, א"כ כשמזמנים ומברכים ברכת המזון על הכוס, ושותים, ואחר ששתו צריכין לברך ג' ברכות על היין ששתו, ומזמנים עליו, וחוזרים ומברכים על כוס אחר, וכן לעולם, וא"כ אין לדבר סוף¹⁷⁶. יש לומר, שיכולין ליוהר שלא ישתו מכוס של ברכה כדי רביעית כל אחד ואחד מאותן ג' בני אדם¹⁷⁷, דכי היכי דבאכילה איכא שיעור לאחריו כדי אכילה, ה"ה לשתייה דבעינן כדי שתייה, והיינו רביעית, ונראה דה"ה לרבנן דליכא אחריו מעין ג' אלא ברביעית, שזהו שיעורו בכל מקום לענין איסורין¹⁷⁸.

[לו, ב] אמר רבא האי ריהטא דחקלאי. פירוש שמערבין קמח מעט עם מים הרבה, ונותנים בו דבש הרבה, ועל ידי שהוא דבר רך ומתפשט

בשפיכתו נקרא ריהטא שהוא תרגום ריצה¹⁷⁹. דחקלאי, פי' עם שבשדות¹⁸⁰. דמפשי ביה קמחא בורא מיני מזונות, אבל אין מרבין בו קמח כמו בתבשיל חביץ קדרה, דא"כ היינו חביץ קדרה דאמרינן לעיל¹⁸¹, ולא אתא לאשמעינן הכא אלא דאפילו לא מפשי בה קמחא, מברך עליה בורא מיני מזונות, ולא אמרינן דובשא עיקר ואע"פ שהרבה נותנים בו, והכי אסיקנא¹⁸².

אמר רב יוסף האי חביצא. פירוש פתיתין של פת שנתבשלו בקדרה¹⁸³, שנקרא אצלנו לחם אפוי, וע"י הבישול נדבקין קצת, ולפיכך נקרא חביצא, שכל דבר הנדבק נקרא חביצא¹⁸⁴. ואי לית ביה פירורין כזית וכו' ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. דסבר רב יוסף דפירורין פחות מכזית לא חשיבי לחם לענין ברכה¹⁸⁵.

[אמר רב יוסף מנא אמינא לה דתניא היה עומד ומקריב מנחות בירושלים וכו']. פירש"י ז"ל¹⁸⁶ דמיירי בישראל שלא הביא מנחה (יש) [זה] ימים רבים. והנכון דבכהן קאמר כדמשמע לישנא דהיה עומד ומקריב מנחות. וכן נמי לישנא דנטלן ואכלן דקתני עלה, ואי בישראל אסורין הן לאכול. וטעמא לפי שהיו שם עשרים וארבע משמרות ולא היו מתחדשות יתר משני פעמים בשנה, וכיון שיש להם זמן קבוע מברך שהחיינו¹⁸⁷.

דדובשא עיקר. וכע"ז ברא"ה [וצריך לתקן שם: קמחים (רבים) [רכים]]. וברש"י ותר"י פירשו דהיינו חביצא [ובתר"י הוסיף אלא שזה אינו עבה כל כך]. ולדבריהם צ"ל דבס"ד ס"ל דבכה"ג גם רב ושמואל מודה דדובשא עיקר כרב יהודה, וזה הוה דוחק לרבנן. 183 רבנו קאי כשיטת רש"י דמיירי בנתבשלו, ורב יוסף מפרש ברייתא דלעיל עמוד א דבזמן שהפרוסות קיימות היינו בכזית, וכמו בירושלמי שהביאו התוספות. ורב ששת דפליג דאפילו ליכא כזית יפרש הברייתא דלעיל דאף אי ליכא כזית מ"מ אי איכא תוריתא דנהמא מברך המוציא. ובתר"י הקשה א"כ הדבר מבואר להדיא בברייתא ומאי חידש רבא. ועי' בצל"ח שתי' בכמה אופנים. 184 עי' רא"ה ובי"י סי' קסח. 185 ולפי"ז אפילו אכל יותר מכזית כיון שבכל פירור ליכא חשיבות לא חל עליהם דין לחם לענין המוציא, וכן לענין בהמ"ז אע"פ שאכל שיעור גדול אינו מברך בהמ"ז. מיהו לר"ש דמברך אפחות מכזית היינו דוקא ברכת המוציא, אבל בהמ"ז בעי' שיצטרף לאכילת כזית. ואפשר דמשו"ה לא הזכיר רב ששת ענין בהמ"ז. ובצל"ח תמה בזה. 186 ד"ה היה. 187 עי' תוספות ד"ה היה ורשב"א.

ורשב"א. 173 עי' רשב"א. 174 לקמן מד, א. 175 כל הקטעים במרובעים ע"פ כ"ג. 176 עי' תוספות ד"ה נתן, ותוס' ר' יהודה והראשונים. 177 ואע"פ דכוס של ברכה צריך שיטעום אחריו מלא לוגמיו כדפסחים קז, א ושו"ע סי' קצ, ג וסי' רעא. סובר רבנו ששתיית ב' וג' אנשים מצטרפות לשיעור. ואע"ג דדעת רוב הראשונים, עי' בטור שם, דאינם מצטרפות, וכן דעת הריטב"א ערובין עט, ב ד"ה הא, שאם בין כולם טעמו כשיעור יצאו דכולן מצטרפות. 178 עיין תוס' סוכה כו, ב, יומא עט, ב ורא"ש פרק שלשה שאכלו סי' נד שנסתפקו אי סגי בכזית כאכילה או צריך רביעית, ועיין תוס' כאן ד"ה נתן ולקמן לט, א ד"ה בצר, מט, ב ד"ה רבי מאיר, רמב"ם הל' ברכות פ"ג הי"ב. 179 בראשית יח, יז, ובגמרא הרבה פעמים. 180 עי' ר"ה לה, א, שבת יב, א בני חקלייתא. 181 לו, ב. 182 ורבנו מחלק שאין זה חביץ קדירה דא"כ אמאי ס"ד דרבא דדובשא עיקר, ודוחק לומר דבתחילה לא ס"ל כרב ושמואל אלא כרב יהודה דסבר לעיל דובשא עיקר, וע"כ דרהטא שאני דלא מפשי ביה קמחי כמו חביצא, ולפיכך היה ס"ד

נטלן לאכול אומר¹⁸⁸ המוציא להם מן הארץ. פירוש הא מיירי במנחת מאפה תנור, ובהן ראוי לברך המוציא, אבל במנחת מחבת או מרחשת כל שהוא על ידי משקה לא חשיב פת, ולא מברכין המוציא עליה. כדמוכח בפסחים¹⁸⁹.

והנני עלה. פי', דמנחות¹⁹⁰, וכולן פתיתין¹⁹¹ כזית ואפילו הכי מברך המוציא. והאי דלא אייתי רב יוסף סייעתא מבריתא דלעיל דקתני בזמן שהפרוסות קיימות מברך עליו המוציא ולבסוף ג' ברכות. משום דלא איתפרש בהדיא מאי קרי פרוסות קיימות, אע"ג דבירושלמי¹⁹² פרישו עלה היכי דמי פרוסות קיימות בדאיכא פירורין כותים, אבל הא דמנחות מיפרשא בהדיא דתני בהדיא וכולן פתיתין כזית לתנא דבי ר' ישמעאל דאמר מפרכן למנחות עד שמחזירן לסלתן וכו'. והתניא ליקט מכולן כזית ואכל אם חמין הוא ענוש ברת. פי', האי ליקט מכולן לאו אמנחות קאי, דאין חמין במנחות, אבל ודאי אחמשת המינין קאי, דאם ליקט מכל מין ומין פירורין והיה הכל שיעור כזית, אם הוא מצה יוצא בה ידי חובתו בפסת, וכיון דיוצא בה ידי לחם עוני, הוא הדין דמברך המוציא¹⁹³].

הכא במאי עסקינן בשערסן. פירוש שדבק הפירורין זה עם זה עד שנעשו כעין עיסה, וגפקי להו מדין פירורין¹⁹⁴.

אלא הכא במאי עסקינן בבא מלחם גדול. פירוש והאי דלקט מכולן, מיירי בשעשה מן הפירורין לחם אחד¹⁹⁵, וליקט מן הלחם מעט מעט ואכל, עד שאכל מאותו לחם כזית בכדי שיעור זמן אכילת פרס.

מאי הוי עלה אמר רב ששת אע"ג¹⁹⁶ דלית ביה פירורין כזית מברך המוציא אמר רבא והוא דאיכא עליהו תוריתא דנהמא. פי' דהא דאמרינן

188 לפנינו: נטלן לאכלן מברך. 189 לו, ב לחם האפוי בתנור קרוי לחם. ועי' תוס' שם ד"ה דכולי עלמא. 190 עי' רש"י ד"ה דתני וד"ה וכולן. 191 לפנינו פותתן, וראה להלן שכן גירסת רבנו. ועי' דק"ס. 192 ברכות פ"ו ה"א. 193 כתוספות ורשב"א, אבל רש"י פי' במבושל ולכן היה צריך לפרש במנחות. 194 ברש"י לפנינו כתב שחזר אח"כ ואפאן [וברש"י מנחות שם כתב כרבנו]. ואפשר שאם לא חזר לאפותן אין לו צורת לחם. 195 לרבנו דחיק לשון מכולן לומר שערס הפתים ללחם גדול ואח"כ ליקט ממנו מעט מעט, אבל רש"י פי' בשלא ערסן, ולדידיה קשה לשון מכולן, ויתר מכך דהא לרש"י קאי אמנחות והרי פותתן ולא נשתיר

דאפילו פירורין בפחות מכוזית מברך המוציא, הוא שיש בהם תואר לחם, שלא נתבשל כל כך שתעבור צורתו, ומיהו היכא שאין שם בכולן אלא פחות מכוזית, דוקא לפניו הוא דמברכין המוציא, דבלפניו לא שני לן בין מרובה למועט כדמוכח לקמן, אבל לאחריו ולא כלום, שאין בפחות מכוזית ברכה לאחריו¹⁹⁷.

מאי טרוקנין כובא דארעא. פירוש, שבכירה עצמה עושין כמין גומא ומסיקין אותה ונותנים שם קמח ומים, ומגבלין אותו לשם, ונאפה שם, ואע"ג דליכא גלגול מ"מ כל שהוא פת חייב בחלה¹⁹⁸.

[והגאונים ז"ל¹⁹⁹ גורס' פטורה מן החלה דכיון דליכא גלגול כלל פטורה. ומיהו²⁰⁰ בשקבע סעודתו עליה מברכין עליה המוציא כמר זוטרא²⁰¹, ודוקא בכי הא, אבל בכל דבר שנאפה על ידי משקין כגון נבלש שכן דרך של עולם טחין פני הכלי שנעשין בו בשמן, וכן נמי באותו מאכל שקורין ראולש, וכן באותן שקורין אלספנגש וכל כיוצא בהן, שהן נעשין על ידי משקין בתחלה מברך בורא מיני מזונות ובסוף ברכה אחת מעין שלש, ואפילו בקובע סעודתו עליהן, דליכא עליהו תורת פת כלל²⁰². ופטורין²⁰³ גמי מן החלה ואין גלגול קובע בהן, דלעולם אין גלגול קובע אלא בשדעתו לעשות ממנה פת, וכדתנן²⁰⁴ עיסת כלבים בזמן שהרועים אוכלין ממנה חייבת ואם לאו פטורה.

מרתח גביל. פירשו בו, שלוקחין הקמח ומטילין אותו במים רותחין. ואיכא דאמרי לחמא דהנדקא יש מפר' שלשין את העיסה ומקטפין אותה היטב ואחר כך מכניסין אותה בשפוד וצולין אותה ומושחין אותה בשמן ודבש בשעת הצליה. וי"מ דהוא פת ידוע שעושין ממנו תקני הנשים²⁰⁶].

לחם גדול. [ואפשר שרבנו מתוך זה פי' שבאמת ערסן], ועי' צל"ח. 196 לפנינו הגירסא שונה. עיין דק"ס. 197 כ"כ גם ברא"ה ורשב"א ולהוציא מדעת הראב"ד שעל פחות מכוזית אינו מברך המוציא, ועי' תוס' להלן ד"ה בצר. 198 עיין רה"ג ברשב"א, ורא"ה, שאפיה זו שהיא כעין אפיה בתנור עושה אותה לחם. 199 כ"כ בתר"י ד"ה טריתא, ועי' רא"ה כאן ד"ה אמר אביי, מלחמות פסחים פ' כל שעה. 200 כ"ה ברשב"א. 201 לקמן לח, א. 202 עי' רשב"א בשם התוספות ועי' תוד"ה לחם ותוס' הרא"ש ומאירי עמ' 138. 203 עי' תר"י. 204 חלה פ"א מ"ח. 206 כ"ז בתר"י סד"ה

טרימא מהו. פירוש דבר כתוש, מלשון ומכה טריה²¹⁵, ואידי דשמע לעיל שהמשקה הזב זיעה בעלמא היא שאל על הפסולת.

הוה²¹⁶ יתיב רבינא וכו'. וקס"ד שהוא פסולת דבר כתוש. א"ל קורטמי קאמרת. פירש פסולת הנשאר מתמרים שעושין מהם שכר²¹⁷, או דשומשמי או דפורצני קאמרת. א"ל רבא חשילתא קאמרת. פי' תמרים שמפצעים אותם ומתוך הכתישה נדבקין זה עם זה כעין עגולי דבילה.

תמרים של תרומה מותר לעשות מהם טרימא. מפני שאינו מפסיד אותם, אבל לעשות מהם שכר אסור, כיון שמפסיד גופן לגמרי, ואפילו כהן אינו רשאי להפסיד שום תרומה. אבל כשעושה מהן טרימא [אכתי במלתייהו קיימי. והלכתא תמרי דעבדי טרימא] מברכין עליה בורא פרי העץ, מאי טעמא במילתייהו קיימי כמעיקרא. ושמעין מינה דטעמא משום דבמילתייהו קיימי הא נתרסקו לגמרי עד שעברה צורתן לא²¹⁸, ואין מברכין עליהם אלא שהכל²¹⁹. וזו בנין אב למשקין היוצאין מן הפירות חוץ מזיתים וענבים, שאין דינן כמותן, ואין מברכין עליהם אלא שהכל²²⁰.

שתיתא. פירוש קמח קלי מבושל²²¹. הא בעבה הא ברכה. רכה דלרפואה עבדי לה ואין דרך

ואיכא דאמרי²⁰⁷ לחם העשוי לכותה. פי' לחם העשוי ליתן במורייס, ואמרינן בסמוך לחם האפוי לכותח פטור מן החלה, שאעפ"י שיש בו גלגול ועיסה מתחייבת משעת גלגול, כיון שהוא נעשה על דעת שלא לאכול ממנו, פטור מן החלה, ודרכן היה לשנות צורת אותו לחם שעושין לכותח, ומשום הכי אמרינן דאם עשאה כעבין חייבת, כלומר דאם עשאה כצורת עוגות דמוכה דעל דעת אכילה נמי עשאה מתחלה חייבת²⁰⁸.

[לח, א] עשאה כלימודין. פירוש פתין ארוכין פטורה דחזותן מוכיח עליהם שהם מיוחדים לכותח. וי"מ²⁰⁹ עשאה כמתלמד שאינו קפיד בלישתה ובקיטופה.

אמר מר בר רב אשי האי דובשא דתמרי מברכין עלויה שהכל נ"ב וכו'. פירוש מיחל מתוק הנוסף מן התמרים קרי ליה דובשא²¹⁰. כמאן כי האי תנא דתניא²¹¹ דבש תמרים ויין תפוחים וחומין פתוניות²¹². פירוש ענבים שאין מתבשלים לעולם ועושין מהם חומץ²¹³, ר' אליעזר מחייב קרן וחומש, פירוש לשותה ממנו בשוגג דמשקה שלהן חשוב כמותן. ור' יהושע פוטר, פירש"י²¹⁴ לפי שלא נתן למשקה אלא זיתים וענבים בלבד, הא שאר מי פירות זיעה בעלמא הוא ואין שם תרומה חלה עליו, והיינו כמר בר רב אשי.

ליה דבש בהדי ז' המינים מברכין בפה"ע.
211 צ"ל: דתנן. 212 כ"ה בגי' המשניות וברוב הראשונים. 213 עי' רש"י. 214 ד"ה ור' יהושע. 215 ישע' א, ו. 216 כגי' כ"מ ועוד. 217 פי' חדש, וברש"י וערוך פי' שהוא כרכום כתוש. 218 רבנו מפרש כרש"י שטרימא דבר הכתוש קצת ואינו מרוסק. וכ"ה ברי"ד ורא"ה וטור סי' רב. ולמד רבנו וכ"ה ברא"ה שאם רסקו לגמרי ואינו ניכר מראיתו מברך שהכל, וכן דייק בתה"ד סי' כט הובא בב"י, אבל הרמב"ם פ"ח ה"ד כתב שעשאו כעין עיסה, וכ"ה בערוך ע' טרימא, או"ז סי' קסא, הרוקח וס' הנר. ועי' רמ"א רב סעי' ז שפסק כמותם ובבאה"ל נקט כוותי' ודחה דברי רבנו והרא"ה דהוה יחידאי. ועי' בהל' ברכות להריטב"א פ"א הכ"ד. 219 וכן ברא"ה, אבל בב"ח נסתפק שאפשר שיברכו עליו בפה"א. 220 אפשר שלמד כן מדבש תמרים שהוא בגדר זיעה בעלמא, ומהא דמוכת דאם נתרסקו דאין מברך עליהם ברכה הקודמת. ועי' רא"ה. 221 כ"ה ברא"ה.

ואיכא. 207 בכ"י: עשאה כלימודין. 208 וכ"ה ברא"ה וכע"ז ברשב"א וכ"ה בהלכות ברכות פ"א הל"ב, ולא הוזכר שאפייתם בחמה, ומזה נראה דפירשו דאפייתן בתנור. ומ"מ כיון שבשעת גלגול עשאו לשם כותח ולא לאכילה הוי כעיסת הכלבים שאעפ"י שיש גלגול אינה מתחייבת בחלה. מיהו שיטת ר"ת אפילו אפאה בחמה כל שהיה לה גלגול טוב מתחייבת בחלה. ועי' בסמוך. 209 כ"ה ברש"י ד"ה כלמודין. מיהו שיטת רש"י פי' דאין אופין אותן בתנור אלא בחמה. ועי' רי"ד דתמה הרבה דכל שלא נאפה באור לא מתחייב בחלה. מיהו בר"ש חלה פ"א מ"ה פי' דחייב משום מראית עין. ושיטת ר"ת דכל דהוה בגלגול טוב אפילו אפאה בחמה חייבת. 210 אפשר דנתכוון לומר דנקט לרבנותא דאפילו האי דנשאר הפרי קיים לא אמרינן דלהוי כמקצתו של פרי וליברוך בפה"ע וכ"ש משקה היוצא מן הפרי והפרי נפסד. ואפשר דבא להוציא מדעת הבה"ג הובא בתוס' וראשונים דמיירי בנתן בה מים [עי' רא"ש], אבל בעיניה כיון דהתורה קראה

לאכלה כך²²², מברך שהכל, דכל אכילה שלא כדרכה מברך שהכל²²³.

ושוין שבושין השתית²²⁴ בשבת. פירוש שמעברו יפה במימיו.

א"ל אב"י ואת לא תפכרא. פירוש דכה"ג מותר, והתנן כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה. ואע"ג דההיא ליתא אלא באוכלין שדרך בריאים לאכול לפעמים, ומשום כך אפילו אוכל אותה לרפואה מותר, אבל בדבר שהוא מיוחד לרפואה ודאי לא, גזירה משום שחיקת סמנים, וא"כ מאי קא מקשה מהא לשתיתא, דהיא מיוחדת לרפואה כשעושים אותה רכה, ומשום הכי נפקא מדין ברכה שלה²²⁵. י"ל דשתיתא שאני מדבר שהוא מיוחד ממש לרפואה, מפני שהיא גופה מזון גמור הוא כשהיא עבה, וכשהיא רכה אין בה שינוי מזון אלא שמרבה בה מים, וכיון שהיא גופה מזון גמור מותרת בשבת דבכלל כל האוכלין אוכל אדם לרפואה הוא. תדע לך, דאלו יש כאן חולה שאינו רשאי לשתות יין אלא כשהוא מזוג ביותר עד כדי שאין שותין כיוצא בו הבריאים, ודאי מותר הוא לו יין זה, ואפי' מתכוין בשתייתו לרפואה, דיין גופיה בכלל כל המשקין אדם שותה הוא²²⁶, אף שתייתא נמי כענין זה הוא.

היכא דעבדא קלישתא²²⁷. פי', דעשאה רכה כל כך דיצאה מתורת אוכל, דאין דרך לאוכלו כך לא מברך עליה ברכתו הראויה לו אלא שהכל, ומ"מ שהכל מיהת מברך ואע"ג דמכוין לרפואה דמ"מ הוא נהנה.

[לח, ב] והלכתא המוציא כרבנן²²⁸. ומשום הכי איצטריכין למיפסק כרבנן, משום דבמוציא כולי עלמא לא פליגי²²⁹. ואפ"ה המוציא עדיף בהא משום דמשמע עבר והוה ועתיד, והחטה הוא ממיני זרעים שיוצאין תדיר, מה שאין כן בפירות אילן שאין פירותיהן יוצאין אלא מזמן לזמן, ושייך לברוכי עלייהו בורא ולא הבורא²³⁰, דאין צומחין תדיר [כמו זרעים] ואחר שבפירות האילן תקנו בורא, בפירות האדמה נמי, תקנו גם כן בורא, דלא לאיפלוגי בפירי. אבל בירושלמי²³¹ אמרו דטעמא דרבנן בהמוציא כדי שלא לערב ראשי אותיות, פירוש דלא לימא מלך העולם מוציא, כדי ליתן ריוח בין הדבקים. ויש אומרים²³², דהלכתא אף המוציא קאמרינן, והוא הדין שיכול לברך מוציא. והנכון כפירושא קמא, וכן עמא דבר.

מה פת שנשתנה על ידי האור אף ירקות²³³ שנשתנו על ידי האור. ולאו דוקא דומיא דפת

ועי' רש"י ומה שנ' בגליון וגלה"ש, ועי' תר"י. 222 וכן לעיל לו, א לגבי חושש בגרונו. אין להקשות מהא דאמר' בשו"ע סי' רד סע' ח שאם אנסוהו לאכול או לשתות אע"ג דנהנה ממנו אינו מברך. וכן בחנקתיה אומצא לקמן מד, א כתבו תוספות דאם שותה משקין ונהנה חייב לברך. והרי אין לך אונס גדול מזה. ועי' פר"ח שם. וצ"ל דהשו"ע קאי באונס במעשה השתיה, אבל כאן שותה ברצון רק הסיבה היא החולי ולכן כל שנהנה צריך לברך. ועי' "הלכה ורפואה" ח"ג עמ' ערה ובהל' ברכות להריטב"א פ"ה ה"ב. 223 רבנו מפרש כרא"ה ומאירי וכ"ד הרבה ראשונים כיון שעשוי לרפואה אע"פ שנהנה אינו בגדר אוכל ומשקה [ומישוב קושית הרשב"א דלעיל לו, א גבי אניגרון אע"פ דהוה לרפואה מ"מ מברך בפה"ע, דהוה דרך הנאתו]. אבל בתוס' וכן ברמב"ם פ"ג מהל' ברכות ה"ג פי' שעשוי לשתיה. וכן בתר"י כתב דעיקר החילוק הוא רק בין עשוי לאכילה ובין עשוי לשתיה כדרך שעושין לרפואה. ועי' ב"י סי' רד ומג"א שם ס"ק כד. 224 לפנינו: השתות. 225 כונתו דאם שתייתא עיקרו לרפואה שפיר מקשה אב"י, דאפשר דלא התירו

אלא דוקא באלה שהם ראויים גם לאכילה. 226 עי' רא"ה. וראה "הלכה ורפואה" ח"א עמ' עא שהארכנו מדברי רבנו דכל שיש שם אוכלין עלה לא הוה בכלל גזירת שחיקת סמנים. 227 לשון בה"ג, שנכנס לשונו בגמרא. עי' רש"י ותוספות. 228 רבנו לא גרס בגמרא והלכתא המוציא כו'. וכן ליתא בכה"י, עי' דק"ס, וכן ליתא ברי"ד ורוקח ועוד. 229 עי' ראבי"ה סי' קה, או"ז סי' קלט. 230 וכ"ה ברא"ה, ומישוב בזה קושית הרשב"א דאמאי בבורא פה"ג ל"א הבורא ע"ש. ועי' בצל"ח באריכות. וזה שאמרו דבורא ודאי לשעבר עי' להלן נב, ב. ועי' מג"א סי' קסז סק"ח ופמ"ג שם. 231 ירוש' ברכות פ"ו ה"א והובא בתוספות וראשונים. 232 כ"כ ברא"ה ובאהל מועד עמ' קו, ב, וכ"מ בראבי"ה שם שכתב וכל שכן מוציא. וכ"כ בט"ז סי' קטז בשם זקנו. ובמאירי שאם בירך מוציא יצא. ועי' מכתם עמ' מא והערה 75 שם. ובספר הפרדס לרש"י (עמ' רה הוצא' ער') הואיל ונזרקא מפי חבורה המוציא לחם אם יברך מוציא לחם לכתחילה לא יצא דהוה משנה ממטבע שטבעו חכמים. 233 לפנינו: ירקות נמי, ועי' כ"מ רי"ד רא"ה ועוד.

ממש, דבפת בעינן דוקא שנשתנה ע"י האור, ואי לא לא מברכין עליה המוציא, ובירקות מברכין בין נשתנו בין לא נשתנו. אלא ה"ק דומיא דפת דאפילו נשתנו מברכין עליהו, וכל שכן בשלא נשתנו.²³⁴

נרש רב חסדא משום רבי' ומנו רב וכו'. ואני אומר כל שתחלתו בורא פרי האדמה. פי', שדרך לאכלו כשהוא חי וכן עיקר אכילתו, והשלק פוגמו, שלקו שהכל. וכל שתחלתו שהכל, פי' שאין דרך לאכלו כשהוא חי והשלק משביחו, שלקו בורא פרי האדמה.²³⁵

בשלמא כל שתחלתו שהכל שלקו בורא פרי האדמה משכחת לה בסלקא קרא חייא וכרבא, דכל אלו אינן נאכלין כמות שהן חיים והשלק משביחם, אלא כל שתחלתו בורא פרי האדמה שלקו שהכל היכי משכחת לה. פי' משום... מינין דנאכלין כמות שהן...²³⁶ ומשביחו, דהכי אורחא דמלתא שהשלק יפה לכל ירק אבל היכי משכחת לה מידי דנאכל כלל כשהוא שלוק והשלק פוגמו, ומשני²³⁷ משכחת לה בתומי וכתתי. פי', דזימנין דאכלי להו שלוקין, אבל מ"מ עיקר אכילתו הוא כשהן חיים, ולאחר ששלקו אינן חשובין כל כך, ולפי' נגרעו מברכתם ואינו מברך עליהם אלא שהכל. ואע"פ שאנו רואים דתומי וכתתי חשובין יותר על ידי הבישול, זהו כשמבשלין אותן עם בשר או עם דבר אחר, אבל כשמבשלין אותן בפני עצמן השלק פוגמו, ואין בהם טעם כל כך כמו מתחלה. ופסקו בתוספות²³⁸ דתומי וכתתי שלוקין מברכין עליהו שהכל, דסבירא להו דרב חסדא לא בא לחלוק עם הראשונים, אלא להכריע בין תלמידי ארץ ישראל ור' יוחנן דאמרי שלקות מברכין עליהן שהכל, ובין שאר האמוראים דאמרו שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה, ופירש דמה שאמרו שאר האמוראים שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה, לא אמרו אלא בשתחלתן

שהכל, כגון קרא חייא וסלקא וכרוב שהשלק משביחו, וא"כ מאי דאמר תחלתו בורא פרי האדמה שלקו שהכל, משכחת לה בתומי וכתתי אליבא דכולי עלמא הוא. ושלשה דינין חלוקין הן, דבר שאינו נאכל כמות שהוא חי ומשביח בבישולו שנעשה ראוי לאכילה, מברכין עליו מתחלה שהכל ולאחר הבישול בורא פרי האדמה. ודבר שהוא נאכל כמות שהוא חי ונפגם מחמת בישולו, כגון תומי וכתתי שנפגמין כשמבשלין אותן בפני עצמן מברכין עליהם לכתחלה בורא פרי האדמה, ולאחר בישולו שהכל, ואפילו כשבישל אותם עם בשר או עם דבר אחר שמשביחו אינו מברך אלא שהכל, כיון שאין הטעם בא להן מעצמן אלא מחמת דבר אחר, ואם הוא דבר שהוא נאכל כמות שהוא חי, והוא מושבח גם כן אחר הבישול, כגון החבושים והערמונים מברך עליהם תחלה בורא פרי העץ, ולאחר הבישול גם כן בורא פרי העץ. וכן האגוזין שמבשלין אותן עם דבש מברך עליהן בורא פרי העץ כמו שמברך קודם בישולו, דאע"פ שמבשל אותן עם דבש, האגוזים הם עיקר ואינו מברך אלא על האגוזים, שהדבש לתת טעם באגוזים נותנים אותו לשם, וכן דעת רבני צרפת ז"ל.

ע"כ²³⁹ לא קאמר ר' יוסי התם דלא יצא במבושל²⁴⁰, אלא משום דבעי טעם מצה וליכא. פי', והאי לישנא לאו דוקא, דאפילו ר' מאיר מודה דבעי טעם מצה, דהא לכולי עלמא במרור אין יוצאין בירקות כבושין ולא בשלוקין ולא מבושלין משום דליכא טעם מרור. אלא הכא בדינא גופיה פליגי, דר' מאיר סבר דלא בטיל טעם מצה בהכי, פי' במבושל, כיון שלא נימוח, ור' יוסי סבר דבטיל ליה בהכי²⁴¹.

תהי בה ר' זירא וכי מה ענין ר' בנימין בר יפת אצל ר' חייא בר אבא. פי', תמה ר"ז היאך שנו בבהמ"ד פלוגתא דר' בנימין בהדי ר' חייא בר

237 מכאן בתר"י עיי"ש ד"ה אפילו. ועי' כה"ע בהל' ברכות להריטב"א פ"ב הל"ד. 238 ד"ה משכחת, ובתר"י בשם רבני צרפת. 239 קטע זה אינו בתר"י. 240 נראה שזה פירוש ולא גרסא. 241 כ"כ גם הרשב"א דטעמא דר' מאיר דמצה כי מבשל ליה לא מבטל טעמא, אבל הרא"ה כתב (עמ' קיד) דר"מ פליג במצה ורק במרור

234 כ"כ ברא"ה ורשב"א, והוסיפו דאדרבא כ"ש בשלא נשתנו. אבל בתוספות הקשו איפכא דבפת אישתני למעלותא, ועי' מהרש"א, פנ"י וצל"ח. 235 רבנו כנראה בא להוציא מדעת הראב"ד הובא ברשב"א דלר"ח דאפילו לא פגים להו כיון דאישתני מפרי האדמה מברך עליה שהכל. 236 כאן נקראו השולים בכ"י, ואפשר בקל להשלימם.

אחד בינוני, דבזית בינוני יש לנו לשער, ומיהו בירושלמי²⁵³ אתי לה בטעמא אחרינא משום דהוה ליה בריה, ואין הוצאת גרעינתו מוציאתו מידי בריה, כיון שעדיין נשאר קיים, וכל שהוא בריה אפילו פחות מכשיעור דינו כשיעור לברוכי עליה תחלה וסוף, ואפילו פרידה של רמון. ומשמע שגמרתנו חולקת על הירושלמי, כיון דלא אתינן עלה בהאי טעמא דבריה, ואיצטריכו לתרוצי דכוותי גדול הוה²⁵⁴. אבל לענין הדין איפשר להעמיד התלמוד שלנו עם הירושלמי, ונאמר שאם הוא דבר שאין דרך לאכלו עם הגרעין כגון זית וכיוצא בו, בהא צריך שיהיה בו שיעור מלבד הגרעין, שכיון שאין דרך לאכול הגרעין נמצא שלעולם לא הוה בריה, דכי שקלת ליה לגרעינתיה לא ישאר שלם, ומשום הכי הוצרך לומר הכא דבזית גדול עסיקינו. אבל אם הוא דבר שדרך לאכלו עם הגרעין שלו, כגון גרעין של רמון, או גרעין של ענבה או גודגניות הנקראות בלע"ז סיריוש וכיוצא בהם, אם אכל אחד מהן [אע"פ שאין בהן] כזית בין הכל, דינינן ליה בריה²⁵⁵, ומברך לאחריו כל אחד ברכה הראויה לו, אבל אם אינו בריה ואין בו שיעור אין לו לברך לאחריו שום ברכה כלל. ולענין גרעיני פירות²⁵⁶ אם אוכל מה שבתוכן לענין ברכה, במה שראוי לאכול מברך עליו תחלה וסוף כפרי עצמו, [ו]במה שאין ראוי לאכילה ואין דרך לאכלו מברך עליו שהכל, אבל במה שאינו נאכל כלל לשום בריה אין

אבא, דלא חשיב לאיפלוגי עליה דר"ח, דהוא דייק שמעתתא מר' יוחנן, דהכי ודאי אמרה²⁴². ועוד כל תלתין יומין מהדר רבי חייא תלמודיה קמי' דר' יוחנן רביה. פירוש, שמשלשים יום לשלשים, היה חוזר לפני ר' יוחנן ביום אחד כל מה ששנה באותן שלשים יום. ומיהו דרך כלל²⁴³, לראות אם כיון בטוב שמועותיו²⁴⁴. אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו תחלה וסוף אי אמרת בשלמא שלקות במילתייהו קיימי וכו'. פירוש, משום דזית מליח אין דינו כחי אלא כשלוק²⁴⁵, והמליח משביחו, ואתיא אפילו כרב חסדא דלעיל, דהלכתא כותיה דיפה הכריע²⁴⁶. והא דמותיב רב שמואל בר רב יצחק²⁴⁷ וכו' אבל לא כבושין וכו', לר' חייא בר אבא הוא דמותיב, ולסיועיה לר' בנימין בר יפת²⁴⁹.

ואקשי ר' ירמיה אהא דר' יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו בסוף, דאמרינן אמר ליה ר' ירמיה לר' זירא האי זית מליח כיון דשקלת ליה לגרעינתיה בצר ליה שיעוריה סופיה מאי מברך. כן היא הגרסא בספרים מדוייקים²⁵⁰, ודוקא סופיה הוא דקשיא ליה, דבעינן שיעור כזית, אבל ברישא לא קשיא ליה, דברישא ודאי לא בעינן שיעורא כלל, דכלל אמרו²⁵¹ אסור לאדם ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה²⁵².

[לט, א] [ומתריצי' ההיא דר' יוחנן כזית גדול הוה, שאפילו בלא הגרעין יש בו שיעור זית

דפליגי אם נטילת גרעינתה מוציאה מידי בריה, אולם מסיק כיון דבגמרינן לא הוזכר ענין בריה, משמע דלא ס"ל ענין בריה. 255 וכ"כ בתר"י, דתלוי אם דרך לאכלו עם הגרעין שלו כמו גרעין של רמון, אבל של זית כיון שאין גרעינו נאכל הוי כנחסר. וריו"ח דאמר דהוי בריה ברמון קאמר. אבל בתוס' ורשב"א כתבו דעיקר החילוק דבבלי ס"ל דר' יוחנן דהסיר גרעינתיה ובירושלמי ס"ל דריו"ח זית שלם אכל. ולרבנו אפילו אכל זית עם גרעינתה אי לא הוי גדול אינו מברך, ובתוספות ורשב"א משמע דוקא באכל הגרעין. אבל ברא"ש ס' טז חילק אם הובא לפניו זית שלם אע"ג דהשליך הגרעין הוי בריה. ואפשר דפליגי דלתוס' ורשב"א השיעור על האכילה דלהוי בריה, ולרא"ש דלהוי בשעת ברכה. ובמג"א ס' רי סק"ד כתב דהרא"ש מודה לתר"י דבדבר שדרכו לאכול גם הגרעין, אם לא אכל הגרעין ל"ה בריה. 256 כ"ה ברא"ה עמ' קטו.

מודה דבעינן טעם מרור. 242 עי' רש"י, ולעיל לג, ב ורנ"ג שם, אגרש"ג (לוי' עמ' 65). 243 אפשר שכונתו שהיה חוזר באופן מקוצר וכללי. 244 עי' תוס' ד"ה כל. 245 דמליח כרותח, עי' תוס' ורא"ה. 246 ביאור הדברים דרבנבי"צ ס"ל דרחב"א ור' בנימין פליגי ולרחב"א מברך בפה"א ולר' בנימין שלקות מברך תמיד שהכל, ולפי"ז עולא כר"ב בר יפת. ור' זירא תמה דמי פליגי דאפשר דאי בשלוק אשתני למעליותא לד"ה בפה"א, ולפי"ז ל"פ ור' בנימין באישתני לגריעותא ור"ח באישתני לטיבותא, וריו"ח בזית דאשתני לטיבותא. 247 כ"ה בגי' כ"מ בדק"ס. ולפנינו: רב יצחק בר שמואל. 249 עי' רשב"א. 250 עי' דק"ס, ועי' ברשב"א ובעל המאור. ולהוציא מדעת הראב"ד דאין מברכין המוציא אלא בכזית. 251 לעיל לה, א. 252 כ"ה ברי"ף, ועי' תוס', רשב"א ורא"ה. 253 ירוש' ברכות פ"ו ה"א והובא כאן בראשונים. 254 עי' תוס' דעמדו בזה. וברא"ה רצה תהלה לבאר

מברך עליו כלל. וכל דבר שאין מברך עליו בתחלתו בורא פרי העץ או בורא מיני מזונות אין מברך אחריו מעין שלש. ופירות ששלקן, דינן כירקות, אם השלק משביחן במלתיהו קימי, אבל אם השלק פוגמן, מברך שהכל.

איתתו לקמיהו²⁵⁷ כרוב ודורמסקין ופרגיות. פירוש כרוב ודורמסקין ירקות שנתבשלו²⁵⁸ והן משביחין בבישולן, ואין צריך לומר כרוב שאינו נאכל כלל כשהוא חי²⁵⁹.

נתן בר קפרא רשות לאחר מהן לברך. פירוש²⁶⁰, שאפילו פירות אע"פ שאין זימון בסופן²⁶¹, אם מתחלה הוקבעו לאכול כדרך בני אדם המתחברים בתחלת ישיבתם לאכול בחבורה אחת²⁶², אחד מברך לכולן²⁶³, ואע"ג דלקמן²⁶⁴ פליגי ביין בפירות שהוא ענין אכילה מודו²⁶⁵.

קפץ אחד מהם ובירך על הפרגיות. שהוא מין בשר והוא מין עוף ששמו פרדי"ץ, ומשום שהיה חביב עליו בשר²⁶⁶.

לא על המלגלג אני כועס אלא על המברך אני כועס²⁶⁷ אם חכמה אין כאן זקנה אין²⁶⁸ כאן. פי' דאע"ג דנתן לו רשות לברך, מ"מ היה לו לשאול מבר קפרא דהוה קשיש מיניה, על אינה מהן יברך תחלה לפטור את השאר²⁶⁹.

מאי לאו בהא קמיפלגי דמאן דלגלג סבר בשר שהכל, ושלקות בורא פרי האדמה, הילכך חשוב בברכה עדיף. ומאן דברך סבר אידי ואידי שהכל נ"ב, הילכך חביב עדיף, לבני אדם קאמר, דאי לדידיה פשיטא²⁷⁰.

לא דב"ע אידי ואידי שהכל. בין שלקות ובין בשר, ובהא פליגי דמר סבר חביב עדיף, פירוש לברוכי עליה וליפטר חבריה, ומר סבר חשוב עדיף, וכרוב הוא חשוב טפי דזיין. והאי לישנא²⁷¹ ודאי ליתיה דאוקים תרומיהו דלא כהלכתא דלימרו שלקות שהכל, ואפילו בכרוב דלא חזי לאכלו כשהוא חי והשלק משביחו, הילכך ליתא להאי לישנא, דאע"ג דהוא לישנא בתרא בגמ', לא אתמר אלא לדחויי בעלמא, הילכך לישנא קמא עיקר. וכיון שכן שמעינן מהאי לישנא דברכותיהן שוות חביב עדיף²⁷², ואין ברכותיהן שוות חשוב עדיף. ולהאי לישנא קמא לא בעי למימר חשוב בגופיה אלא חשוב בברכה²⁷³, כגון שהכל ובורא פרי האדמה בפה"א עדיף, ב"פ האדמה ובורא פרי העץ בפה"ע עדיף, דכל שברכתו מיוחדת יותר חשוב טפי²⁷⁴.

הני גרגלידי דליפתא. פירוש ראשי ליפתות, דפרמיניהו פירמי רברבי²⁷⁵ בורא פרי האדמה,

257 וכן ברא"ה, אבל לפנינו הביאו לפנינו. ובכ"מ: לפניהם. 258 כפי' ראשון ברש"י ובתוס' ד"ה דורמסקין שהם ירקות שנתבשלו. ורש"י דחה דאין זה פרוש דא"כ ברכתו בפה"ע וקודמים לפרגיות. וצריך לומר דפרוש חי הוא [ומיושב בזה הגרע"א]. ועי' תר"י ורשב"א. מיהו צ"ע אמאי לא הוכיח רש"י מדלקמן [ואמנם ברא"ה הוסיף כדאיתא לקמן] דמשמע דמברכין עליה בפה"א וכמו שכתבו התוספות, ואמנם לרש"י בפה"ע והאדמה שוין ונקט המלגלג בפה"א וכ"ש פה"ע, ועי' פנ"י. 259 עי' לעיל לח, ב ולקמן מה, ב. ועי' רא"ה. 260 כה"ע ברא"ה. 261 חולין קו, א ועי' תוס' ד"ה נתן ורשב"א. 262 רבנו הוסיף כן לישב קושית התוס' והראשונים למה אנו נוהגים לברך כל אחד בפנ"ע, ובוזה תי' דבימיהם היה דרכם לקבוע לשותות. 263 עי' לקמן מה, א ד"ה אם רצו. 264 מג, א. 265 וכ"כ רבנו להלן שם ד"ה אמר רב שלא נחלקו מעולם אלא ביין דהוא מידי דשתיה, אבל מידי דבר אכילה דינו כפת לענין ברכה לפניו וכמעשה דבר קפרא, ועי' צ"ח. 266 עי' רש"י. 267 לפנינו נוסף ואמר, ועי' דק"ס וגוססת הרשב"א. 268 בכ"מ:

יש כאן, וכן ברשב"א. 269 עי' רש"י ומהרש"א. 270 ל"י לפרשו, וגם בכ"מ קטועים כאן השוליים. ואפשר שהוקשה לרבנו דאפילו לאידך סבבר דשלקות בפה"א, מ"מ דעת הפוסקים, עי' שו"ע סי' ריא דחביב קודם אפילו בשאין ברכותיהן שוות אמאי לא אזיל בתר חביב, ולכן כתב רבנו דהאי חביב היינו חביבותא דעלמא, ולכן בשינוי ברכות לא אזיל בתר חביב דעלמא, ולשון הגמ' דומה גמי שלא טעם טעם בשר מעולם היינו שקפץ ובירך כאלו חביב עליה. אולם כ"ז צ"ע וכנראה חסר כאן וצריך תיקון. 271 כ"כ הרא"ה ויש לתקן שם (ולישנא קמא) [והאי לישנא] ודאי ליתיה. 272 דלב' הלשונות אם ברכותיהן שוות, חביב עדיף, ועי' השלמה כאן ומכתם לקמן מא, א, וביאורה"ל סי' ריא ס"ג. 273 כ"כ גם ברא"ה דלא אמרי' השתא להאי לישנא חשוב בגופיה אלא חשוב בברכות, וראה כפתור ופרח פרק העשירי (עמ' כה, ב) בשם הרא"ה דכשאין ברכותיהן שוות חשוב עדיף פי' חשוב בברכות כו', מיהו אפשר שכוונתם דלא נפרש דמעלת הכרוב אינה מכת הברכה אלא משום דזיין. 274 עי' לקמן מא, א ברבנו ד"ה אמר עולא. 275 כל הקטע

הכא נמי במיא דידהו מברך בורא פרי האדמה. והאי פירושא ליתא, דמי עדיף מדובשא דתמרי דהוא גוף התמרים דאמרינן לעיל²⁸⁶ דמברך שהכל²⁸⁷. ועוד דאפילו בגרגלידי דלפתא דפרמינהו פירמי זוטרי²⁸⁸, הוה ס"ד לברך שהכל אעפ"י שהוא גוף הלפתות ממש, אי לאו משום דרב יהודה דלאמתוקי טעמא עביד הכי. ועוד דאפילו בשלקות גופייהו פליגי אמוראי לעיל²⁸⁹ אי קיימי במילתייהו או לא, מימיהו מיבעיא. אלא ודאי הכי פירושא דאם בירך על השלקות בורא פרי האדמה נפטר ממימיהו באותה ברכה, ואפילו בשאין המים טפלים להם, ודין הוא שאם יש כאן פירות ויש כאן סחיטתן ובירך על הפירות שיפטר ממימיהו, כיון דמגופייהו גינהו²⁹⁰. ומשום הכי פשיטא ליה לרב פפא, אבל מיא דשיבתא מיבעיא ליה, שהוא עשב שנותנין מעט בקדרה למתק בעלמא ולא לאכלו, ובלע"ז אנ"ס²⁹¹, אי למתוקי טעמא עבדי ליה ומכי שליק ליה בטיל ליה אגב מיא, ותו לא תזי לברוכי עליה, וכיון דכן לא מיפטר מיא ידיה בברכה ידיה, [אלא מברך עליהו שהכל].

פירמי זוטרי, פיר' שחתכן כל כך חתיכות קטנות עד שעברה צורתן²⁷⁶, מברך שהכל, דכל שעברה צורתו ואין גופו קיים, אין דין ברכתו עליו. והאי דפרמינהו טפי²⁷⁷ משום אמתוקי טעמא הוא. פירוש ואין זה העברת צורתן, כיון שהוא עושה לתקן בשולן ולהכשירן²⁷⁸.

ולא²⁷⁹ היא²⁸⁰ אידי ואידי בורא פרי האדמה ודאי דמפשי ביה קמחא²⁸¹ לדבוקי בעלמא הוא. פירוש, וכיון דלאו מעיקר תבשילא [אינו מברך עליו בורא מיני מזונות, אע"ג דמפשי ביה קמחא, משום דקמחא בההיא תבשילא לא אתי לכוונת אכילתו כלל, אלא לדבוקי בעלמא כמ"ש לעיל²⁸², והיכי דהוי מעיקר תבשילא שמכוין בקמחא לאכילתו] אפילו פורתא מברך בורא מיני מזונות, דהא קיי"ל²⁸³ כרב ושמואל דאמרי כל שיש בו מחמשת המינים בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש, ומיהו דקא בדאית ביה כזית בכדי אכילת פרס דאי לא לא חשיב כלל²⁸⁴.

פשיטא לי מייא דסלקא כסלקא. יש מפרשים²⁸⁵ דכי היכי דמברך אכלהו שלקי בורא פרי האדמה

בסחיטה [ומה שנסתפק בפירות שבשולן היינו כיון שאין עומדין לכך]. והרשב"א לח, א כתב דאין חילוק בין אם יצאו בבישול או ע"י סחיטה, אלא החילוק אם עומדין לכך. [וסברת המחלוקת דהרא"ש ס"ל דכיון דהמים קבלו טעם מוכח דחשיבות הירקות בהם, והרשב"א ס"ל דכיון דעומד לכך הוי כגוף הפרי]. ובתר"י כתב שדרך מי הירקות ללפת בהן הפת כמו בשלקות עצמן, והרמב"ם פ"ח מברכות ה"ד כתב מפני שדרך לשחותן. ודעת הראב"ד הובא ברשב"א לח, א ובמכתם כאן עמ' סד [ויש לתקן ע"פ הרשב"ץ: ואפילו המים שנשלכו כו'] דגם בסחיטה ובבישול כיון שנתנו טעם במים ה"ה כגופן, [ודבש שאני, ולראב"ד אפילו מי תפוחין ורמונים מברכין בפה"ע, ע"י רשב"א] וכע"ז בטור בשם אחיו ר' יחיאל. 288 למעלה בשמעתין. 289 לעיל לח, ב. 290 וכן דעת הרא"ה והמאירי דאמיא דשלקא לבד מברכין שהכל, ורק אם בירך אגוף הירקות נפטרים בברכת האדמה. וכ"כ בהל' ברכות להריטב"א פ"א הל"ו דעל מרק הירקות מברך שהכל כאוכל משקה פירות, ואם אכלן עם הירקות נפטר בברכתן, ואפילו אכל הירקות בברכתן בפה"א ואח"כ המרק נפטר בברכת הירקות כיון שהיו מגופן ממש, אע"פ שאין ברכותיהן שוות וברכת בפה"א אינה פוטרת ברכת שהכל, בכאן נדונים כגוף אחד וזהו שאמרו מיא דכולהו שלקי כשלקי. 291 בכי"ג: אניט

בשינויים קלים, ע"י דק"ס ורא"ה. 276 משמע אפילו חיים ולא בשולן, וע"י מאירי בשם רש"י. מיהו להלן בד"ה והאי, משמע דמירי בבישול. 277 בכי"ג: פירמי זוטרא, וכן ברא"ה. 278 ומלשון רבנו משמע דאפילו לא גיכר צורתן נמי ברכתן עליהן. [וכן כתב במ"ב סי' רה ס"ד סקט"ו שכתב דוקא שגיכר עדיין תארן וצורתם במקצת]. וע"י לח, א לענין תמרים דאם נתרסקו עד שעברה צורתן מברכין עליהם רק שהכל. 279 בכי"ג חסר כל קטע זה. 280 ע"י דק"ס אות ד. 281 לפנינו והאי דשדי בה קמחא. וע"י רא"ה. 282 לעיל לו, א ד"ה כל, וכ"ה בתוס' רשב"א מכתם ועוד. 283 לעיל שם. 284 וכן כתב רבנו לעיל לו, א, וזו דעת הרא"ה כאן ולעיל לו, ב דבתערובת צריך שיהא כזית כא"פ אפילו לענין ברכה ראשונה, וכ"ה בהל' ברכות להריטב"א פ"א הכ"ח. וע"י ביאור הלכה סי' רח סעיף ט [ועיי"ש במג"א]. ודעת רבנו יונה באבודרהם הל' ברכות שער א שאפילו אין בו כזית בכא"פ מ"מ מברך עליהם מעין ג'. 285 כן דעת הרי"ף דמברך אמיא בפה"א, וזה דעת רוב הראשונים תוספות, רמב"ם, רי"ד, תר"י, רשב"א, רא"ש ועוד דעדיפא ממי פירות. וע"י שו"ע סי' רה ס' ב. 286 לעיל לח, א. 287 מיהו הראשונים חלקו בזה, ע"י רא"ש כאן ובשו"ת הרא"ש כלל ד, טו דע"י בישול נכנס יותר טעם הפרי במים מאשר

או דילמא לעבורי זוהמא ידידיה שליק ליה ואיהו מתכשר בשליקה וחזי למיכל, וכיון דחזי למיכל חזי לברוכי עליה, וכיון דכן מיפטרי מיא ידידיה בברכה דברוך עליה²⁹².

תא שמע השבת משנתן טעם בקדרה אין בה משום תרומה. פירוש, משום דלא חזי כלל אחר שנשלק, אלא למימיו הוא, ואינו אלא כעץ גמור, והילכך אפילו הוא של תרומה אישתרי ליה, כיון דלא חזי כלל דיצא מתורת אוכל, וכיון דכן אינו מטמא טומאת אוכלין ולא עבדי ליה אלא למתוקי תבשילא. וכיון דכן לא מיפטר מיא דיליה בברכה דברוך עליה, וצריך לברוכי אמיא ידידיה שהכל²⁹³.

אמר רב חייא בר אשי אמר רב²⁹⁴ פת הצנומה²⁹⁵ בקערה. רש"י²⁹⁶ פירש פת שהוא פתות בקערה ומשליכין עליו מרק חם לשרותו, ואינו גימוח בכך, מברך עליה המוציא לחם מן הארץ. פירוש, ודאי היכא דליכא פתיתין אחריני אלא אלו שבקערה לא צריך למימר דמברך עליהן המוציא, ואפילו הוו פירורין פחות מכזית²⁹⁷, ואפילו נתבשלו אי איכא עלייהו תוריתא דנהמא וכדאמרינן לעיל²⁹⁸, אלא ודאי הא אתא רב לאשמעינן דאפילו היכא דאיכא פתיתין אחרים גדולים מהם, והיינו דנקט בקערה דאינהו מסתמא פתיתין קטנים ופתיתין גדולים על השלחן, ומיהו פת שלם ליכא דאי איכא שלמים ודאי מצוה מן המובחר לברך על השלמים כדאמרינן בסמוך, וקמ"ל רב חייא ב"א דאם רצה מברך על פתיתין קטנים שבקערה, ואע"ג דאיכא פתיתין גדולים מהן על השולחן, דכיון דליכא שלמים לא שנא בין פתיתין גדולים לקטנים²⁹⁹.

וכן ברש"י וראשונים. 292 לשיטת רבנו יש לעיין אם מי השלקות הוי ממין אחר מגוף הירקות אם נפטר בברכת הירקות, או אפשר דצריך לברך עליהם שהכל, כיון שאינם מגופייהו, ועי' בסמוך. ולרבנו יל"ע לענין דינאם בתרומה ערלה ושביעית. 293 וכ"כ הרא"ה, וצריך ביאור בדבריהם, ואפשר שכוונתם דאי למתוקי תבשילא לא חזי כלל אחר שנשלק ויצא מתורת אוכל אין לו ברכה כלל ול"ש לומר דלברך עליה להוציא המים, ומברך עליהם שהכל. אבל אי לעבוריה נמי עביד, חזי לברכה ונפטר השלקא. וצ"ע בזה. אבל לדעת הר"ף ורש"י ועוד אי למתוקי קעבדא מברך עליה בפה"א, ועי' בהגר"א בשו"ע שם. 294 לפנינו ליתא.

ופליגא דר' חייא בר אבא³⁰⁰ דאמר צריך שתכלה ברכה עם הפת. פירוש, עם בציעת הפת, הילכך פתיתין גדולים דאיפשר למבצע בהו עדיפי.

מתקיף לה רבא מאי שנא צנומה דלא³⁰¹ דכי כליא ברכה אפרוסה כליא אי הכי שלימה³⁰² נמי כי כליא ברכה אפרוסה כליא. פירוש, רבא אתקיף להאי טעמא דר' חייא בר אבא דכיון דאית ליה דכליא ברכה עם הבציעה, לאו דינא הוא לאפרושי כלל בין צנומה דפתיתין קטנים דלא איפשר למבצע בהו, לפתיתין גדולים דאיפשר להו למיבצע, דמאי שנא צנומה דלא דכי כליא ברכה אפרוסה כליא, פתיתין גדולים נמי, ואפילו פת שלימה, דכיון דאמרת צריך שתכלה ברכה עם הפת גמר ברכה מיהת אפרוסה אתיא³⁰³, והאי דנקט שלימה לאו דוקא, דאנן השתא לא איירינן אלא בפת פרוסה, אלא לרבותא נקט לה הכי, כלומר דהאי טעמא דר' חייא בר אבא לאו טעמא תריצא הוא, דאפילו שלימה גופה מאי מהני לן לפום האי טעמא, דסוף סוף גמר ברכה אפרוסה הוא דבשעת תשלום ברכה אין הפת שלימה.

[לט, ב] אלא אמר רבא מברך. ואחר תשלום כל הברכה בוצע, דגמר ברכה בעינן בחשיבותיה דפת.

והלכתא כרבא. הילכך ליתא לדר' חייא בר אשי, אלא כל היכא דאיכא פתיתין גדולים ראויין לבציעה, מצוה לברך עליהם דמצוה לברך ואח"כ לבצוע³⁰⁴.

[ובירושלמי³⁰⁵ גרסי ר' זריקן אמ' ר' זעירא בעי הדין דנסיב תורמוסא ומברך עלוי וגפל מיניה מקומי, מברכין עלוי זמן תגינות, מה בינן

וראה בהמשך דברי רבנו. 295 לפנינו : צנומה. וג' רבנו כג' הר"ף ועוד. 296 רש"י ד"ה פת, ורבנו האריך לפרש דבריו, ועי' רא"ה. 297 לעיל לז, ב דלענין המוציא אפילו פירורים שאין בהם כזית מברכין עליהן המוציא [ודלא כראב"ד]. 298 לעיל שם ועיי"ש ברבנו. 299 וכן ברא"ה, ועי' תוס' וראב"ד על הרו"ה ומכתם שפי' בשיש פת שלימה לפניו יבצע מן השלימה. 300 לפנינו ליתא בר אבא. 301 לפנינו נוסף : משום. 302 כ"ה גם בגירסת גליון הכ"מ, ועי' דק"ס, וכן ברא"ה הביא כן שזו גירסא דידן, [וברא"ה כנראה נכנס הגליון בפנים עיי"ש]. 303 כ"ז ברא"ה. 304 עי' רא"ה. 305 ירוש'

זימנא אחרינא. ואע"פ שחולק עם גמרתנו בהא, מ"מ גמרי' מינה דמי שבירך על שום פרי ונפל מידו ואינו מוצאו צריך לחזור ולברך³⁰⁶ כשתוזר ואוכל מאותו המין³⁰⁷. וכן נמי למדנו מן הירושלמי, דמאן דברך ברכה שאינה צריכה יש לו לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד³⁰⁸. ויש אומרים³⁰⁹ שזהו לאחר שאמר אלקינו מלך העולם, אבל אם לא הזכיר עדיין מלכות אלא ברוך אתה השם בלבד, יש לו לסיים ולומר למדני חקיקך, כדי שיהא כקורא פסוק ולא יהיה מזכיר שם שמים לבטלה].

הביאו לפנייהם פתיתין ושלמים. פירוש וכולן מין אחד³¹⁰, ודעתיה על הפתיתין.

אמר רב הונא³¹¹ מברך על הפתיתין ופומר את השלמים. פירוש, דכיון דתרווייהו ממין אחד, ולדידיה חביב ליה לאכול מן הפתיתין דמקרבא אהניתייהו טפי מפת שלימה, דכל סביבותיה קשה, ההוא דחביב ליה עדיף לברך עליו ולפטור את השאר³¹².

ור' יוחנן אמר שלמין מצוה מן המובחר. פירוש,

לבין אמת המים, אמרי תמן לכך כיון דעתו מתחלה, ברם הכא לא לכך כיון דעתו מתחלה. כלומר, כשמברך על המים שבגהר ושוחה לשתות אין צריך לחזור ולברך, ואע"פ שאותן המים שהיו שם בשעת ברכה כבר הלכו להן, לא חיישי' להכי, שלכך כיון דעתו מתחלה, שידוע היה שילכו וכונתו על אותם שיבאו בשעת שתיה, אבל הכא שהיה בדעתו לברך במה שהיה בידו, כיון דנפל ולא אשכחיה צריך לברך זימנא אחרינא על האחר. עוד שם תני ר' חייא אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס, אמ' ר' חייא בר ווא הדא אמרה מאן דנסיב פוגלא ומברך עליו והוא לא איתי בידיה צריך למברכא עלוי זמן תנינות, אמר ר' תנחום בר' יודן צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שלא להזכיר שם שמים לבטלה. ומשמע מיהא מדיליף ממלתיה דר' חייא—שאם נפל חתיכת הצנון צריך לחזור [ולברך פעם אחרת], משמע דבירושלמי סבר להו דטעמא דר' חייא לא הוי אלא מפני חשש דילמא נפיל מידיה, ויצטרך לחזור ולברך

ברכות פ"ו ה"א הובא בתוס' לט, א ובראשונים. והכל בתר"י ולפנינו מתוקן יותר. 306 ובאו"ח

סי' רכו סע' ו פסק דאע"פ שהיו מונחים מאותו מין לפניו בשעה שבירך על הראשון אם נפל ונאבד צריך לחזור ולברך. וכן מבואר ברא"ש כאן ס"כ שכתב היו תורמוסין לפניו וכו'. [וכן בהל' ברכות להריטב"א, ע"י בסמוך]. והנה בדין שחיטה אם היו לפניו כמה בהמות ובירך על הראשונה ונמצאת טריפה א"צ לברך על האחרות, ואמאי בנפל צריך לחזור ולברך. וצריך לחלק בין ברכת הנהנים לברכת המצוות. שברכת הנהנים אין דין שיברך על כל פרי ופרי, אלא כיון שאסור להנות עד שיברך כיון שבירך על הטעימה הראשונה הותרה לו כל המשך האכילה, ולפיכך אם נפל תורמוס ראשון שעליו בירך צריך לחזור. אבל בברכת המצוות צריך לברך על כל מצוה ועל כל שחיטה אלא שנתחדש דאפשר לפטור כמה מצוות בברכה אחת, דנמצא כאילו מברך על כל אחת, ובזה מבואר דבשחיטה אם הביאו בהמות אחרות צריך לברך, אבל בפירות פסקו באו"ח רו ס"ה שאם הביאו מאותו המין או אפילו ממין אחר מאותה ברכה לאחר שבירך א"צ לברך. וגם בברכת הנהנים מותר לשוח בסעודה, דאין צריך ברכה דלהוי דיבור הפסק. ועי' שולי האדרת שהארכנו בזה בדין שינוי מקום לענין ברכה. 307 וכן בהל' ברכות להריטב"א פ"ב ה"ח: מי שהיו לפניו פירות לאכול ובירך ונפל מידו הפרי שנטל לאכול וקודם

שיאכל נאבד וחזר ונטל מן השאר חזר ומברך, ואומר על הברכה הראשונה (שאינה) [שאמרה] לבטלה בשכמל"ו. ועי' רא"ה עמ' קטו. 308 ברמב"ם ברכות פ"ח ה"י כתב וצריך לומר בשכמל"ו על ברכה ראשונה שלא להוציא ש"ש לבטלה. והיינו דכיון דמוסיף שבח תו לא הוה לבטלה. וכ"כ בהל' שבועות פ"ב ה"א אם טעה הלשון והוציא שם לבטלה ימחר מיד וישבח ויפאר ויהדר לו כדי שלא יזכר לבטלה, כיצד אומר בשכמל"ו. ועי' רמ"א או"ח סי' כה ס"ה. ובשה"ל סי' קסו [עי' עינים למשפט] כתב שמיד אחר שהזכיר את השם לבטלה יאמר בשכמל"ו בכדי שאילת שלום. ויל"ע ברא"ש שם שכתב דקודם שיברך שנית יאמר בשכמל"ו, דמשמע דא"צ סמוך ממש. מיהו אפשר דהרא"ש ס"ל כדי שברכה השנית לא תהא לבטלה. 309 כ"ה

בתר"י. 310 ברא"ה (עמ' קיח) כתב פתיתין גדולים ושלמים וכולם מין אחד. וצ"ע אמאי הוסיף פתיתין גדולים, דהא עיקר הסברא דפתיתין מקרבא אהניתייהו. ואמנם בראב"ד בהשגותיו והובא במכתם (עמ' סה) שרבנו הולך בשיטתו לא הזכיר גדולים. [מיהו בתר"י פי' גדולים כמו תוספות דאל"ה הוי למינקט פרוסה. אבל אין בזה ליישב דברי הרא"ה]. 311 בנדפס בטעות: רב פפא. 312 ובזה מיושב קושית תוס' על רש"י דהא שלמים ודאי עדיפא, וסברת רבנו והראב"ד דכיון דחביב ליה ס"ל לר"ה דעדיפי משלמים. ועי' ריו"ג מלוניל דפתיתין

כיון דתרווייהו מין אחד, שלם עדיף שהוא חשוב, דליכא טרחא כל כך בבציעה³¹³.

אבל פרוסה של חטים ושלמה של שעורים. פירוש, ודעתו לאכול משתיהן, דברי הכל פרנסה של חטים עדיף, דגריע טפי פת שעורים לגבי פת חטים, ואית ליה לברוכי על פרוסה של חטים, אבל אם לא היה בדעתו לאכול אלא משל שעורים לבד ודאי מברך על של שעורים, שאין מחייבין את האדם לברך על דבר שאין רצונו לאכול³¹⁴. אבל בתוס' ³¹⁵ פירשו מברך על הפתיתין אם ירצה [והוא הדין] על השלמים, ור' יוחנן אמר שלמים מצוה מן המובהק, אבל פרוסה של חטים ושלמה של שעורים דברי הכל מברך על הפרוסה של חטים, משום דכל המוקדם בפסוק הוא קודם לברכה. ור' ירמיה אתא לאוקומה להא דפרוסה של חטים ושלמה של שעורים כהנהו תנאי דבצל, ואע"ג דבצל גדול וקטן מין אחד הוא, וחטין ושעורים הוו שני מינין ומשום (שתנא) [שהוא] מוקדם בפסוק אתיא ליה, מ"מ שפיר איכא לאתויי הא דבצל דאזלינן בתר [החשוב או]

השלם, דאיכא למימר דקרא כי מקדים להו כשהו שוין כגון שניהם פרוסין או שלמין. וליכא לאוקמי הא כתנאי אפלוגתא דרב הונא ור' יוחנן, דהא אסיק' הכא לכ"ע היכא דאיכא כהן חצי בצל דחשוב עדיף, וא"כ תקשי לרב הונא דאמר דמברך על הפתיתין, דודאי שלימה חשובה טפי מחמת שלימותא, דלענין ברכה כאיכא כהן דמי. ירא שמים יוצא ידי שתיהן. פירוש בפרוסה ושלמה של חטים³¹⁶, שהיה מניח פרוסה למטה והשלמה למעלה להדור, שלא תראה אלא השלימה. ובוצע, פירוש על הפרוסה³¹⁷ משום דמקרבא אהניתא³¹⁸, ואשתכח דקיים הדור מצוה ובירך אמאי דחביב ליה³¹⁹. ודוקא בכי הא, אבל בפרוסה של חטים ושלמה של שעורים לא, דליכא הדור, דשעורים גריעי לגבי חטים³²⁰. ששמת שלום וכו'. דאיכא קרוב הנאה ומצות הדור.

הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע. וכענין שפירשנו דבוצע מן הפרוסה³²⁰, ועליה מברך המוציא ועל אכילת מצה, מאי טעמא לחם עוני קרינא ביה וכיון שכן רשאי

חביבי ליה דאין אדם לוקח שלימה אם יש לו פתיתין. 313 וכן ברא"ה. 314 כ"כ גם ברא"ה (עמ' קיט) שהוסיף ולא נחלקו בשום מקום אלא כשבדעתו לאכול הכל ע"ש, וכ"ה בהל' ברכות פ"ב ה"ד [וכ"כ בתה"ד סי' לב מסברא]. מיהו יל"ע אם גם בפתיתים ושלמים קאי ברוצה לאכול שניהם דאפשר דכיון דצריך פת המחלוקת על מה יברך. מיהו בספר הפרדס בשם הרא"ה והריטב"א כתב זה בפתיתין ושלמין. 315 תוספות ד"ה מברך וד"ה אבל, והכל ברשב"א. 316 כפי' רש"י דיוצא ידי מחלוקתן של רב הונא וריו"ה. אלא דלרש"י שפי' לעיל דלר"ה אם ירצה מברך על הפתיתין קשה מה שהקשה הראב"ד בהשגותיו על המאיר ובאריכות במכתם כיון דאין בזה חובה ל"ש לומר יוצא ידי שניהם. אבל רבנו דס"ל דלר"ה פתיתין חשיבא וצריך לברך דוקא על הפתיתין דמקרבא אהניתא נ"חא. 317 וכדעת הראב"ד הובא במכתם, רשב"א, ספר הבתים שער ד ה"ה, וכ"ה דעת הרא"ה, ועי' תר"י ומאירי, ותוספות פסחים קטז, א ד"ה מה. 318 אבל רש"י פי' שבוצע משתיהן או מן השלמה. והוא לשיטתו, דעל הפתיתין אינו חובה. 319 וכן בהל' ברכות להריטב"א פ"ב ה"ג שנותן הפרוסה תחת השלימה משום הדור ומברך על הפרוסה שהנאתו קרובה יותר, ואם בירך על השלימה לבדה או על הפרוסה לבדה יצא. ועי'

רא"ה דכיון דאינו בוצע אלא אפרוסה אפילו בשאין דעתו לאכול מן השלמה נמי מנח לה להדור מצוה. מיהו בהל' ברכות שם משמע דוקא בדעתו לאכול משניהם. 320 אבל ר"ת בתוס' וכן ברמב"ם פ"ז מברכות ה"ד כתב בשלימה של שעורים ופרוסה דחטין וברמב"ם כתב דבוצע משתיהן, ובתוס' משמע מן השלימה. ובפתיתים ושלמה, כתבו בתוס' דא"צ אלא בשלימה. 320א ברש"י כתב שצריך שיראה כבוצע מן הפרוסה, וכ"כ בתוד"ה הכל שהוסיפו דמ"מ אין לבצוע אלא על השלימה. וצ"ע מה הביאור דצריך שיראה כבוצע. והנה שיטת רבנו כרמב"ם פ"ח מהל' חמץ ה"ו שמניח פרוס לתוך שלם ומברך ופי' במ"מ שמברכים על הפרוסה [וכ"ד הרמב"ן כאן]. ויל"ע במאי פליגי, ועוד יש לבאר אמאי הרמב"ם בהל' ברכות [עי' לעיל] כתב דבוצע משתיהן. ונראה דנחלקו במה שיש להסתפק בדין לחם עוני, אי זה דין בסיפור כיון דהדין דהגדה בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, ולפי"ו בשעת ברכה צריך שיהא מונח לפניו כמו בהגדה וכדאמר' מצה צריך להגביה שזה דין בסיפור ההגדה, או הוא דין באכילה, שמצות היום שיברך ויבצע על הפרוסה. והנה דעת הרי"ף בפסחים והרמב"ם שם דלוקח שני ריקקים דמצות לחם עוני אתי ומגרע דין לחם משנה. והיינו דס"ל דמצות היום בפרוסה, ולברך מברך על הפרוסה. אבל דעת תוס' דבעי ג' מצות לחם משנה ופרוסה,

כתיב, וכיון ששתייהן תחת ידיו דומיא דלקיטה סגי ליה לבצוע באחת³²⁸.

ריפתא דעירובא. פירוש, שעברו בו אתמול עירובי חצרות, דליומא אתרינא הוה מותר לאכלו³²⁹.

[מ, א] אמר רבה³³⁰ טול ברוך טול ברוך אינו צריך לברך. פירוש, אם לאחר שבירך המוציא קודם שיטעום אמר למסובין שיקחו המוציא, לא הוי הפסק שיצטרך לחזור ולברך, דכיון שהוא מענין המצוה וצורך ברכה לא הוי הפסק ואינו צריך לחזור ולברך. ומסקנא דאפילו הבא מלח וליפתן, ואפילו גביל לתורא. פירוש, שאמר לשמש שילוש סובין לצורך השורים, אפילו הכי לא הוי הפסק, כיון דהוא גמי צורך אכילה³³⁰ א כדכתיב³³¹ ונתתי עשב וכו'. ומכאן³³² יש ללמוד לענין שחיטה שאם שח אחר ברכת שחיטה, כגון שאחר ששחט העוף האחד אמר שיתנו לו האחר או כיוצא בזה, דלא הוי הפסק כיון שהוא מענין השחיטה, ואין צריך לחזור ולברך.

אין הבצוע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או לפתן לפני כל אחד ואחד. פירוש, שאינו ראויין

לברך על הפרוסה ומניח שלימה משום הדור יום טוב. ודעת רבינו האי גאון ז"ל³²¹ דדוקא כשהביאו לפניו פרוסה ושלימה, אבל לא בעי למימר שיהא חובה בפרוסה, ואע"ג דאתינן עלה משום קרא דכתיב לחם עוני, הא אשכחן נמי לעיל³²² לענין כובא דארעא, דאמרינן דאדם יוצא בה ידי חובתו בפסח משום טעמא דלחם עוני כתיב, דלא בעי למימר שיהא חובה למעבד כובא דארעא, ה"נ ליכא חיובא בהכי³²³. חייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת. פירוש ולבצוע משתייהן³²⁴, מאי טעמא לחם משנה כתיב.

ר' זירא בצע אכולה שירותיה. פירש רש"י ז"ל³²⁵ פרוסה גדולה שיהא די לו לכל הסעודה. והנכון שהיה בוצע על הככרות כולן שהיה בדעתו לאכול באותו סעודה, דכיון דבעינן לחם משנה היה מרבה בהן לכבוד שבת³²⁶. והא מיחזי כרעבתנותא, פי' כשיבצע על ככרות הרבה.

אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא³²⁷ דהוה שקיל תרתין ובוצע חדא אמר לקטו כתיב. פירוש כי כתיב לחם משנה בלקיטה, אבל בבציעה לא

ברא"ה ובמכתם, ועי' בסמוך. 325 ד"ה אכולא. 326 כ"כ הרשב"א בשם רה"ג. וע"ש דחה פי' רש"י, ובר"ן שבת קיז, ב הביאו, ועי' אור"ז ח"א סי' קנג וריצ"ג ח"ב קג בשם ר"ח, וב"י סי' רעד. ונראה דעת הרשב"א דנחלקו אי דין לחם משנה הוא דין בברכה, דהוי חשיבות דמברך על לחם משנה דהוא מיחודה של שבת ויקדשוהו במן. אבל אין גפ"מ באכילה. אבל ר' זירא ס"ל דהוא דין באכילה ולכן בצע אכולא שירותא. 327 בכ"י ליכא התחלה זו. ועי' דק"ס שגי' כ"מ וכן ברשב"א היה להם סדר כע"ז. 328 עי' שבת שם. 329 עי' ברש"י שפי' שעברו בו אתמול ערובי חצרות, ועי' מכתם שפי' היינו למוצאי שבת, וע"ש שכת' שי"א אפילו בשבת כיון שהותר מקצתו, ומרבנו אין הכרע וקרוב לפרשו כדברי הרא"ה דהיינו ליומא אתרינא. 330 בנדפס כלפנינו: רב, ועי' דק"ס שי"ג רבא או רבינא ועי' ירושלמי כאן ה"א. 330 א אפשר שלא לכל צרכי אכילה מותר להפסק אלא צרכי הסעודה המעכבים בסעודה. ועי' לשון הרמב"ם פ"א מברכות ה"ח שכתב ואם הפסיק בדברים מענין דברים שמברכין עליו הביאו מלח כו' תנו לפלוני לאכול [וגרס טול כרוך]. אבל ברש"י פי' דבעי צורך ברכה. ועי' ב"י ב"ח סי' קסז וט"ז שם. 331 דברים יא, טו. 332 כ"ה בתר"י ועי' תוספות, רא"ש,

דס"ל דדין לחם עוני הוא בסיפור, ומשו"ה עדיין חייב בלחם משנה, ומברך על השלימה. מיהו כ"ז במצה דאתי הלכתא ללחם עוני, ולכן ס"ל לר"ת דמברך על הפרוסה. אבל לענין ברכת הנהנים כיון דרוצה לצאת גם ברכה על השלימה ועל החשובה כתב הרמב"ם דיברך ויבצע על שניהם. 321 כ"כ הרמב"ן כאן וברא"ה כאן ובריטב"א ר"ה ספ"ג ד"ה ושמעינן, אשכול עמ' 55 (חל"ב), רי"ף גאות הל' פסחים צד קג, רמב"ן כאן, ר"ן ומאירי פסחים קיג, ב. וכן במ"מ פ"ח מחמץ שם שיש מן הגאונים שדוקא אם הביאו פתיתין ושלמים אבל אם הביאו לפניו הכל שלמים אינו פורס. וראה ביאור הדבר בסמוך. 322 לח, א. 323 הגה דעת רבינו כסדר שלנו דעושים יחץ לפני התחלת ההגדה, והיינו כדעת רה"ג דאי הוה שלמים אינו פורס וכמו שכ' במ"מ. אבל ברמב"ם הל' חו"מ שם דנוטל ידיו שנית ולוקח ב' רקיקין חולק אחד מהן ומניח פרוס בתוך שלם ומברך. ומבואר דעושה יחץ לפני המוציא. ויש לבאר פלוגתתן. דרה"ג ס"ל דדין לחם עוני הוה מצוה בסיפור, ואינו דוחה דין לחם משנה, ולכן אי הוה שלם א"א לפרוס, אבל הרמב"ם ס"ל דדין הפרוסה הוה באכילה וגרעיה מלחם משנה, ולפי"ז עיקר דינה לפני המוציא, דבפסח גרעי' דין לחם משנה, ואדרבה עיקר מצותה ביחץ דלחם עוני כתיב. 324 וכן

משתתיר אילנא³⁴⁰ והדר מפיק פרי חשיב אילן, וכל היכא דכי שקלת ליה לפירא לא שייר אילנא לא מברכין בורא פרי העץ. ודוקא לענין פרי אי איכא לאחשובי פרי העץ או לא הוי האי כללא, אבל לענין כלאים אי איכא לאחשוביה ירק או אילן, דינא אחרינא אית להו³⁴¹.

[מ, ב] ועל כולם שאמר³⁴² שהכל יצא איתמר רב הונא אמר כו' ור' יוחנן אמר אפילו פת ויין. וקיי"ל כר' יוחנן, דהלכתא כותיה לגביה דרב הונא³⁴³, ואיכא למשמע מינה גמי דמי שבירך על היין בורא פרי העץ יצא³⁴⁴, דהא חזינן דלא קפדינן בברכה דיליה, דאפילו כשבירך ברכה אחרת שאינה ברכתו יצא. אבל בפת איפשר לומר דכיון שהכתוב קבע לו שם בפני עצמו דכתיב³⁴⁵ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם, לא נפיק כשבירך עלי' בורא פרי האדמה. ועוד דכיון שבברכתה דקבעו לה רבנן הוציאוה מכלל פרי, כלומר שאינן מזכיר בברכתו פרי, שוב אינו יוצא בה בלשון פרי³⁴⁶. אבל בשהכל יוצא בכולהו, מפני שהוא כולל הכל, וכן עיקר.

הוא מעצו או משרשו, ומרבנו לכאורה לא מוכח כן דבסמוך כ' שאין ענין התוספתא לסוגיין. ³⁴¹ כונת רבנו ליישב דהא בכלאים תוספתא כלאים פ"ג, [ועי' תוס' שציין שם שרוב הראשונים הביאוהו לענין ברכה, ועיין מכתם] כל שמוציא עליו מעצו ה"ז אילן משרשו ה"ז ירק, וסבר רבנו לחלק ששם רק לענין אם להחשיבו כירק או אילן, אבל בסוגיין הוא לענין פרי אי הוי בכלל פרי העץ, ועיין רא"ה שמפרש דחדא מילתא הוא, ועיין פנ"י. ³⁴² לפנינו : אם אמר. ³⁴³ כ"כ בתוד"ה וריו"ח דהלכה כריו"ח לגבי דרב, עי' ביצה ד, א ועוד, וכ"ש לגבי ר"ה תלמידו, וכן פסק ברי"ף, רא"ש, רשב"א ושר"ר. ³⁴⁴ כ"כ רבנו לעיל לה, א ד"ה חוץ מן היין וע"ש מה שצינתי, וכ"ה ברבנו לקמן מב, א ד"ה בירך, ועי' רא"ה כאן ולעיל בריש הפרק, וכ"כ בברכ"י סי' כז בשו"ר ברכה בשם רבנו אשר ב"ר חיים בספר הפרדס כ"י בשם הריטב"א וכ"כ בספר יוסף אומץ סי' עג וכ"ה בהל' ברכות להריטב"א פ"ב הט"ו, ועי' מג"א רב סקכ"ב בשם פוסקים דלא יצא. עי' תוס' לעיל יב, א ועי' ח"י הגרע"א שתמה עליהם ועי' ברא"ה ש"כ שיצא גם אם בירך האדמה על היין. ³⁴⁵ דברים ח, ט. ³⁴⁶ כ"כ ברא"ה ובהל' ברכות להריטב"א ובשמו בס' הפרדס כ"י שכיון שנעשה פת ואינו נקרא פרי כלל אלא לחם או מזון ולפי"ז כתב ברא"ה שכן הדין לכל שצריך ברכה במ"מ דלא יצא, ובהל' הריטב"א שם אות טז כתב

לאכול קודם לכן עד שיביאו להם לפת, וכיון דכן לא חזו לברך³³³. לית דין צריך בשש. פי' ³³⁴ מלשון כי בושש משה³³⁵. כלומר אין זה צריך איחור עד שיביא לפתו, שהפת יפה ומוטעם כל כך שאינו צריך לפתו³³⁶. מואי טעמיה דר' יהודה וכו'. ואף על גב דפרישו טעמיה דר' יהודה, לית הלכתא כותיה, דבכולה סוגיין אמרינן בורא פרי האדמה³³⁷. מתני'. בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא. פירוש³³⁸ שאף האילן גמי יונק מן האדמה, ונמצא שבכלל האדמה הוא, ולפיכך יצא. אבל כשבירך על פירות הארץ בורא פרי העץ, לא יצא, שאין שם עץ כלל. גמ'. מאן תנא דעיקר אילן ארעא הוא. פירוש דהא פרי העץ לא הוי פרי האדמה, ואפ"ה יוצא בברכת בורא פרי האדמה משום דארעא עיקר שיונק ממנה. אמר רב נחמן בר יצחק ר' יהודה היא. וכיון דסתם תנא כוותיה קיי"ל הכי³³⁹. ואמרינן לענין פירות האילן דכל היכא דכי שקלת ליה לפירא או"ז ומכתם. ³³³ וכן ברא"ה. ³³⁴ כ"ה בתר"י. ³³⁵ שמות לב, א, ועי' רש"ש. ³³⁶ אבל הרמב"ם כתב שאם מתכוין לאכול פת הרבה [ובג"י חרבה] א"צ לזה, ומפרש שבשש שם ללפתן עי' תר"י בפ"י הב', וכשרוצה לאכול בלפתן נעשה כבוד הברכה דוקא כשאוכלן בתיקונם. ³³⁷ כ"כ ברא"ה ולא גרסו בגמרא דאין הלכה כר' יהודה. וכן אינו בכ"מ ובכ"פ אבל באו"ז הל' סעודה סי' קעא כ' שיש גורסין הלכה כר' יהודה, וכ"מ ביחוסית תו"א ערך ביריא (עמ' כב ירושלים תשכ"ג) ועי' לקוטי הרמב"ן. ³³⁸ מוסדו של תר"י, ואע"ג דמתני' ר"י היא דעיקר אילן ארעא הוא היינו דבידעבד יצא גמי בברכת האדמה ולא שיקר בברכתו, אבל ודאי דלכתחילה צריך לברך ברכה מפורטת יותר שהיא העץ. ³³⁹ כ"כ בתוס' ד"ה ר' יהודה וברשב"א כאן וברא"ש סימן כג ועי' רש"י להלן מא, א ד"ה אבל ובדעת הרמב"ם עיין כ"מ זב"י שתלוי בנוסחאות, וברשב"א כתב בשמו דפסק כרבנו ומשמע כונתו דגם בברכות לא יצא ובספר הבתים שערי ברכות שער ז ה"ב כתב שי"א שאם בירך על פירות העץ האדמה לא יצא, ואפשר שכונתו לרמב"ם, ועיין מלאכת שלמה שמצא ספר מוגה ע"י הרמב"ם עצמו שיצא, ועי' שאגת אריה סי' כג וברכ"י יוסף. ³⁴⁰ כ"ה בהרבה גירסאות עי' דק"ס, ולפנינו גוויזא. ויש שרוצים לתלות שינוי הנוסחאות לענין מה שאמרו בתוספתא אם

פד"א היכא אמרינן דכי אמרה בלשון חול יצא³⁵⁴ היכא דאמרה כי היכ' דתקינן לה רבנן, שיאמר אותו ענין עצמו, אבל הכא אימא לא קמ"ל, והא נמי אתיא כר' מאיר דלעיל³⁵⁵, ושמעינן מהא דאפי' מטבע ארוך שאמרו במטבע קצר יצא כדכתיבנא בפ"ק³⁵⁶, ולמאן דפריש התם דמקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר רוצ' לומר במטבע ארוך שפותח וחותר אינו רשאי לקצר לעשותו מטבע קצר שפותח ואינו חותרם או חותרם ואינו פותח. הכא נמי צריך לחתום, דאי לא אפי' ידי ברכה ראשונה של ברכת המזון לא יצא דארוכה היא שהיא פותחת וחותרת, וכיון דכן צריך לומר הכי בריך רחמנא מלכא מאריה דהאי פיתא בריך רחמנא דון כולא כדי שיהא פותח בברוך וחותרם בברוך³⁵⁷, והוא הדין לברכה אחת מעין שלש של מיני מזונות שהוא מן הדין פוטרת ג' ברכות של מזון, וכן ג' ברכות פוטרות מעין ג' באותו של מיני מזונות. אבל של מיני פירות אין מעין שלש שלהן פוטרות ג' ברכות, ולא ג' ברכות של מזון פוטרת מעין ג' שלהן. לפי שאינן מזון, ואין במעין ג' שלהן נזכר ענין מזון כלל, הילכך אין לפטור ג' ברכות במעין ג' שלהן שאין בהם ענין מזון כלל, ואין לפטור מעין ג' שלהן

ואע"ג דאמרינן לעיל³⁴⁷ דכל היכא דמברך בחטה שהכל לא מברכין בסוף ג' ברכות, התם הוא כי מברך מדיניה שהכל או בפה"א שהוא ברכתו הראויה לו, כגון כוסס את החטה, ליכא^{אוצר החכמה} בסוף מעין שלש, משום דרחמנא כי אדכר חטה בשבתה דארץ ישראל בשבעת המינים משום מזון אדכרה, וכיון דכן, האוכלה למזון כדרכה היא טעונה ברכה לבסוף, אבל שלא כדרך מזון לא, אבל הכא שאני דברכה הראויה לפת היא המוציא, ובדיעבד הוא שיוצא בשהכל³⁴⁸.

ראה פת ואמר כמה נאה פת זו בריך המקום שבראה יצא וכו'. פי', דהוי ליה כברכת שהכל³⁴⁹ דברי ר' מאיר. ובירושלמי פסקו כר' מאיר³⁵⁰. נימא דרב הונא דאמר כר' יוסי. ואע"ג דרב הונא לא אמר אלא בפת ויין, אבל בשאר דברים מודה. איכא למימר דקס"ד השתא דכיון דאמר רב הונא דאפי' בריך שהכל דהיא ברכה דתקינן רבנן בשאר מילי אפ"ה לא יצא³⁵¹ כש"כ כשבירך ברכה דלא תקינן לה רבנן כלל בשום דבר, דס"ל דלא יצא בשום ענין³⁵².

דאמר בריך רחמנא מריה דהאי פתא. ולר' יוחנן דבעי מלכות, ה"ה נמי דבעי לומר בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא, ויש ספרים דגרסי הכי בהדיא³⁵³.

שנטה קצת מדבריהם שתירצו דמצי למימר דאפילו ר' יוסי לא קאמר לא יצא אלא בברוך המקום שאינה ברכה כלל, אבל בשהכל מודה, ותמה במהרש"א דמהאי טעמא א"ל דגם ריו"ח סבר שפיר כר' יוסי דלא קאמר ר' יוסי אלא בברוך המקום שאינה ברכה כלל אבל בשהכל מודה אפילו בפת, ועי' בפנ"י, אבל רבנן מפרש כתנאי היינו דלרב הונא מוכרח הדין דר' יוסי דאם שהכל אינו מועיל בפת כל שכן ברוך המקום אבל לא נחתין השתא למימר נמי איפכא דר' יוסי ע"כ אית ליה דרב הונא דזה אינו מוכרח דאפשר דכל שינוי מן המטבע לא יצא, אבל לר' יוחנן אין הכרח שסובר כר' יוסי דאפשר כשם שיוצא בשהכל כך יוצא בברוך המקום. בתוספות כתבו דאפילו דילג תיבת "העולם" בלבד חוזר, דמלך לבד אינו מלכות. ורבנן לא הזכיר זה כלל [עי' הל' ברכות להריטב"א פ"ב הכ"ב]. ואפשר דמלכות הוי בחלות דין הברכה, ודין דילג העולם הוא בענין משנה מטבע הברכה. עי' רמב"ם ברכות פ"א ה"ה. ³⁵³ כ"כ ברשב"א כאן וכן ברא"ש סימן כג כתב די"ג בפ"י ולריו"ח כו' ועי' רא"ה ודק"ס. ³⁵⁴ לפנינו בשינויים. ³⁵⁵ עי' תוס' רי"ח ורא"ש. ³⁵⁶ לעיל יא, א עמ' רפב. ³⁵⁷ כ"ה ברשב"א.

דאם בריך על הפת במ"מ יצא וכ"כ רבנן לקמן מב, א וכן הוא בספר הפרדס כ"י, ועיין ביאור הלכה סימן קסז סעיף י שנסתפק בזה. ³⁴⁷ לעיל לו, א וע"ש בתוס' ד"ה הכוסס. ³⁴⁸ בספר הבתים שערי ברכות שער ז ה"ב כתב בשם תשובת שאלה לרי"ף שאע"פ שאמרו על כולם אם אמר שהכל יצא צריך לברך אחריו ברכה הראויה לאותו המין. ³⁴⁹ משום דחזינן בגמרא פלוגתא דר"ה וריו"ח באמר שהכל על הפת פליגי בפלוגתא דתנאי ורא"ש שדחין דאיפשר דר"מ עדיפי דקא מדכר שמיה דפת, מ"מ נראה לרבנן וכ"כ ברא"ה דלמסקנא כיון דקיי"ל להלכה כריו"ח וכו' מאיר שפיר יש לתלות טעמיהו זה בזה. ויש גפ"מ בפירוש זה לענין מה שנסתפקו בתוס' רי"ה ורא"ש וכ"ה במרדכי סי' קלג אם פוסקים כר' מאיר אפילו לא הזכיר פת, ועי' הל' ברכות להריטב"א פ"ב הכ"ב שאם ראה תאנה ואמר ברוך המקום שבראה יצא, מיהו אפשר שבפת בעי טפי להזכיר. ³⁵⁰ ברכות פ"ו ה"ב והובא בראשונים ועי' מה שציינתי בהשלמה. ³⁵¹ בכ"א: כלל דכן כשבירך. ונראה שצ"ל: כל דכן וכו'. ³⁵² כן הקשו גם בתוס' ד"ה נימא [ועי' תוס' הרא"ש שמשום קושיא זו לא גרס תאנה בברייתא]. ורבנן נראה

והיכי אמרת דרבו מארעא. והאי דתני להו חדא חדא ולא ערבינהו, משום דכולהו ענינים חלוקין, ונקיט לכל חד באפי נפשית. אי גמי יש לומר דהכי שמעינהו חדא חדא וסדרן כי היכי דשמעינהו.

הקלין שברמאי. פי' שהקלו בדמאי שלהן במי שלקחן מעם הארץ אין צריך לעשרן, מפני שאין ע"ה חס עליהן מלעשרן.³⁶⁷

אלו הן השיתין וכו' בנות שוח תאיני תיוורתא. פי' שהן לבנות מבפנים והן גרועות, ומיהו יש מינין אחרים דהתם במס' שבועות³⁶⁸ משמע דחשיבי. וכן בבראשית רבה³⁶⁹ כדאמרינן התם בנות שבע שגרמו שבעת ימי אבלו של עולם בנות שוח שגרמו שוח לאדם, ובנות שבע ובנות שוח הכל אחד.³⁷⁰ מתני'. היו לפניו מינין הרבה וכו'.

[מא, א] אמר עולא מחלוקת בשברכותיהן שוות. פירוש, כגון אתרוג וזית, דר' יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי חביב עדיף, כיון דחדא ברכה היא לתרווייהו. אבל אין ברכותיהן שוות כגון צנון וזית, ואין אחד מהם טפלה לחברו, דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה.³⁷¹

הביאור דעולא סובר דדין ההקדמה שייך במינים שוין שברכה אחת פוטרת את חברתה דבהא החשוב עיקר ועליו יש לברך לפטור את המין השני, ופליגי מי הוא החשוב אי חביב עדיף או מין ז' עדיף, אבל באין ברכותיהן שוות שאין אחד פוטר השני, אין ענין בהקדמה דכל אחד בשעת אכילתו מברך עליו ברכתו הראויה ואין ביניהם כלום ואפילו כשאוכלם כאחת הוי כאוכל זה היום וזה למחר, וכיון שבטל בזה דין הקדמה תו בטל חשיבות מין ה' או החביב. וכן סבר הרא"ש והראב"ה להדיא דאיתו שרוצה לאכול באותה שעה מברך עליו אע"פ שהמין האחר רגיל עליו להיות חביב תמיד יותר, וכן סוברים רבנו והרא"ה אלא שהם סוברים שיש להקדים ברכת העץ המבוררת לברכת האדמה שהיא כללית יותר, והסברא דדין הקדמת הברכה המבוררת יותר אינו מצד הקדמה, דבב' מינים ס"ל השתא דל"ש הקדמה, אלא כיון שברכת האדמה היא כללית והיא כוללת גם ענין העץ, אע"פ שאינה פוטרת לגמרי מ"מ אם יברך קודם האדמה הרי זה כאילו הזכיר כבר גם שבח העץ שכוללה בה, וכשיברך אח"כ העץ דומה כאילו מברך ברכה לבטלה שהרי כבר הוזכר שבחה מקודם, [ולשון רבנו שמשמע שצריך להקדים ברכת העץ משום דהוי חשיב עי' בסמוך שבארתי]. ודעת תוס' וכ"ה ברי"ף והרבה ראשונים פי' שכ"ה גם דעת רש"י

שאינו ענין מזון כלל בברכת ג' שהוא ענין מזון.

לא עברתי שלא לברכך עליו³⁵⁷ א וכו'. פירוש ומברכה אחרונה קאמר דהיא מדאורייתא³⁵⁸. ור' יוחנן אמר לא עברתי מלברכך ומלהזכיר שמך ומלכותך עליו. כלומר דהכי קאמר ומלהזכיר שמך כראוי, והיינו בהדי מלכות³⁵⁹, וכיון דאידחיא ליה דאב"י דהא תירצה ר' יוחנן³⁶⁰, הדרינן לכללין דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן³⁶¹. מתני'. ועל דבר שאין גדולו מן הארץ וכו' על הנובלות ועל הגובאי. פי' נובלות, פירות שנשתדפו ונפלו קודם בשולן³⁶² וגובאי הוא חגב שיש לו ד' סימני טהרה³⁶³. כל שהוא מין קללה. כגון נובלות שהיו טובים מתחלה ונשדפו, וגובאי הוא חגב שמזיק לעולם שאוכל התבואות אין מברכין עליו³⁶⁴.

גמ'. ת"ר על דבר שאין גדולו כו' על הזמית. פי' מרק, שכן בלשון יון קורין למרק זמי³⁶⁵. ועל כמהין ופטריית. כמהין הן אותם שנמצאין תחת הקרקע וגבראין משומן הארץ ונקראין בלע"ז טורמש. ופטריית הן מין אחר שגדלים לפעמים בעצים ונקראים בלע"ז פונגוש³⁶⁶. והא על דבר שאין גדולו מן הארץ קתני. פירוש,

357 לפנינו : לא עברתי מלברכך. 358 רבנו לשיטתו בריש פרקין דברכות מעין ג' מה"ת [ועי' בפנ"י]. ומיושב מה שתמהו במזרחי ומהרש"א. ועי' רש"י שפי' אברכת המצוות, ועי' תוי"ט ספ"ד דמע"ש וצל"ח. 359 רבנו מפרש שהכוונה דהזכרה היינו כראוי והוא עם מלכות אבל ברא"ש כתב שר' יוחנן מגיה בפנים הברייתא, ובתוספות ורשב"א כתבו דהתנא לאו רוכלא דליוזל ולימגא, ומשמע דריו"ח לא מגיה ולא מפרש. ועי' ראב"ה ס"י קיד דריו"ח מוסיף. 360 וכן ברשב"א בשם רה"ג. 361 ביצה ד, ב. 362 כנראה שרבנו מפרש הא דלקמן בושלי כמרא, וכתר"י שפי' פירות שנפלו קודם בשולם. מיהו כיון שרבנו הוסיף שנשדפו משמע שגם פי' כרש"י שבשולם ושרפם החום ויבשו. וצ"ע אי לרבנו דוקא ב' ריעותות, ותמרי דזיקא מיירי שנפלו אחר שנתבשלו וברכתן בפה"ע דאינו מין הברכה. ואפשר אם נפלו קודם בישולם מן הרוח גמי לא הוה מין קללה, דרוח משכח שכיחא. ובעינים למשפט האריך בזה. [ועי' מכתם שכתב דלשון נובלות שגובלים באילן]. 363 עי' רש"י ות"י. ועי' חולין גט, א. 364 כ"ה בתר"י בפ"י השני. 365 עי' תר"י ומכתם, ולעיל לו, א ד"ה מיגרע. 366 כ"ה ברא"ה. 367 עי' רש"י. 368 יב, א. 369 סוף פט"ו. 370 כ"ה ברשב"א. 371 לכאורה

לזית. איכא למימר דכיון דאפילו בירך על הזית בורא פרי האדמה יצא כדאיתא במתניתין, הוה ס"ד דליפטריה בברכת צנון. ואע"ג דהתם נמי בדיעבד, הכא נמי כדיעבד דמי, דכיון דאית ליה לברך על הצנון בורא פרי האדמה, מכי בירך על הצנון איפטר ליה זית ממילא³⁷³, וטעמא כדי שלא ירבה בברכות, דריבוי ברכות שלא לצורך אסור, דהו"ל כעין ברכה לבטלה³⁷⁴.

אוכל האחר, ואין בזה היכר שבח כלל, ומשום"ה בב' מינים אין דין קדימה. ובקיצור דהקדמת מין שבעה, עיקרה שכיון שעושה אחת עיקר והשני טפל ש"מ שמשבח בשבחה, אבל הקדמה לבד בב' מינים אין זה היכר בעצם הברכה כלל. 372 כן כתב הרא"ה שדחה מה שכתב הרי"ף דאיזו שירצה יקדים דא"כ ה"ל למימר הכי בהדיא, ובתרי"י הוכיח להיפוך דא"א לפרש דצריך עדיין להקדים בפה"ע, ולפי"ז עולא לא בא להשמיענו בדין הקדימה כלל, אלא שאין האחד פוטר את חברו ואין הלשון משמע כן אלא ודאי בא להשמיענו גם על הקדימה שא"צ להקפיד בין העץ להאדמה, וזו דעת תוס' והראשונים, אבל רבנו [וכ"ה גם לרא"ה ולרא"ש] סבר דגם בעיקר הקדימה לענין מין שבעה שאינו מקדים באין ברכותיהם שוות בא עולא לחדש שבטל דין הקדימה, ועי' ברבנו לעיל לט, א. 373 כ"כ גם הרשב"א בתירוצ השני. 374 כונתו דאם הדין דביעבד יצא, אם בירך אח"כ העץ ה"ז ברכה לבטלה, ויסוד הדברים ברא"ה שהקשה דכיון דבפה"א פוטר העץ ה"ל להקדים בפה"א תמיד לפני העץ בכדי שלא להרבות בברכות, ותירץ דכי אמרי' בירך על פירות האילן בפה"א יצא הנ"מ כשמתכוין לצאת באותה ברכה אבל ודאי עיקר מצותו לצאת בכל אחד בברכתו הראויה לו, [ועי' תר"י ולקמן בד"ה א"ר ירמיה]. ומקושת הרא"ה שהקשה דכיון שאם יקדים בפה"א יפטר על העץ אין לו להקדים העץ דהוי ברכה שא"צ, למדנו יסוד מחודש דאע"ג דכשהקדים ברכת העץ הוא מחוייב בברכת האדמה מעיקר הדין, מ"מ כיון שהיה באפשרותו לומר על כולם ברכה אחת ועל ידי השתדלותו צריך לומר שתי ברכות יש בזה ברכה שא"צ. [עיי' יומא ע, א וסוטה מא, א כעין סברא זו, אבל לעיל לג, א לענין הבדלה הוי כמשמעה דאם הוא פטור והוא מברך, הוי לבטלה]. ומתיר שכיון שיש עליו חובת ברכה הראויה לו אינו יכול להפטר ממנה והוי צריכה. מ"מ למדנו מדברי הרא"ה סמך למה שחקר בשו"ת מהר"מ גלאנטי סי' לח במי שהיו לפניו פירות הרבה שברכותיהן שוות ורוצה לברך על כל או"א בפני עצמו כדי להשלים מאה ברכות בשבת, אם אמרינן דהוי ברכה לבטלה משום דהוי ברכה שאינה צריכה הואיל ויכול לפוטרם בברכה אחת, ומסיק דלאפושי בברכות הוי ברכה לבטלה,

ובכה"ג חשוב בברכה קודם כגון פרי האדמה ובורא פרי העץ בורא פרי העץ עדיף, בורא פרי האדמה ושהכל בפה"א עדיף, דכל שמויחד בברכתו חשוב יותר³⁷².

מתיבי היו לפנינו צנון וזית מברך על הצנון ופוטר את הזית. ואע"ג דברכת צנון בפה"א וזית בורא פרי העץ, וכיון דכן בשאין צנון עיקר כדקס"ד השתא, היכי איפשר דפטר ליה צנון

דבאין ברכותיהן שוות מודה ר"י דחביב עדיף ורק בשוות מקדים מין שבעה, וברשב"א הסביר וז"ל וטעמיה דקפיד ר' יהודה בשברכותיהן שוות [אמין שבעה] ולא קפיד בשאין ברכותיהן שוות ב"ל משום דברכותיהן שוות דברכה דהא פטר אידך לגמרי הא מילתא חשיבא טפי ודינא הוא דחשוב ליפטור שאינו חשוב אבל בשאין ברכותיהן שוות ודלא פטר חד לחבריה וליכא אלא הקדמה בלחוד מילתא זוטרתי היא ע"כ, [ועיי' רש"י ד"ה במאי פליגי]. והנה כתב יסוד מחודש דדין ההקדמה של מין ז' נאמר רק במין אחד כשמוציא את חברו, ובהא סובר ר"י שחייב להקדים מין ז', אבל בשני מינים בטל דין ההקדמה של מין ז' ועדיין נשאר דין ההקדמה של חביב, ובוה גם ר' יהודה מודה. וצריך ביאור, כיון דבב' מינים בטל דין ההקדמה דהוי כאילו אוכל בב' זמנים, א"כ גם לענין חביב יתבטל דין ההקדמה, ואם עדיין שייך דין הקדמה, אמאי באמת לא גיזל בתר מין שבעה. [ועיי' עטרת ראש ח"ש עמ' לב]. וצריך לחלק דדין הקדמת החביב היינו דברכה שאדם מברך על החביב היא ברכה יותר מעולה שהשבח על דבר החביב הוא שבח יותר מעולה, ולכן דין הקדימה הוא מגדר הסברא, שאם יש לפניו שני מיני ברכות אחת שהיא מעולה משום שהוא חביב ואחת סתם ודאי שיש להקדים המעולה. והיינו שמה שהחביב קודם אינו שעל ידי ההקדמה נעשה חשיבות בברכה זו, אלא איפכא שמתוך שברכה על החביב היא מעולה יש להקדימה כדין כל המצוות שאם אחת מעולה יותר יש להקדימה [וכעין דאמרי' ביומא סב, א מצוה בראשון ואם היה שני מובחר ממנו יביאנו], ולפי"ז אין גפ"מ אם הם מין א' או ב' מינים כיון דעיקר הסברא דצריך להקדים הברכה המובחרת. אבל הא דיש לברך על מין שבעה נראה דהוא מדין שיש להזכיר שבחה של הארץ בברכה, וכמו שיש דין שיש לברך על הארץ כן יש לעסוק בשבחה של הארץ בברכה, והיינו שאם עושה העיקר את מין שבעה והפרי האחר נפטר על ידי מין ז' נמצא שמשבח את הארץ ע"י שעושה עיקר את פירותיה, נמצא שהשבח נזכר רק כשהוא עושה אותה עיקר והשני טפל, וכל זה ניכר במין אחד, אבל בשני מינים שכל אחד ברכה לעצמו בעצם ההקדמה אין היכר לשבח הארץ אלא נראה שעתה אוכל זה ואח"כ

אלא למי"ד בשאין ברכותיהן שוות במאי פליגי. פירוש דרך שאלה הוא ³⁷⁵.

א"ר ירמיה להקדים. פירוש, לאפוקי מסבריה דההוא מקשה דלעיל דסבר דבשאין ברכותיהן שוות מברך על חד ופטר חבריה, אלא ודאי על שניהם הוא מברך, ור' יהודה סבר דאית ליה לאקדומי ולברך על החשוב, וכאן אין ברכת פרי האדמה פוטרת פרי העץ, דאע"ג דאמרינן במתניתין דבדיעבד יצא, התם במתכוין לצאת בה, ברם הכא אין לו לכוין לכתחלה, וכל שאין מתכוין לא יצא ³⁷⁶. ולר' ירמיה אפי' בצנזן וזית פליגי, דלרבנן חביב עדיף ולר' יהודה מין שבעה עדיף הוא, צנזן ותפוח אפילו ר' יהודה מודה.

ולענין הלכתא קיי"ל כמ"ד בשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחזור ומברך על זה, ואם בשברכותיהן שוות חביב עדיף כרבנן ³⁷⁷. ובשאין ברכותיהן שוות, חשוב בברכה עדיף. והיינו דנקט עולא מברך על זה (וחזור ומברך על זה), כלומר על איזה שירצה תחלה, וחזור ומברך על זה ³⁷⁸. והא דאמרינן כל הקודם בפסוק זה קודם לברכה, התם בדליכא חד מיניהו חביב ליה טפי מאידך, וכיון דכן הקודם בפסוק ראוי לחשבו יותר ³⁷⁹, ובודאי אכילה ושתייה שני ענינים חלוקים הם לגמרי, ואין לומר להקדים זה לזה כלל, אלא כמו שירצה. וכן פירות ופת ³⁸⁰, או פירות וחביץ קדרה או דייסא, אין להטעין להקדים פת, אעפ"י שהוא

חשוב בברכה, שהם ענינים חלוקים לגמרי וזה אינו רוצה לאכול מזוגו עדיין, ורצונו לאכול פירות תחלה, דלא אמרו אלא בשני מיני פירות דדעתו לאכול משניהם, ושניהם חביבין לו, אלא שאחד מהם חביב יותר. ואעפ"י שאוכל מן האחד תחלה אכתי אית ליה חביבותא באידך לאכול ממנו אח"כ, ובזה אמרו דחשוב יותר בברכה קודם, אבל כשאינו נהנה לאכול זה החשוב תחלה, או שלא היה נהנה לאכול אחרון זה שאינו חשוב ואינו נהנה באכילתו כלל, אין ספק שאוכל אותו שרוצה בו ומברך עליו, שאין אומרים לו לאדם לאכול שלא בהנאתו ³⁸¹.

כל הקודם בפסוק זה וכו', גפן כדי רביעית יין לנזיר וכו' ³⁸². יש שפירשו ³⁸³ אם יש כלי אחד מחזיק כדי רביעית, יותר יחזיק מין, מפני שהוא משקה עב וגדש על הכלי יותר מן המים, וקאמר דנזיר לא מחייב עד דשתא רביעית בשיעור יין, ולא כשמשערין במים, ומש"ה נקט גפן. ויש שפירשו ³⁸⁴ דמגפן גופה איירי, כגון שאכל ענבים או לולבי גפנים או עלים, וכך משערין אותו ממלאים כלי יין ונותנים לתוכו כמה שאכל, ואם אכל כדי שיוציא מן הכלי כדי רביעית יין ולא כשיעור מים, משום דיין עבה, בהאי שיעורא מחייב ³⁸⁵.

[מא, ב] אמר ליה לא פבר לה מר כל הקודם בפסוק זה וכו'. פירוש, אינה קושיא, דאיפשר

קושיא הראשונים מלקמן דמשמע דאפילו חביב מין ז' קדים. ועי' שו"ע ריש סי' ריא. 380 דברי רבנו צ"ב ואפשר שכתב כאן טעמא אחרינא, דודאי אם רוצה לאכול שניהם והם ענינים נפרדים, צריך להקדים פת או דייסא תחילה, וכמו שכ' בתר"י דהיינו חטה דקרא, מיהו אם אינו רוצה לאכול השתא א"צ לאכול פת, וכמו שכתב רבנו לעיל. 381 עי' הלכות ברכות להריטב"א פ"ב ה"ד. 382 כל הדיבור ברא"ה סוכה ו, א (גנזי ראשונים עמ' כט) ועי' מה שצוין שם. ובריטב"א סוכה שם (עמ' מב) וערובין ד, א האריך יותר בזה, מיהו הביא שם ג"כ ב' הפירושים. 383 רש"י ערובין שם, עי' תוס' סוכה וערובין שם שאין הנזיר חייב עד שישתה רביעית יין. ובתוס' שם הקשו על פי' זה דא"כ אין משערין בגפן עצמו, אלא סימן ליין ולא דמיא לאחרינא. 384 תוס' כאן ורש"י סוכה שם ועי' ריטב"א שם. 385 ואולי כמ"ד בנזיר לד, ב דלולבין עליון וחרצנין מצטרפין. [ועי' מאירי

והדברים מוכרחים מהרא"ה. 375 עי' רש"י ותוס' ד"ה במאי פליגי. 376 כשיטת הרא"ה שכתבנו לעיל ועי' תר"י שו"ת הרשב"א הובא בב"י סי' ריא. 377 כדעת רה"ג הובא ברשב"א, ולדעת ההשלמה והמכתם גם דעת הר"ף דהלכה כרבנן, וכן דעת הרא"ה, וכ"כ הר"ח הובא בשה"ל סי' קס, וכ"ה בראבי"ה סי' קטז. ועי' מאורות והפרדס סי' מו בדעת רש"י. 378 הא דאמר חשוב בברכה עדיף היינו כדעת רה"ג שמקדים ברכת בפה"ע לברכת האדמה, וכ"ה ברא"ה, ומה שהוסיף בעולא על איזה שירצה תחילה צ"ע. וברא"ה ליכא. [ועי' רי"ף וראשונים בזה]. ואפשר שכוונתו דאין בפה"א פוטר את של עץ, וצ"ע בזה. 379 כיון דס"ל כרבנן ע"כ חביב עדיף מו' המינים, והראשונים תי' דכל דין הקדמה לר' יהודה הוא, אבל ר' שמעיה בתוס' ד"ה א"ר ירמיה כתבו דדין זה לרבנן נמי בשניהם חביבים. וכן ס"ל לרא"ה ורבנן. ועי' להלן ע"ב ד"ה אמר ליה דרבנן מתרץ דלא תקשי לפי"ז

דכותיה דזיין ³⁹⁹. וכן נמי דינא ביין שבתוך המזון משום טעמא דלעיל ⁴⁰⁰ דאמרינן דיין זיין וסעיד, אלא דלא איירי השתא אלא באכילה.

ופליגא דר' חייא דאמר פת פוטרת כל מיני מאכל. פי' כשבאין בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה. ויין פוטר כל מיני משקין, פי' יין שבתוך הסעודה פוטר משקין שבתוך הסעודה, ויין שלאחר הסעודה פוטר משקין של אחר הסעודה ⁴⁰¹.

אמר רב פפא הלכתא דבריהם הבאים מחמת סעודה בתוך הסעודה ⁴⁰² אינן טעונים ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם וכו'. ודאי ליכא לפרושי דברים הבאים מחמת סעודה מידי דאתי ללפת בו את הפת דא"כ מאי קמ"ל רב פפא ⁴⁰³, והלא משנה שלימה שנינו ⁴⁰⁴ כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה. ולא איירי נמי במידי דהוא מזון, כגון פת הבאה בכסנין ודכותה, דהנהו אפילו שלא מחמת סעודה פטורין כשהן באין בתוך הסעודה ⁴⁰⁵, כדתנן ⁴⁰⁶ בירך על הפת פטר את הפרפרת, וקאמר בירושלמי ⁴⁰⁷ דהיינו פת הבאה בכסנין, וכי קאמר רב ששת לעיל דפת הבאה בכסנין טעון ברכה לפניו כשבא לאחר הסעודה מיירי, דאי בתוך הסעודה הא חזינן מתניתין דפטר. ותדע לך דפרפרת הוא פת הבאה בכסנין, דלקמן בגמ' ⁴⁰⁸ מוכח דבירך על הפרפרת פטר מעשה קדרה, ואי לאו מידי דמזונא הוא, היכי פטר מעשה קדרה דהוא מידי דמזונא כגון חטה ואור, אבל פת הבאה בכסנין ראוי לפוטרן לפי שהוא דבר

דאיהוא דהוה חביב ליה טפי בריך, אלא שרצה לשמוע ממנו מה טעם אי משום חביבותא או משום טעמא אחרינא ³⁹⁸.

א"ל זה שני לארץ. דכתיב ³⁸⁷ ארץ זית שמן ודבש, דדרשינן דבש זה תמרים ³⁸⁸, ורמון הוא חמישי לארץ.

איתמר הביאו לפנייהם תאנים וענבים בתוך סעודה אמר רב הונא טעונים ברכה לפנייהם ואין טעונין ברכה לאחריהם. פי' הנכון בזה, דמיירי כשבאו שלא מחמת סעודה, כלומר, שלא באו למלא רעבונו, אלא כדרך בני אדם שאוכלים פירות בתוך סעודה בלא פת לתענוג, ואין כוונתו להשביעו כלל אלא לסייע תאות המאכל ³⁸⁹. אבל מ"מ לענין ברכה לאחריהם כיון דבאו בתוך הסעודה הרי הם בכלל הסעודה ³⁹⁰.

שאין לך [דבר] ³⁹¹ שטעון ברכה לפניו ולא לאחריו אלא פת הבאה בכסנין. יש שפי' ³⁹² כסנין מלשון קליות כדאמרינן ³⁹³ כסני מעלו לליבא, (ובכתוב והאמרינן) [ובכתובות אמרינן] ³⁹⁴ ארמלתא דלית ליה כסני, ומנהגם היה לאכול [תחלה] הקליות ואחר הקליות (האוכלים) [היו אוכלים] פת ידוע שהיו בו מיני תבלין ³⁹⁵. אבל ר"ח ז"ל ³⁹⁶ פי' דפת הבאה בכסנין הוא כמו ³⁹⁷ בכיסין שעושין מהעיסה כמו כיס ומכניסים בפנים שקדים ודבש ומיני מתיקה, ומיירי כשבאה לפני הסעודה או לאחר גמר סעודה ושלא מחמת הסעודה, ומשום הכי טעון ברכה לפניו אבל לא לאחריו משום דמיון זיני, ובברכות שלש נפטרה ³⁹⁸ וה"ה נמי לכל

ובאוצה"ג ציינו. ועי' הל' ברכות להריטב"א פ"ב הח"י. ועי' תוכ"פ עמ' 56. 397 צ"ל: היא הבאה. 398 כ"ה ברא"ה ותר"י, ועי' תוד"ה אלא. 399 כנראה שכוונתו לדיסא וחביץ קדירה. 400 לעיל לח, ב. ואפשר שברא"ה (עמ' קכד) יש נמי לתקן: וה"ה (לתמרי) [ליין]. והא דקאמר שם ספ"ק (עמ' יז) דעל תמרי מברך ג' ברכות, היינו בלא סעודה. מיהו בהל' ברכות להריטב"א פ"ג ה"ב כתב ב' הדינים גם לענין תמרי וגם לענין יין. 401 כ"ה ברא"ה, ועי' רשב"א ד"ה אי הכי. 402 בכ"ז: בתוך הסעודה מחמת הסעודה. 403 כ"כ התוס' והראשונים לדחות דעת רש"י, ועי' בעל המאור ורשב"א, ורבנו הולך כאן כדעת הרא"ה. 404 לקמן מד, א. 405 כמו שכת' לעיל וכ"ה ברא"ה ורשב"א. 406 לקמן מב, א. 407 בפרקין ה"ה. 408 לקמן מב, ב.

כאן וצ"ע]. 386 רבנו מישב בזה קושית תוספות וראשונים דאם הלכה כרבנן [כשיטת רבנו לעיל] והא דמוקדם קודם קאי נמי אליבייהו במקום דליכא חביב טפי, א"כ לימא ליה רב המנוא דתמרי חביב ליה טפי, ולכן פי' רבנו דר' חסדא לא הקשה אלא בעא לדעת טעמיה דרב המנוא. 387 דברים ח, ח. 388 ספרי דברים פיס' רצו, ירוש' בכורים פ"א ה"ג. 389 כ"ה ברשב"א, דאילו בא להשביע רעבונו א"צ ברכה אפילו לפנייהם. 390 כאן סתם רבנו כלשון הרא"ה, וכנראה לא ס"ל בהא ברשב"א שהוסיף דהא דאין טעונים ברכה לאחריהם כיון דסייעו קצת באכילת המזון ואינהו גופיה מיון. וגפ"מ אי בהמ"ז פוטר תפוחים ושאר דברים דברכתם בני"ר. וכ"ה בשו"ע סי' קעז. 391 הוספתי ע"פ כ"ז. 392 רש"י ד"ה פת. 393 ערובין כט, ב. 394 יז, ב. 395 תקנת ע"פ כ"ז, וכ"ה בתר"י. 396 עי' תר"י.

ואינה עולה אלא למידי דזיין. ונראה דה"ה לבשר וביצים ודגים דברכת הפת פוטרן ואפי' באין שלא מחמת סעודה כיון שבאין בתוך הסעודה שאף הם נמי מיון זייני, דאע"ג דלא חייבו לברך עליהו בורא מיני מזונות, טעמא משום דאין אדם קובע סעודתו עליהם דלא חייבו לברך בורא מיני מזונות, אלא לדברים שאדם קובע סעודתו עליהם לפעמים, ודרכן של בני אדם בכך, ובאלו חייבו ואפי' בדברים שאינן משבעת המינין כגון אורז ודוחן. אבל מ"מ בשר ודגים וביצים וגבינה וכיוצא בהם, כגון תבשיל של כרוב וכיוצא בו, מזונא גינהו, וכל שהן באין בתוך הסעודה פטורין אפילו מלברך לפנייהם ואעפ"י שבאו שלא מחמת הסעודה⁴¹⁵ א. ולענין ירקות של פסח⁴¹⁶ כגון מרור שהוא גאכל בתוך הסעודה, שכך דרכו לאכלו אחר אכילת מצה בטיבול שני, אעפ"י שאינו בא מחמת סעודה שאינו בא להשביעו, מ"מ כיון שהוא בא להם לשם חובה לסעודה⁴¹⁷, הוה ליה כדברים הבאים מחמת הסעודה ואינו טעון ברכת הנהנין, אלא ברכת המצוה לחדוד והיינו לאכול מרור⁴¹⁸. ותו איכא למפטריה נמי משום דהא בריך בטיבול ראשון על שאר ירק ברכת הנהנין מקמי סעודה, והיה בדעתו לאכול אלו אחר מכאן, דהא ידע דמחוייב הוא לאכלן⁴¹⁹, וכיון דכן הוה ליה כבירך על היין שלפני המזון דקיי"ל דפוטר יין שלאחר המזון בשבתות וימים טובים שדעתו לשתות יין אח"כ כדאיתא בסמוך⁴²⁰. והא דאמרינן הכא דטעונין ברכה לאחריהם היינו בפירות של שבעת המינין, אבל שאר פירות דברכה ידיהו לאחריהם הוה בורא נפשות רבות, ולא כלום מקריא בכל דוכתא⁴²¹, וכיון דברירך ברכת מזון ממילא מפטר⁴²². ופירות הבאין בתוך הסעודה מחמת הסעודה, למלא רעבוננו או ללפת בהן את הפת,

חשוב וראוי לברך עליו ג' ברכות כשקובע סעודתו עליו⁴⁰⁹, והוי לגבייהו כפת לגבי פת הבאה בכסנין שהוא פוטר אותו. הילכך⁴¹⁰ רב פפא לא איירי אלא בפירות, וארישא דשמעתין קאי, דאמרינן הביאו לפנייהם תאנים וענבים, ועלה קאמר דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת סעודה, כלומר למלא רעבוננו כגון תאנים וענבים ותפוחים⁴¹¹ שדרך בני אדם לאכול מהם להשביע רעבוננו ולמלא בטנו, אם באו בתוך הסעודה אעפ"י שאוכל אותם בלא פת, כיון שכוונתו לאכלן כדי למלא רעבוננו, אין טעונין ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם, ובהא איתא לר' חייא דאמר פת פוטרת כל מיני מאכל, דאע"ג דאיהו בכל ענין אמרה, לגבי הא מיהת הלכתא כותיה⁴¹².

שלא מחמת סעודה בתוך הסעודה. פירוש, כגון פירות שאוכל מהם בתוך הסעודה בלא פת, ואוכל מהן לתענוג בעלמא, ואינו מתכוין לאוכלן כדי להשביעו כל⁴¹³ אלו טעונין לפנייהם ולא לאחריהם, דכל בתוך הסעודה לענין ברכה דלאחריהם טפלין הם לסעודה⁴¹⁴. דברים הבאים לאחר הסעודה⁴¹⁵. פירוש, אחר שסיימו מלאכול קודם ברכת המזון, טעונין ברכה בין לפנייהם בין לאחריהם. ומש"ה לא פריש אי אתו מחמת סעודה או לא, דהא בפירות איירי, ומסתמא, כל פירות הבאין לאחר סעודה ונאכלין לבדם בלא פת אינן באין מחמת סעודה, הא אם באו מחמת סעודה כגון שכבר אכל פתו ואין לו פת אחר, ואוכל מאלו למלא רעבוננו, ודאי אינן טעונין ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם, אבל כשהן באין לאחר סעודה שלא מחמת סעודה שהם טעונין ברכה לפנייהם ולאחריהם (ו) אין ברכת שלש פוטרן, לפי שהיא ברכה על המזון כמו שמפורש בה, ופירות אינן מזון, הילכך אין אותה ברכה עולה להם כלל

בהל' ברכות להריטב"א פ"ג ה"ב. 417 בהל' ברכות : לפי שהמרור ההוא בא בחובת הלילה למצותו וכיון שכן נעשה כדבר הבא מחמת סעודה כו'. 418 עי' תוס' כאן ותר"י, ועי' פסחים קטו, א רשב"ם ותוס' שם. ובעינים למשפט כאן ציין לראשונים בזה. 419 עי' פסחים שם וראשונים שם, והגדה לא הוי הפסק כיון דחשב לאכול מרור אח"כ. 420 לקמן עמ' ב. 421 עי' לעיל לז, א. 422 כ"כ

409 עי' הל' ברכות להריטב"א פ"ב הי"ח. 410 מכאן לשון הרא"ה. 411 ברא"ה : ותמרי. 412 וכן בהלכות ברכות להריטב"א פ"ג ה"א. ועי' חינוך מצוה תל. 413 ברא"ה : כלל. אבל בכי"נ : כל אלו כו'. 414 כ"ה ברא"ה (עמ' קכה) והל' ברכות שם. ועי' תוס' ד"ה הלכתא. 415 זו הגירסא שתוספות מחקה, מיהו הרא"ה ורבנו פירשוה נמי כעין שיטתם. 415א עי' רא"ה. 416 כה"ע

בפירות הכא והכא היא אכילה, אלא שזו נאכלת לרעבוננו וזו לתענוג, וזו וזו אכילה היא, וכיון שנפטרה אי איפשר לה להתחייב. וראיה גמורה הוא ממאי דאמרינן לקמן⁴²⁵ דאיבעיא לן בשכח ולא בירך לפניו אם גומר סעודתו בלא ברכה, ואהדרינן מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום ויהא עוד ריחו נודף. הרי כאן שנסתפקו מכיון שכבר נהנה מזה המין אם חוזר ומברך עליו כלל, או שיגמור לאכול ממנו בלא ברכה, וכל עיקר לא מצאו טעם לחייבו אלא מפני שאכל שום, כלומר, שאכילתו היתה תחלתו באיסור, אבל הכא שאכילתו תחלה בהיתר היתה, ונהנה ממנו בהיתר תו לא מחייב עליה לברוכי, ואוכל והולך כרצונו וזה נכון. והא דאמרינן לאחר הסעודה, היינו כל שגמר בדעתו לאכול מתוך שהוא שבע שאין בדעתו לאכול עוד כדי לשבוע, והיינו דלא אדכר בה מחמת הסעודה, דכל כה"ג כל מה שמביאים עוד שלא מחמת הסעודה הוא.

אמר להם הואיל ופת פטרתן. פירוש, לאו מדין טפלה⁴²⁶, דלא מיקרי טפלה כלל אלא כשנאכל עמו, כגון דברים הבאים ללפת הפת, אבל כל היכא דלאו ללפת לא מיקרי טפלה. אלא ה"ק הואיל ופת פטרתן, משום דפת הוא עיקר סעודה ופת חשוב והוא כדאי לפטור את כולן כשבאין מחמת סעודה, דאע"ג דלאו טפלה עשאוהו כטפלה, לפי שפת עיקר סעודה לכל אדם כנגד כל דבר שיבא אחריו מחמת סעודה⁴²⁷.

ואקשינן אי הכי יין נמי. פירוש דין נמי מחמת הסעודה הוא, וצורך סעודה בודאי, וכיון שכן ראוי לעשותו כטפלה לפת שיפטר בברכתו⁴²⁸. יין קובע⁴²⁹ הוא ברכה לעצמו. פירוש⁴³⁰ לפי שהוא דבר חלוק לעצמו שזה מאכל וזה משקה. ואע"ג דשתיה שבתוך המזון אכילה היא, היינו לגבי שתיה דעלמא, לפי שזה בא לשרות וצורך

ונמשך בהן ואוכלן אחר הסעודה לתענוג בעלמא, נראה שאין מברך עליהם לפנייהם כלל⁴²³, תדע לך שהרי פת הבאה בכסנין כשהיא באה אחר הסעודה שלא מחמת סעודה טעונה ברכה לפנייה, וצריך לברך בורא מיני מזונות, וכשאדם קובע סעודתו עליה מברך עליה המוציא ולבסוף ג' ברכות, נמצא פת זו פעמים תורת פת עליה לגמרי ופעמים תורת פירות, לומר שאינה נפטרת בברכת הפת, הרי שקבע סעודתו על הפת הבאה בכסנין ובירך עליה בתחלה המוציא ולאחר שמלא כריסו ממנה והוא שבע אוכל ממנה לתענוג, ובתורת פירות, כלום יחזור ויברך עליה ברכת הנהנין, הא לא איפשר, אף זו כיוצא בה, שכיון שנפטרו פירות אלו, והורשה לאכול מהן כל זמן שלא נמלך באכילתן אוכל והולך מהם ואפילו אחר סעודתו. ואי קשיא לך מהא דאמרינן לקמן⁴²⁴ ביין שבא לאחר המזון שטעון ברכה ואין יין שבתוך המזון פוטרו, לפי שהן ענינים חלוקים שזה לשרות וזה לשחות, אף פירות אלו נמי כיון שהן ענינים חלוקים שאלו מחמת סעודה והללו שלא מחמת סעודה אלא לתענוג לא יהו נפטרינן אלו באלו. יש להשיב דלא דמי, שהיין הבא בתוך הסעודה מתוך שהוא בא לשרות ענינו כאכילה, אע"ג דודאי מתוך שהוא משקה חלוק הוא מפת, ולהכי לא מפטר בה וטעון ברכה לעצמו, כדאמרינן בסמוך דיין קובע ברכה לעצמו, התם לענין אכילה הוא דחשיב שתיה, דלאו לאפטורי ביה מתוך שהוא משקה וזה מאכל, אבל מ"מ לענין שתיה דעלמא שתיה דבתוך המזון אכילה גמורה היא, שהוא בא לשרות וצורך אכילה היא, שהוא בא להכשיר האוכל שמתוך שהאדם צמא אינו יכול לאכול, הילכך ענינו כאכילה גמורה, ואינו בדין שאכילה יפטור שתיה, והיינו יין שלאחר המזון שענינו שתיה גמורה, אבל כאן

על הלחם, ואין דין מיוחד מצד החפצא של הברכה, אלא מצד חשיבות האכילה שעיקר הסעודה הוא הפת, ממילא הכל טפל לפת. אבל תוספות ס"ל דהברכה היא על הסעודה, ומברך על הפת דהוא הוי עיקר הסעודה [וכע"ז בברכת ד' מינים דמברכים על הלולב והכוונה על כל המצוה]. ונמצא דעצם הברכה הוי על כל הבא מחמת סעודה. 428 וכו"ה ברא"ה. 429 לפנינו: דגורם ברכה. 430 ברא"ה בשם מורי רבנו. וברשב"א בשם הראב"ד, ובהשלמה

גם בהל' ברכות להריטב"א פ"ג ה"ב. 423 כ"כ ברשב"א ד"ה נמצא ומאירי, וכ"ה בהל' ברכות להריטב"א שם ה"ד. 424 ע"ב, וכ"ה ברשב"א. ובהל' ברכות שם הקושיא והתירוץ. 425 גא, א. 426 להוציא ממה שנשמע מרש"י דהטעם דהוי טפלה, ותוספות הקשה בזה טובא. ועי' רשב"א, ר"ח באו"ז ח"א סי' קנה, ראבי"ה סי' קיח, מחז"ו סי' עא. 427 כ"כ גם ברא"ה, ועי' תוס'. וביאור המחלוקת דרש"י ס"ל דברכת הפת בסעודה הוה כפשוטו ברכה

דכיון שלא בירך אחריו שלש ברכות, גלי אדעתא שלא לקביעות סעודה אכלו, דאכתי אין דעתו נוחה באכילתו.

כל שאחרים קובעין עליו סעודה. כלומר שאוכל מהן כל כך שאחרים בכיוצא בזה קובעין עליו סעודתו צריך לברך אחריו ג' ברכות ⁴⁴¹, אע"ג דמתחלה לא בריך אלא בורא מיני מזונות, שהרי מתחלה לא ירד לקביעות שלא היה יודע כמה יאכל מהן. מצינו השתא תחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ג' ברכות ⁴⁴², דפת הבאה בכסנין תורת דייסא עליו ותורת פת, תורת דייסא עליו כשאין קובע סעודתו עליו ⁴⁴³, ותורת פת כשהוא קובע סעודתו עליו.

לחמניות פירוש אותן שקורין גיבלא"ש בלע"ז ⁴⁴⁴. ואסיקנא דוקא בדקבע עלייהו, ומיהו דוקא בשנאפו באור, אבל כל שנאפו על ידי משקין אין תורת פת עליו כלל.

לא סבר לה מר ⁴⁴⁵ גמר אסור מלאכול. פירוש, והאי דאכלו מברכין היו בודאי לפניו, דהא אמרינן דגמרי סעודתייהו, וכיון דכן הוה להו דברים הבאים אחר הסעודה שלא מחמת סעודה וטעונין ברכה. ואפ"ה אמר להו דאסור לאכול ואפילו בברכה, דכיון שקבעו לברכת המזון חייב לברך ברכת מזון תחלה ⁴⁴⁶.

אמר ליה פלק אתמר. פירוש סילק השולחן. הרגיל בשמן. כלומר לסוך ידיו בשמן אחר

אכילה, אבל לגבי אכילה גופה ודאי שתיה הוא' ושתיה חשיבא, ולפיכך טעון ברכה לעצמו. ומיהו ⁴³¹ הני מילי לענין ברכה שלפניו, אבל לענין ברכה שלאחריו לא, אלא כולן ענין אחד הן דאכילה ושתיה כולן משביעין, ואפילו יין שלאחר המזון פטור הוא בברכת שלש ⁴³², דהא אמרינן לעיל ⁴³³, דאי לאו משום טעמא דלא קבע אינש סעודתיה עליה, עדיף מפת דהוא סעיד ומשמת, וכיון דכן יוצא הוא בברכת ג' ואפי' לכתחלה. ואחרים פירשו ⁴³⁴ יין קובע ברכה לעצמו מתוך חשיבותו. ומכאן היה אומר ר"ת ז"ל ⁴³⁵ דמי ששותה מים בתוך הסעודה אין מברך עליהן כלל, דמעיקר מזונא גינהו, דהא הכא אפילו יין עצמן הפת היה פוטרן אי לאו מטעם חשיבות היין, שיש לו מעלה אחרת שגורם ברכה פרטית לעצמו [אבל מים שאינן גורמין ברכה לעצמן] דברכתם שהכל דה"ל א ברכה כללית, נגררין אחר הפת ואינו מברך עליהן כלל. וכן היה נוהג רש"י וגדולי הצרפתים ז"ל ⁴³⁶.

[מב, א] רב הונא אכל תליסר רפתא. פי', מפת הבאה בכיסנין ⁴³⁷, בני תלתא לקבא ⁴³⁸, כלומר שבשלשה מהן היה קב אחד, ונמצא שאכל שיעור ד' קבין, ואפ"ה לא בירך לאחריו שלש ברכות ⁴³⁹. ואמר ליה רב נחמן עד ⁴⁴⁰ כפין הוא מר, פי'

בהל' ברכות להריטב"א פ"ב הח"י. ועיי"ש דאין מועיל קביעות רק בכסנין דאית עליה תורת פת, אבל בשאר מזונות אין מועיל. ועי' בשו"ע קסח ס"ו ומג"א סק"ג. ⁴⁴² וכ"כ ברא"ש ס"ל ושו"ע קסח, ז. ⁴⁴³ כלומר דמברך מעין ג' וכדעת הראב"ד והרא"ה ודלא כר"ף ורש"י, ועי' השלמה ותר"י ויראים ס"י רנ"ג. ⁴⁴⁴ עי' רש"י ותוס', תר"י ורשב"א. ⁴⁴⁵ בכ"י ליתא תיבת מר. ⁴⁴⁶ כ"כ הרא"ה וכ"כ הרשב"א ומש"כ בשם הראב"ד [ובמכתם ציינתיו ועי' טור וב"י ס"י קעט] דאפילו בברכה אסור, מיהו הרשב"א לא כ"כ אלא במסקנא דנטל ידיו או אמר הב לי דאינתק כבר לברכת המזון אבל סילק אפשר דהוי רק היסח הדעת ובברכה מותר, וברש"י ד"ה אסור כתב גמי דאסור מלאכול אפילו בברכה משום דכיון דגמר הסיח דעתו מברכה ראשונה ומסעודתיה [ועי' פסחים קג, ב דאיתי' לשון אסתיתו דעתיכון]. וזה קצ"ע דאם משום הסח הדעת נגעו בה הוי כנמלק ויהא מותר בברכה, [ועיי' רש"י בסמוך ד"ה שמן שכתב לענין ברכה מיהו התם להיתר נקט], ואמנם

ומכתם בשם י"מ, ועי' מאירי. ובהשלמה דחה פירוש זה שהאכילה בכלל שתיה, ורבנו ישבה. והראב"ד פי' לשיטתו דה"ה מים בעי ברכה. ועי' רשב"א דדחה זאת. ⁴³¹ כ"ה ברא"ה. ⁴³² ברא"ה מקוצר מאוד, ורמז על הא דלעיל. מיהו ברשב"א כתב גמי סברא זו והוכיח מדלעיל שם. ⁴³³ לה, ב. ⁴³⁴ רש"י שפי' שבא בהרבה מקומות ומקדשין עליו. ועי' תוס' תר"י ומכתם. ⁴³⁵ כ"ה בשמו בתוס' ד"ה אי הכי, תוספות ר"י ואו"ז ח"א ס"י קנה ושבח"ל ס"י קמג. ומקור דברי רבנו בתר"י. וכ"ה בספר הבתים שערי ברכות ש"ד הי"ד דפת פוטר שאר משקין. ⁴³⁶ כ"ה ברשב"א, ועי' שבח"ל שם. ועי' שו"ע ס"י קעז סע' ז. ⁴³⁷ כפי' רש"י ורא"ה. ⁴³⁸ עי' נוסחת הרי"ף. ⁴³⁹ כ"ה בתר"י וברא"ה. מיהו כתב בתוס' ר"י דמעין ג' בעי לברוכי. ⁴⁴⁰ צ"ל : עדיין, וכגו' התר"י והרא"ה. ⁴⁴¹ אע"פ שהוא לא קבע סעודתו עליהם ואינו אוכל מהם בקביעות. ובמכתם משמע דהראב"ד ס"ל דאם קבע לעצמו אפילו על כל שהוא, ויל"ע אי רבנו חולק בזה, דהכל תלוי בקביעות של אחרים. ועי'

וגואלי וסמך ליה יענך ה' ביום צרה⁴⁵⁸ שהוא תפלה. תכף לנטילת ידים ברכה דכתיב⁴⁵⁹ שאו ידיכם קודש וברכו את ה'. אי גמי משום דלא דמיא להנך תלת, משום שאינו רשאי להפסיק כלל, אבל בין נטילת ידים לסעודה אם רצה לשתות ישתה⁴⁶⁰.

מתני'. בירך על היין שלפני המזון פטר היין⁴⁶¹ של אחר המזון וכו'.

[מב, ב] לא שאנו אלא שבתות ויום טוב⁴⁶², פי' שהוא קובע סעודתו על היין ודעתו לשתות אחר. כ. ואמרו רבוותא ז"ל⁴⁶³ דדוקא במקום שאין היין מצוי להם, אבל במקום שהיין מצוי כגון המקומות הללו, אין הפרש בין שבתות לימות החול.

איבעי להו בא להם יין בתוך המזון מהו שיפטור יין של אחר המזון. פי' הראב"ד ז"ל⁴⁶⁴ יין של אחר המזון, כגון שהפסיק בשיחה ולאחר זמן מרובה צמא לשתות מחמת שיחה, אבל לאחר אכילה מיד לא, דעדין לשרות המאכל הוא בא, ויין שבתוך המזון פטור.

אבל הכא דזה לשרות. והוה ליה כאכילה, וזה לשתות, וכיון דכן, אינו בדין דאכילה יפטור שתיה, דתרי עיני גינהו⁴⁶⁵.

ואמרי' דשמואל⁴⁶⁶ ורב שיש ורב הונא ורב יהודה וכולהו תלמידי דרב אמרי אינו פטור. ומיהו יין שלפני המזון פטור יין שבתוך המזון,

אכילה כדי להעביר זוהמת האוכלין, שמן מעכבו, כלומר דכל היכא דלא סך מותר לו לאכול⁴⁴⁷, אבל בתר דסך אסור, ואפילו בברכה לפניו עד לאחר שיברך ברכת המזון.

שלוש תכיפות הן וכו' תיכף לנטילת ידים ברכה. כלומר, לאו לחיוביה שיברך לאלתר⁴⁴⁸, אלא ה"ק תיכף למים אחרונים ברכה ומכי נטל ידיו אסור לאכול ואפילו בברכת המוציא, דכיון שנטל ידיו לברכה הא קביל עליה לברוכי ברכת המזון⁴⁴⁹. הא כל היכא דליכא נטילת ידים שרי, ואי משום נמלך סגי ליה בברכה שלפניו, והא דאמרינן בפסחים⁴⁵⁰ דאמר להו רב ייבא סבא לתלמידי דרב משמיה דרב כיון דאמריתו הב לן ונברך⁴⁵¹ איתסר לכו למשתי, דאפילו משום אמירה לחוד אתא לעכובינהו ולא משום נטילת ידים, והגי תרווייהו משמיה דרב. הא פירש לה רבינו אלפסי ז"ל⁴⁵² התם דאיתסר לכו למשתי בלא ברכת היין קאמר, וכיון דכן מוטב הוא שיברך ברכת המזון, ויברך על הכוס ברכת היין, והדר שותה כרצונו יותר משישתה עכשו ויברך ברכת היין והדר הן צריכין לברך ברכת היין על הכוס של ברכת המזון. וא"ת אמאי לא חשיב ארבע תכיפות, דהא איכא אחריתי דהיינו תיכף לנטילה סעודה כב"ה⁴⁵³. ויש לומר דלא מני אלא הני דילפינן להו מקראי⁴⁵⁴ בירושלמי⁴⁵⁵, תכף לסמיכה שחיטה דכתיב וסמך ידו וסמך ליה ושחט⁴⁵⁶. תכף לגאולה תפלה דכתיב⁴⁵⁷ ה' צורי

דכיון דלא נטל ידיו לא נגמרה סעודתו, אבל יין הוי כנמלך. 453 לקמן גב, ב, וזו קושית התוד"ה תיכף והראשונים. 454 כ"ה בתוס' רי"ה ותר"י. 455 ברכות פ"א ה"א וי"ג כן גם בתלמודין, עי' דק"ס. 456 ויקרא ג, ח, ועי' תו"כ ויקרא דנדבה פרשה ד, א, ורש"י מנחות צג, א. 457 תהלים יט, טו. 458 שם כ, ב. 459 שם קלד, ב. 460 עי' ב"ח ריש סי' קסו שכ"כ לדעת ר' יואל בטור שם שאין לחוש על הפסק בין נטילה להמוציא כיון שהשלחן לפניו ודעתו לאכול. 461 לפניו: את היין. 462 לפניו: אלא בשבתות וימים טובים. 463 כ"ה במאור והשלמה וראב"ד בהשגות שם, תר"י, רא"ה, רשב"א, מכתם והל' ברכות פ"ג ה"ז. 464 כ"כ הרשב"א בשמו ובאהל מועד הובא בב"י סי' קעד. 465 עי' רא"ה (עמ' קכח). 466 לפניו ליתא שמואל ורב ששת. מיהו גם בכי"מ ישנה גירסה זו דשמואל אמר אינו פטור, וכ"ה להדיא ברשב"א, וכ"מ בתוספות

רבנו הוסיף משום כך דכיון שקבעו לברכת המזון חייב לברך בהמ"ז תחלה ועי' להלן, וביאור הלכה ריש סי' קעט. 447 כ"ה ברש"י. 448 כ"כ הרא"ה ובהל' ברכות פ"ג ה"ז דמה שאמרו תכף לנט"י ברכה אינו אלא לומר שלא יאכל ולא ישתה בנתיים ולא יתעסק בדברים אחרים אבל יכול הוא לשהות בנתיים. ועי' שו"ע סוס"י קפא שכתב במ"ב שלא יפסיק בין הנטילה לבהמ"ז אפילו בדברי תורה. 449 וכ"ד רוב הראשונים דבנטל נתחייב בבהמ"ז ואסור לו לאכול ולשתות אפילו בברכה. ועי' סי' קעט ס"ק א ובה"ל שם. וכ"ה דעת רש"י כאן ובפסחים קג, א ועוד. 450 קג, ב. 451 כ"ה בתר"י, ובכ"י הג' ונברך. 452 רי"ף פסחים שם סי' תשעד. ורבנו מפרשו דגם על הפת יצטרך לברך המוציא, אלא יין כיון דיצטרך לברך אחר"כ על הכוס טוב שלא ישתה עכשיו דיהא חייב לברך עוד פעם לאחר בהמ"ז, ועי' רא"ש כאן ורש"י חולין פו, א. אבל בתר"י משמע דעל הפת א"צ ברכה לפניו,

דמה נפשך, אי דמי לשתייה⁴⁶⁷ הרי יין שלפני המזון פוטר, ואי דמי לאכילה הרי הוא כדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה דפטירי⁴⁶⁸. מתני'. בירך על הפת פטר את הפרפרת. פי' היא פת הבאה בכסנין וכיוצא בה, כדפרישנ' לעיל⁴⁶⁹. וכש"כ מעשה קדרה שהיא טפלה לפעמים לפת שהן נאכלין עם הפת, והכי אמרינן בגמרא⁴⁷⁰, ופטר להו פת לכולהו בשבאין בתוך הסעודה ואפילו שלא מחמת סעודה.

בירך על הפרפרת לא פטר את הפת. אבל⁴⁷¹ מעשה קדרה פטר, בבאין בתוך סעודתו של פרפרת⁴⁷² ואפילו שלא מחמתו, דמעשה קדרה לגבי פרפרת כפרפרת לגבי פת ומעשה קדרה היינו אורו ודייסא וכו' כדאית' לעיל⁴⁷³. וה"ה לפת דוחן ובשר וגבינה וביצים ודגים ותבשיל וכל דברים המיוחדים למזון, אף על פי שאין מברכין עליהן בורא מיני מזונות, לפי שאין אדם קובע סעודתו עליהן, מ"מ לדין זה כל דברים המיוחדים למזון שוין הם⁴⁷⁴. ואף ע"ג דפת אם בירך עליו בורא מיני מזונות יצא⁴⁷⁵, מידי דהוי איין דאם בירך עליו בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה יצא⁴⁷⁶ התם הוא במברך עליו ומתכוין לפוטרו בברכה זו, אבל הכא שמברך על דבר אחר ברכתו אע"פ שמתכוין לפטור את הפת לא נפטר, וכן עיקר דינא, מיהו מתניתין לאו בהכי מיירי, אלא במברך על האחר ובא לו האחר שלא במתכוין בתוך סעודתו של ראשון, כגון שבירך על הפרפרת ובעוד שאכל

הפרפרת הביאו לפניו מעשה קדרה⁴⁷⁷, ובכי הא אמרינן דפרפרת פטר מעשה קדרה, אבל מעשה קדרה בדכותה לא פטר הפרפרת⁴⁷⁸, אבל כשהן לפניו מתחלה, ובירך על אחד מהן כדי לפטור שניהם, בוז ודאי כל שברכותיהן שוות נפטרו שניהם, מה שאין כן בשאין ברכותיהן שוות כגון פרפרת ופת, שאם בירך על הפרפרת בורא מיני מזונות לפטור את הפת לא יצא, אע"ג דאם בירך על הפת עצמו במ"מ יצא.

מתני'. היו יושבין כל אחד מברך לעצמו. אם⁴⁷⁹ אכלו בלא שום הזמנה, אלא שהיו יושבין, וכל אחד ואחד התחיל לאכול ולא נתחברו. לאכול ביחד⁴⁸⁰, כל אחד מברך לעצמו.

הפכו אחד מברך לכולם. פי' דרכן היה כשמתחילין לאכול בחבורה אחת שכל אחד מיסב על מטתו, כמו מנהגנו עכשו לאכול בשולחן אחד או במפה אחת בלא שלחן, ואשמעינן מתני' דקביעותא לא תליא בישיבה. ודינא הכי לפי שיש כמה שיושבין לאכול וכל אחד חלוק לעצמו באכילתו, ואין דעת אחד מהם להתחבר עם הבריו ולא להמתין כלל, אלא הדין תלוי בקביעות שיקבעו לאכול בחבורה אחת לאכול יחד, ולהמתין זה לזה כדרך חבורה ולעשות הוכח לזה⁴⁸¹, והיינו מה שנסתפק להו לתלמידי דרב שהם היו באים בדרך ולא היה להם מקום להסב כמנהגם לקביעות, ולא היה להם שולחן שיצרפם ולא מפה אחת לכולם שתצרפם, וגסתפקו בזה א"כ מה יהא הוכח להם לקביעותם כדי שיצרפו.

הסעודה דפת פוטרת אפילו דברים שאין באים ללפת הפת רק שבאים למזון ולשובע, ורבנו כתב דגם במ"מ של פרפרת פוטר. וזה מן הסברא. ⁴⁷⁵ עי' לעיל מ, א ד"ה סד"א. ⁴⁷⁶ כ"ה דעת רבנו לעיל ריש פירקין ודף מ, ב ד"ה ועל כולם. ושם נתבאר. ⁴⁷⁷ רבנו מישב בזה קושית הרשב"א דפרפרת ומעשה קדרה ברכותיהן שוות במ"מ. ונראה דזה אמנם דחק לרש"י לפרש דפרפרת מיני דגים ופירות. ⁴⁷⁸ כנראה שמקור דברי רבנו בתר"י סוד"ה בית שמאי וגרס לא פטר כו' כהגהת מהר"ם בחי' א"ש שם, ועי' ד"מ וש"ע סוס"י קעו דכתב דבירך על מע"ק פטר הפרפרת. ⁴⁷⁹ כל הקטע בתר"י. ⁴⁸⁰ מלשון זה משמע קצת דהיו יושבים כבר לדברים אחרים, אבל ברשב"א מבואר דאפילו היתה תחילת ישיבתם לאכילה כיון דלא הסכימו בתחילה יחד לישב ולאכול. ⁴⁸¹ עי'

ותוס' ר"י דכתבו דאע"ג דקיי"ל דרב ושמואל הלכה כרב וכו'. ⁴⁶⁷ דדמיא לשתייה קצת דסוכ"ס משקה הוא. ⁴⁶⁸ כ"ה ברא"ה. וכ"ה בהל' ברכות להריטב"א פ"ג ה"ו והוסיף ועוד שהיין שלפני סעודה חשוב שהוא לשותות ופוטר יין שבתוך המזון שהוא לשרות, והוא ע"פ תוד"ה ורב. ⁴⁶⁹ לעיל מא, ב ד"ה שאין ועי' רשב"א לעיל בד"ה אמר רב פפא וברכתו במ"מ ודלא כרש"י שפי' פרגיות ודגים שברכתן שהכל, ותוס' תמה מאוד בזה. ועי' פנ"י. ⁴⁷⁰ לקמן עמוד ב' דלב"ה דפטר פת את הפרפרת כש"כ מעשה קדרה. ⁴⁷¹ כ"ה ברא"ה. וכן צריך להגיה בתר"י וכמו שכתב בב"ח סוס"י קעו. ⁴⁷² דבבאים בתוך הסעודה פת פטרם אפילו לב"ש. אלא באוכל פרפרת ומעשה קדרה בפני עצמן. ועי' רשב"א לעיל שם. ⁴⁷³ לז, א. ⁴⁷⁴ זה אינו מבואר בגמ', והראשונים פסקו כן לענין תוך

ונקוט כללא בידך⁴⁸² לברכת הנהגין שכשם שיצא אינו מוציא⁴⁸³, כך אעפ"י שלא יצא אינו מוציא אלא כשהן דרך קביעותן וחבורה לפי שהן כגוף אחד וחשוב כאלו כל אחד ואחד מברך. ובכולן אמרו בין בפת בין בפירות⁴⁸⁴ כשהן דרך קביעות וחבורה, (ד) לענין ברכה לפניהם שאחד מברך לכולן, ואפי' בברכות שהכל, וכעובדא דבר קפרא לעיל⁴⁸⁵ דנתן רשות לאחד שיברך. אבל לענין ברכה לאחריו אפילו בשבעת המינים דברכתן מעין שלש, כיון שכולם חוץ מן הפת אין טעונים ברכה לאחריהם במקומם⁴⁸⁶, וכל אחד ואחד מהן לאלתר שאכל יכול לילך למקום שירצה ולברך, לא היא קביעותן קביעות לענין ברכה לאחריו⁴⁸⁷, והיינו דאמר' בחולין⁴⁸⁸ אין זימון לפירות, לענין ברכה דלאחריהם.

[מב, ב] גמ'. היסבו אין אבל ישבו לא וכו'. ואע"ג דברי שא דמתני' אמרי' בהדיא דישבו לא, אפ"ה עדיפא ליה למידק מסיפא, וטעמא, משום דכיון דתני הסבו משמע דלא אשכח תקנתא אחרינא שהיא דרך קביעות אלא בהסבה⁴⁸⁹. כגון דאמר' ניזול ניכול⁴⁹⁰ בדוכתא פלן. דכל שהסכימו הכי בתחלת ישיבתן, בהא סגי להו, ולא בעו הוכחה אחרית. ומיהו דוקא כשהסכימו

בתחלת ישיבתן, כיון שאין עמהם הוכחה אחרת, אבל כל שיש עמהם הוכחה לקביעותם כגון שמסובים על מטות או שולחן אחד או מפה אחת, אפי' באו אחד אחד מצטרפין⁴⁹¹.

[מג, א] אמר רב לא שנו אלא פת דבעיא הסבה. פירוש וה"ה כל דבר מאכל דבעי קביעותא לפטור אחרים, לענין ברכה שלפניו⁴⁹². אבל יין לא בעי הסבה. פירוש דין מתוך שהוא ענין שתיה לא בעי קביעותא כל כך, וכל שהן ביחד סגי להו.

ורב יוחנן אמר אפי' יין⁴⁹³ בעי הסבה, ואיכא דאמרי אמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה. פירוש הוא וכל דדמי ליה דהוא מידי דבר אכילה, אבל יין דהוא מידי דשתיה לא מהניא לה הסבה, לענין ברכה לפניו דאין קבע לשתיה. ור' יוחנן אמר יין נמי מהני ליה הסבה, דאפי' לשתיה נמי מהני קביעותא, ואפי' רב נמי לא פליג אלא לענין שתיה כי הוא לחודה, אבל היכא דהוי קביעותא לאכילה, ה"ה דהוי קביעותא לענין שתיה ואחד מברך לכולן, והכי מוכח לקמן, והיינו נמי מתני' דקתני בא להן יין לאחר המזון אחד מברך לכולן⁴⁹⁴. והוי יודע דלא נחלקו מעולם אלא ביין, משום דהוא מידי דשתיה,

רא"ה (עמ' קכט). 482 רבנו נחית לישב קושיית הרשב"א דאמאי אין מוציא כל אחד לחברים ואפילו בברכת הנהגים מטעם שומע כעונה ועונה אמן כמוציא ברכה דמי, וגשאר בצ"ע, ובתשובה במיוחדות לרמב"ן סי' קצו כתב להלכה דלכתחילה אין עושין כן אבל שמעו יצאו דשומע כעונה. [וכ"כ ברוקח הביאו בב"י סי' קסז ד"ה כתב הרוקח ועי' ב"י סי' ריג] ורבנו אזיל בשיטת הרא"ה וכ"ה בהל' ברכות להריטב"א פ"ה באריכות וכ"ה גם בריטב"א ר"ה כט, א דבברכת הנהגים אין אדם מוציא לחברו שהרי אינו ערב לו בברכה זו, ואפילו כשמוציא לעצמו אינו מוציא אלא כשיש צירוף והיכר שהם חבורה אחת, ולא מהני גם מטעם שומע כעונה שזה ג"כ תלוי בדין ערבות [עיי' חזון איש או"ח סימן ל]. וכ"כ הרא"ה ש הביאו בב"י סי' קסז דאם לא הסבו אע"ג דשומע כעונה אע"פ שאמר אמן לא יצא, ועי' מג"א שם סקכ"ח שהסכים כן להלכה. ובאוהל מועד קו, א הביא ב' הדעות של הרא"ה והרשב"א ועי' רבנו להלן מה, ב סוד"ה סופר שכתב שמן התורה בברכת המזון מוציא אלא רבנן עשאוה כברכת הנהגים ע"ש. 483 ר"ה כט, א. 484 כ"כ גם בתוס' ד"ה הסבו וברשב"א.

485 לט, א. ועי' תר"י ד"ה ויין נמי. 486 לקמן נא, ב. 487 כ"כ ברא"ה. ובהל' ברכות שם ה"ז הדברים באריכות וז"ל: ומפני מה יש זימון בפת לבדו יותר משאר מיני דגן ופירות טעם הדבר לפי שאין הצירוף הוכחה ועושה חיבור אלא לפני אכילה שהחבורה קיימת אבל לאחר שאכלו או שתו כיון שאין חייבין לברך אחריהן במקומם מכיון שגמרו לאכול ולשתות וראוי כל אחד ללכת לדרכו בטל השיתוף והצירוף ונתפרדה החבילה, אבל לחם שחייב לברך אחריו במקומו שאפילו אכל כזית כאן ושכח והלך לדרכו קודם שיברך וגמר שם סעודתו חייב לחזור למקומו הראשון ולברך אע"פ שגמרו מלאכול צירוף והוכחה שעשו מתחילה ה"ה קיים כמות שהיה. וכעין סברא זו כתבו התוס' להלן מה, א ד"ה אם. ועי' תוס' חולין קו, ב ד"ה וש"מ. 488 קו, א. 489 רבנו מישב קושיית התוס' ד"ה הסבו, תר"י ורשב"א. 490 לפנינו: ניזול וניכול לחמא. 491 כשיטת רבנו לעיל ועי' רא"ה. 492 עי' בסמוך שביארנו דעת רבנו, וכל הענין ברא"ה. 493 לפנינו נמי בעי ועי' בסמוך. 494 משום דאיקבעו לאכילה, ולפי"ז כי פריך ליה לרב מברייתא דאורחין

עלו והפכו. כלומר לסעודה. והביאו להם מים⁵⁰³ אעפ"י שכל אחד⁵⁰⁴ גטל ידו אחת חוזר ונוטל שתי ידיו. פירוש, משום דלסעודה בעי נטילת ידים, ומיהו אם שמר אותו יד, בשנוטל עכשיו ידו אחרת דיו⁵⁰⁵, דאשתכח השתא דנטל שתיהם לחצאין, וקיי"ל⁵⁰⁶ דידיה טהורות לחצאין, אלא דאורחא דמלתא קתני, דאידי דנוטל ידו אחרת נוטל שתי ידיו.

הביאו להן⁵⁰⁷ יין אע"פ שכל אחד בירך לעצמו אחד מברך לכולן. משום דהשתא הוא קביעותא, ואעפ"י שכבר ברכו תחלה, ושנינו בירך על היין שלפני המזון פטר את שלאחר המזון, וכל דכן הכא שהוא לפני המזון. שאני הכא, דכיון שעלו והסבו הו"ל שינוי מקום⁵⁰⁸, וקיי"ל בערבי פסחים⁵⁰⁹ דשינוי מקום צריך לברך.

אמר להם הואיל ואין בית הבליעה פנוי. פירוש, מפני שאינן ראויין לשתות בשעת ברכה שהן אוכלין, וכיון שהן ראויין לשתות אין ראוי שיהיו פטורין באותה ברכה⁵¹⁰, ולפיכך תקנו שיהא כל אחד מברך לעצמו, וכיון דתקון לגמרי תקון למימרא דאפילו הראוין לשתות נמי אין יוצאין. אבל⁵¹¹ בירושלמי⁵¹² פי' משום סכנה שמא יקדים קנה לוושט, דגרסינן התם שאלו את בן זומא מפני מה אמרו וכו' אמר לון מפני שאין בית הבליעה פנוי אמ' ר' מוגא הדא אמרה הדין דעטיש גו מכלא אסור למימר ליה (אסור) [אסותא] בגין סכנתא דנפשיה, ואע"פ שאינן צריך לענות אמן דשומע כעונה, נרא' דאפ"ה חששו שאם תתיר לצאת כולן בברכת האחד

אבל בכל מידי דבר אכילה דינו כפת לענין ברכה לפניו, וכדאיתא לעיל במעשה דבר קפרא⁴⁹⁵. וקיי"ל כר' יוחנן בתריויהו דין בעי הסבה ומהני ליה הסבה, הילכך כולהו שוין בין מידי דאכילה בין מידי דשתיה, ובכולהו מהניא להו הסבה ובעו הסבה לענין ברכה לפניו שאחד מברך לכולם⁴⁹⁶, אבל אין זימון לענין ברכה שלאחריו בשום דבר אלא בפת, וכדקיי"ל⁴⁹⁷ דאין זימון לפירות.

כיצד סדר הסבה אורחין נכנסין וכו'. פי', אורחין נכנסין בביתו של בעל הבית ויושבין במקום אחד מהבית, לא במקום המוכן להם לאכול שם. עד שיתקבצו כל האורחין העתידין לאכול באותה סעודה עם בעל הבית זה, שהן מפוזרין הנה והנה, שאין מן המוסר לאורחים ולא לבעל הבית שישבו אלו שקדמו במקום המוכן לאכול שם עד בוא חבריהם, ואז ישבו ביחד הבכור כבכורתו⁴⁹⁸.

בא להן יין כל אחד⁴⁹⁹ מברך לעצמו. פירוש דהשתא כשהן יושבין לא הוא קביעותא כלל, שאף הם אינן ברשות עצמן אלא ברשות בעל הבית⁵⁰⁰, ועתידין לעמוד לעקור ממקומן לאתרו שיבוא בעל הבית ויאמר להן להסב. ומפני שהיו רגילין לשתות יין קודם סעודה לפיכך נוטל כל אחד ידו אחת. ואע"ג דאמרינן⁵⁰¹ הנוטל ידו לפירות הרי זה מגסי הרוח, הכא שאני, שהוא צריך ליטול הכוס באותו יד ושמא יגע בידו ביין, וכל שטבולו במשקין צריך נטילת ידים, והיינו דלא צריך אלא ידו אחת⁵⁰².

קטו, א ד"ה כל, רשב"א, רא"ה ומאירי כאן. ועיין תוס' כאן ד"ה כל ובדק הבית לרא"ה בתורת הבית ריש בית ששי. 503 כג' כי"מ ורא"ה. 504 לפנינו: אחד ואחד. 505 כ"כ גם ברא"ה ומאירי כאן ובב"י סי' קסח למד מתוס' פסחים קטו, א ד"ה כל דכיון דנטילה הקודמת היתה לענין טיבולו במשקה ואינה לשם קדושה אינו יוצא בנטילה זו לשם נטילת פת וכ"פ בשו"ע שם סע' ז וברמ"א שם חולק והראשונים דהכא מסייעים לו. ועיין ברשב"א שכ' מפני שצריך תיכף לנט"י סעודה ומשמע שסובר מפני ההפסק. 506 גיטין טז, א, ידים פ"ב מ"א. 507 כג' כי"מ ורא"ה. 508 כ"כ בתוד"ה בא, רשב"א, רא"ה ומאירי. 509 קג, א. 510 כ"כ הרא"ה וכן בהל' ברכות להריטב"א פ"ג הט"ז ובמאירי בשם קצת חכמי הדור. 511 מיסודו של הרשב"א. 512 עי' בפרקין ה"ו, רשב"א ומאירי ואצו"י עמ'

הוה ליה לאקשויהי לרב ממתניתין וזו קושיית התוס' בחולין קו, ב שם ועיין צל"ח. 495 לט, א ורבנו נחית לישב בזה קושיית הרשב"א שתמה דלהאי לישנא דרב דין ל"מ הסבה ולעיל במעשה דבר קפרא מבואר דאפילו לשאר דברים מהני הסבה ע"ש שנדחק, ולכן הוכרח הרא"ה [ע"ש שרמזו לזה שכתב: והזהר בזה לפי שכבר טעו בו שרים רבים ונכבדים, וכנראה כונתו לרשב"א, ועיין שם מה שכתבתי על דף לט, א] ורבנו לפרש דעיקר החילוק משום דאפשר דשתיה גריעא דאין קבע לשתיה. 496 וזו דעת הרי"ף, תר"י והרשב"א, אבל הרמב"ם פ"א מברכות ה"ב כלישנא קמא, ועי' מכתם והשלמה שנתבאר בהם דעת הרי"ף, הרמב"ם והראב"ד. 497 חולין קו, א. 498 עיין מה שכ' בתכ"פ עמ' 62 שורה 23. 499 לפנינו: כל אחד ואחד. 500 כ"ה ברא"ה. 501 תגיגה יח, ב, חולין שם. 502 כן הוא בתוספות פסחים

אמר רב הגוטל ידיו באחרונה תחלה הוא מזומן לברכה. פירוש דהכא נמי דומיא דהא דמי, שהתחיל במצוה ליטול ידיו גומר ג"כ המצוה ומברך⁵¹⁵. ומיהו הני כללי למימרא דמסתמא הכי דינא. אבל אם בא זה לחלוק כבוד לאחר, או שהיה גדול ביניהם ורוצה לשנות הרשות בידו, שהגדול רשאי לחלק הברכות וליתן רשות לברך קצת לאחר וקצת לאחר.

משעתלה תמרתו. פירוש, מכיוון שתתחיל לתמר חייב לברך, ודוקא בעוד שעיקרו קיים, אבל לאחר שעיקרו כלה, ליכא ברכה בריחו, כיון דאין לו עיקר⁵¹⁶. ומכיון שהתחיל לתמר מברך ואע"ג דלא ארח אכתו, דומיא דהמוציא דמברך קודם שיאכל⁵¹⁷.

חזן ממושק. גם בלע"ז כן שמו, והוא ממין חיה הוא, יש אומר⁵¹⁸ שהוא זיעת החיה, וי"א שחיה ידועה היא שיש לה חטוטרט בצואר ולשם מתקבץ מתחילה כעין דם ואח"כ נעשה מושק. מתיבי אין מברכין בורא עצי בשמים. פירוש במוגמר⁵¹⁹. אלא על אפרסמון של בית רבי וכו', פירוש עץ אפרסמון הוא, והיו מגמרין בו שנותנין אותו באש ועולה תמרתו. ושל בית רבי ושל בית קיסר היה עץ טוב, ועולה תמרתו בעוד שעיקרו קיים, אבל של אחרים כבר כלה עיקרו עד שלא תעלה תמרתו, והוא ריח שאין לו עיקר ואין מברכין עליו.

ועל הדם שבכל מקום. לפי שהדם שבכל מקום

ואפילו בשמיעה, שמא יבא לידי עניית אמן ויבא לידי סכנה.

מתני'. והוא אומר על המוגמר אעפ"י שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה. פי' ⁵¹³ מנהגם היה להביא מוגמר אחר מאכלים כדי להריח ריח טוב. והאי והוא ארישא קאי, דקתני הסבו אחד מברך לכולם, וקאמ' דאותו שהתחיל לברך המוציא מברך ג"כ על המוגמר, אעפ"י שאין מביאין את המוגמר וכו'. (ו)לאו למימרא דלאו אורחיהו להביא מוגמר באמצע סעודה, דודאי מביאין היו, כדאי' בירושלמי בהדיא, אלא ריבזתא קאמר ולא מיבעיא קאמר, לא מיבעיא מוגמר דבאמצע סעודה דמי שהתחיל בברכה ראשונה מברך כל ברכות שבסעודה, אבל מוגמר שלאחר סעודה אימא כיון דאחרי סעודה ענין אחר הוא זה, קמ"ל דאף על (מה) [זה] מברך משהתחיל בברכות. ובירושלמי ⁵¹⁴ גרי' מה בין מוגמר ליין, כלומר מה בין מוגמר שבאמצע סעודה דאחד מברך לכולן, ליין שבאמצע סעודה דכל אחד מברך לעצמו, התם כולהו נהנין כחדא, ברם הכא כל חד וחד שתי לנפשית, כלומר, דבמוגמר כולן ראויין ליהנות כאחד ואפילו באמצע סעודה, אבל ביין אין כולן ראויין לשנות בשעה שזה מברך.

מדקתני הוא מכלל דאיכא עדיף מיניה. פירוש ואפילו הכי כיון שהתחיל בברכות הוא מברך לכולהו ברכות. מסייע ליה לרב חייא בר אשי

שפוסק. ועיין השלמה שכ' שיש לפרש שבא למעט המוגמר שאין גוף הבושם בא לפניו. [עיין שם מה שכתבתי]. ואפשר שכונתו בפשיטות לשיטה זו שכל שאין עיקרו קיים אין מברכין עליו. ⁵¹⁷ הראשונים פירשו הא דאמרין מאימתי מברכין כו' שבא למעט דקודם לכן אין לברך דהוה קודם דקודם, עי' טור סוס"י רטז ומעיו"ט, ועיין מכתם ומה שכ' שם. ולרבנו גרמו בהא שצריך למהר לברך קודם שיכלה עיקרו. והא דאקשינן והא לא ארח, אע"ג דכל הברכות מברכין קודם עשייתן מ"מ כיון דעדיין ליכא הריח וצריך שיברא אפשר דהוה כלפני דלפני, ועי' משגי מהמוציא דלאחר הברכה עדיין צריך לפרוס ומ"מ אין זה הפסק, ובצל"ח פי' באופן אחר. מיהו אין לפרש דהקושיא דהכא ליכא עדיין חפצא דריח, דא"כ מה מתרץ מהמוציא. ⁵¹⁸ בתר"י ב' הדעות, ועי' ר' יהונתן, מכתם ומאירי, וברמב"ם פ"ט מברכות ה"א שהוא דם של חיה והוא המור. ועי' פי' הרמב"ן עה"ת שמות ל, כג ומג"א סי' רטז סק"ג. ⁵¹⁹ זו שיטת רבנו, אבל רש"י והראשונים פי' שהעץ עצמו

157—158. ועי' פיהמ"ש לר"מ ובהלכותיו פ"ז דברכות ומכתם. ⁵¹³ כ"כ ברא"ה, וכעין זה פי' הראב"ד בהשגות על הרי"ף, ועי' מכתם ושם נתבארה שיטה זו. ⁵¹⁴ בפרקין ה"ו. ועי' רשב"א. ⁵¹⁵ מישב בזה קושית הרשב"א דלפי' זה דבמוגמר באמצע הסעודה קאי איך מסייע לרב דהגוטל ידיו תחלה והרי לאו בסוף סעודה קאי, ולכן מפרש רבנו וכ"ה ברא"ה דעיקר הראיה דמי שהתחיל במצוה צריך לסיימה. ועי' מכתם. ⁵¹⁶ שיטת רבנו כרא"ה וכפי שנתבאר בהל' ברכות להריטב"א פ"ד ה"ח, דאין מברכין עצי בשמים רק כשעצו עדיין קיים, אבל אחר שנשרף אינו מברך כלל, ובספר הבתים שערי ברכות שער יא ה"א כתב שיש מן הגדולים שכתב אין מברכין עצי בשמים ולא עשבי בשמים אלא כשהעץ או העשב קיים אבל אם נשרף כגון שעושין המוגמר אין מברכין על הריח אלא בורא מיני בשמים ע"כ, מיהו אין זו שיטת רבנו לגמרי, שהרי לדידהו משכלה עצו אין מברכין עליו כלל, אלא זו שיטת פיסקי רי"ד. ובמאירי כאן כתב כשיטת רבינו בשם יש מי

לומר שאין מברכין עליו כלל, כיון שאין ערבות זה ממנו אלא שקלט אותו מדבר אחר, והשתא הו"ל כריח שאין לו עיקר, כיון שאין ריח זה מגופו של שמן, ואע"פ שנקלט בו אין בכך כלום, ותפוס לשון אחרון⁵²⁶.

[מג, ב] ופמלק וחילפי דימא. הם עשבים בעלי ריח בגופן, ואינם רכים כמו עשבים אלא קשין כמו עץ, וגדלין על גבי קרקע. ואי הוה פירא בודאי בורא פרי האדמה הוה מברכין עליהו ולא בורא פרי העץ, משום דעץ הנזכר בבורא פרי העץ רוצה לומר אילן, והני לאו אילן גיגהו, אבל מ"מ כל דבר שהוא קשה נקרא בלשון העולם עץ, ההוא אינו רוצה לומר אילן אלא דבר קשה, וכיון דכן, הני גמי שהן קשין ואית להו ריח טוב בגופן, לענין גופן עץ מקרי, ומברכין עליהו בורא עצי בשמים. ומייתי ראיא דאפילו מידי דלאו אילן משום דקשה מקרי עץ, מדכתיב ותטמנם בפשתי העץ, ובודאי פשתים אינו אילן וקרי ליה עץ⁵²⁷.

הני פגיגלי. פירוש הם עשבים רכים בעלי ריח בגופן, מברכין עליהו בורא עשבי בשמים. נרקום דגיגוניתא, פירוש עשבים בעלי ריח והם קשים, מברכין עליהו בורא עצי בשמים. דדברא, שהן רכים בורא עשבי בשמים, אבל בפרחים בין בשל אילן בין בשל עשבים בכולהו מברכין בריחן

עולה תמרתו בעוד שעיקרו קיים, וא"כ היכי אמרינן לעיל שעל כל המוגמרות מברך עליהם בורא עצי בשמים⁵²⁰.

מישחא דאפרסמא. פירוש, הוא שחותכין האפרסמון ומקלפין אותו⁵²¹, ונוטף שמן ממנו, והא אמרן לעיל⁵²² שאפי' בפירות אין משקה היוצא מהן כמותן, וכל שכן בעץ. ומסקנא דמברכין בורא שמן ערב⁵²³.

האי כשרתא. פירוש הוא עץ בושם ונותנין אותו בשמן, ולאחר זמן קולט השמן ריח טוב ממנו, מברכין עליו בורא עצי בשמים, שהרי עקרו קיים שהעץ בתוכו⁵²⁴.

אבל מישחא כבישא. פירוש, כשותותכין הבושם חתיכות קטנות ועומדות בשמן, בכי הא לא מברכין עליה דחשבינן ליה כאילו אין עקרו קיים. ורבנן⁵²⁵ אמרי אפי' מישחא כבישא, אבל מישחא טחינא לא. פירוש כשנשחקו הבשמים לגמרי לא חשבינן עקרו קיים. נהרדעי אמרי אפי' מישחא טחינא, פירוש דכיון שהבשמים בתוכו שלא כלו לגמרי עיקרו קיים חשבינן ליה. וקיי"ל כנהרדעי דמוספי אוסופי. ושמעי' מינה לכ"ע דכל היכי שסגנו אותו ואין שם כלום מן הבשמים, אין מברכין עליו, כלומר על ריחו אלא בורא שמן ערב כמישחא דאפרסמון. א"נ איפשר

בא לפנינו להריח בו, והקושיא דמשמע דכל שנשרף ונאכל אין מברכין אלא מיני בשמים. 520
שיטת רבנו דהביריתא אתא לאשמעינן דרק כעין אלו דעיקרם קיים בשעה שעולה תמרתם, אבל שאר עצים שעיקרם כלה אינם חשובים לברך עליהם, שעיקר הברכה על החפצא והוא כבר כלה. ולשיטת רבנו נשאר בתיובתא, וקיי"ל כברייתא. וכן האריך בזה בהל' ברכות להריטב"א פ"ד ה"ח. [ושם אפשר שיש לתקן: וזה ששנינו (בראשונה) [בברייתא] אין מברכין בורא עצי כו']. 521 בכ"ז: הוא

שחותכין על האפרסמון ומקלפין אותו. וברא"ה: הוא שחותכין עץ האפרסמון וקוטמין אותו, והוא הצרי שאמרו (כריתות ו, ב) שאינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף. וכ"ה בערוך ע' אפרסמון. 522 לעיל לח, א. 523 דלשיטת רבנו כל שאין עיקרו

קיים אין מברכין עליו וכל שכן שמן הנוטף דגריעא שאינו מעיקר העץ, ולכן קבעו ליה ברכה מיוחדת, ועדיפא מעלתה תמרתו וכלה העיקר שאין מברך כלל דבטל לגמרי, מה שא"כ הכא דעיקר השמן קיים ומגופו קא נהנה, וכ"כ בהלכות ברכות להריטב"א שם ה"י דמברך עליו בורא שמן ערב שהרי יש שם מגוף הדבר וריח שיש לו עיקר. ועיין בסמוך לענין ריח שנקלט בשמן ואין העיקר קיים שכתב רבנו

ב' שיטות אם חייב לברך. אבל בתר"י ואבודרהם כתבו דתקנו ברכת שמן ערב מפני חשיבותו שנמצא בא"י קבעו לו ברכה בפני עצמה. [ע"י ב"ח ומג"א סי' רטז ס"ק יז]. ויש נפ"מ למעשה אם ברכו עצי בשמים, דאפשר דלרבנו לא יצא. 524 ע"י תר"י, רא"ש וטור סי' רטז שדעת הראב"ד ג"כ דבעי שיהא עיקרן קיים קצת. 525 אפשר שנשתבש מרב כהנא לפנינו. 526 ברא"ה כאן (עמ' קלב) כתב שיטה א' שמברך בורא שמן ערב כמו באפרסמון, ואח"כ (בעמוד קלד) כתב שאין מברכין עליו כלל. ואינו דומה לשמן אפרסמון דהתם הוי מגוף הפרי, ובטור סי' רטז ושו"ע שם סע' ו הביא ב' הדעות, ומקורם מהרא"ה ורבנו [וכמו שכתב במ"ב שם ושעה"צ ס"ק כה. ועי' רמב"ם פ"ט ה"ג, ושלטי הגבורים על הרי"ף]. 527 וכן שיטת הרא"ה, והל' ברכות להריטב"א פ"ד ה"ז דברכת הריח ומאירי בשם יש מפרשים, דהכוונה של עצי היינו קשה, ואין לזה קשר עם דיני אילן, ולכן ברכת הריח מחולק בין אם הוא בא ממה שהוא קשה בגדר עץ ובין שהוא ממין רך כמו העשב. אבל לענין ברכת הנהנים עיקר החילוק בין הוא מין האילן או מין האדמה. וזה דלא כדעת הגאונים הובאו ברשב"א ואו"ז דדינא דברכת הריח תלוי בעיקר

דהוה יכול למימר דהדס הוה חביב ליה ⁵⁴⁰, אלא דניחא ליה למימר קושטא דמלתא דהלכה כב"ה. הביאו לפנייהם שמן ויין. פי', כגון שמן שיש בן בשמים שהוא בא לריח, וכיון שאין ברכותיהן שוות והם ענינים חלוקים שזה בא להריח וזה לשותות ואינן פוטרין זה את זה, פליגי הי מינייהו חשוב יותר להקדימו, אי ריחא דמקרבא אהנייתיה לאלתר או שתיה דהנאתה מרובה. ואיפשר לומר דמיירי בדליכא חד מינייהו דחביב לו טפי מאידך. מיהו אליבא דהלכתא כיון שאין ברכותיהן שוות, אפי' איכא חד מינייהו דחביב ליה אזלינן בתר חשוב ⁵⁴¹. בפנתא. עור שלמעלה, בארעיתא ⁵⁴², עור שלמטה.

מלא כל הארץ כבודו. פירוש שחייב לראות את עצמו כאלו שכינה על ראשו ⁵⁴³.

[מד, א] מתני'. הביאו וכו' מליח בתחלה ופת עמו וכו'. האי מתני' אתא לאשמועינן דזימנין אפי' פת הוי טפלה ⁵⁴⁴, דלא תימא לעולם אין הפת טפלה מתוך חשיבותא, קמ"ל דזימנין שהיא טפלה, כגון הכא שאין עיקר אכילתו בשביל הפת, דפת לא אתיא אלא לתקן את פיו ⁵⁴⁵. גמ'. באוכלי פירות גינוסר שנו. פירוש משום דפירו' גינוסר הם שמנים ומתוקים הרבה, ואינן גאכלין אלא עם מלח הרבה, ולהחליש חריפותו של מלח אוכל הפת, ונמצא שהפת טפלה לפירות, לפיכך מברך על הפירות ופוטר את הפת ⁵⁴⁶.

ברוך שנתן ריח טוב בפירות כדכתיבנא לעיל ⁵²⁸. האי מאן דמורה באתרוגא או בחבשא מברך ⁵²⁹ ברוך שנתן ריח טוב בפירות. פירוש, ואעפ"י שעקרן לאכילה ולא עביד לריח, כיון שמתכוין להריח מברך, הא בשאינו מתכוין להריח, אעפ"י שמריח ונהנה אינו מברך אלא במידי דעביד לריחא, כדמוכח לקמן ⁵³⁰.

האי מאן דנפיק ביומא דניסן וכו'. וקבעו ברכה זו לפי שהוא ענין שבא מזמן לזמן, והוא ענין מחודש שאדם מברך ⁵³¹ על עצים יבשים שהפריהן הקב"ה ⁵³², והיא בשם ומלכות. בש"א מברך על השמן ופוטר את ההדס. כך גרסת הריא"ף ז"ל ⁵³³. פי' כגון שהביא לפנייהם שמן ערב והדס, כמו כשרתא וכבישא שברכתו עצי בשמים כמו ההדס, ופוטר זה את זה. וטעמא דב"ה, מפני שההדס הוא גוף העץ הנקרא בשמים, והשמן אין הריח מעצמו אלא שקלטו מאחר ⁵³⁴.

שמן זכינן לריחו וזכינן לסיכתו וכו'. ואע"ג שבסיכה ליכא ברכה, מ"מ חשיבותא הוא שמשתמשים בו בשני ענינים ⁵³⁵.

לא סבר לה מר הלכה כדברי המכריע אמר להו הכי אמר רבא הלכה כב"ה ⁵³⁶. ואיכא נוסחי דגרסי ⁵³⁷ ולא היא לשמוטי נפשיה הוא דעביד. ופירושו ולא היא דאמרה רבא, אבל איהו כב"ה ס"ל ⁵³⁸, ומשום דבכה"ג לאו מקרי הכרעה, כלומר כשהוא מכריע לצד אחד לגמרי ⁵³⁹. וה"ה

תימה בסברת ב"ה. ועי' רא"ה דסברת ב"ש דשמן חשוב בגופו. ⁵³⁵ עי' רא"ה. ⁵³⁶ כ"ה גי' הרא"ה, וכנראה שזו גירסת הרי"ף. ⁵³⁷ זו הגי' לפנינו, ועי' תוספות ות' ר"י, רא"ש, השלמה ומכתם. ⁵³⁸ עי' פנ"י. ⁵³⁹ כ"כ גם הרא"ש. ועי' כ"מ פ"ט מברכות ה"ג. ⁵⁴⁰ עי' בסמוך. ⁵⁴¹ כשיטת רבנו לעיל מא, א ד"ה אמר עולא. ועי' רא"ה. ⁵⁴² ל"מ כעת גירסא זו. ועי' דק"ס ד"ג ארקתא. ⁵⁴³ עי' רא"ה. ודיבר זה חסר בכי"נ. ⁵⁴⁴ דהא דטפלה בטל לעיקר שמעינן מפת דפוטרת הפרפרת. ⁵⁴⁵ עי' תוס' ד"ה מברך ותר"י, וצל"ח, וראה לעיל לו, א בא"ד כל שהוא מה' המינים. ⁵⁴⁶ רבנו אויל בשיטת התר"י וכמו שביארו בט"ז ריש סי' ריב שמליח דנקט במשנה אינו דבר נפרד אלא הפירות עצמן קרויין מליח. ובזה מיושב קושית התוס' ד"ה באוכלי שמפרשים דמברך על הפירות וגם על המליח,

דינו של אילן. ועי' שו"ע סי' רטז סע' ג וביאורו"ל שם. ⁵²⁸ לעיל לו, ב ד"ה אלא אימא. ודין זה גם ברא"ה ובהל' ברכות להריטב"א שם. וכנראה שלמדו מהא דאתרוגא בסמוך. וברשב"א ד"ה אמר מר זוטרא כתב בשם הראב"ד שעל הוורדים מברך ריח טוב באילנות. והמקור במכתם (עמ' עז) וש"ג. ⁵²⁹ לפנינו : אומר. ⁵³⁰ גג, א ורבנו שם ד"ה ואסיקנא, וע"ש מה שכת' בזה, וכ"ה ברא"ה. ועי' תוספות ותוספות הרי"י, רא"ש סי' ג, אבודרהם, אר"ח הל' ברכות מב, ספר הבתים עמ' קמח בשם בעל התוספות. ⁵³¹ בכי"נ : רואה. וכן ברא"ה, ושם : ומסתברא שהיא בשם ומלכות. ⁵³² ומשמע לכאורה אפילו אילני סרק, ובמשנה ברורה סי' רכו כ' בשם אחרונים דוקא אילני מאכל וע"ש שמברך רק פעם א' בשנה, וכ"ה במרדכי. וכ"מ קצת מרבנו וכן ברא"ה וצריך לתקן שם [מזמן] לזמן. ⁵³³ הרי"ף בסוגיין והובא בראשונים. ⁵³⁴ ובמעיו"ט

וים כנרת⁵⁴⁷ בחלקו של נפתלי היתה, וזו שתרגם אונקלוס⁵⁴⁸ ואחסנתיה תהא עבדא פירין יהון מודן ומברכין עליהון, מפני דלעולם הן עיקר ומברכין עליהם ופוסר השאר שהוא טפלה כנגדן⁵⁴⁹.

ופי' שריף. מרק.

מתני'. האוכל⁵⁵⁰ ענבים ותאנים וכו', אפילו אכל שלק והוא מוזנו. כלומר, שסומך עליו והוא סעודתו, מברך עליו ג' ברכות⁵⁵³.

גמ'. מאי טעמיה דר"ג וכו' וכתב בתריה⁵⁵² ואכלת ושבעת וברכת. פירוש וחדא ברכה אמר רחמנא אכולהו⁵⁵³.

ורבנן ארין אשר לא במסכנות הפסיק הענין. ואי קשיא א"כ לרבנן מעין ג' מנא להו לתאנים וענבים, וי"ל, דנפקא להו מדאדכרינהו רחמנא הכא להני, וכתב בתרייהו ואכלת ושבעת וברכת, ש"מ שאף הם טעונין ברכה, דוברכת, ודאי אכולהו קאי, ואי לאו דאתא תאכל בה לחם ואפסיק, הוה מברכין עלייהו שלש ממש כר"ג, השתא דאדכרינהו ואפסיק' לענינא בלחם, שמעינן דאפריש בהו בברכותיהן, ולא מברכין ברכה גמורה אלא אלחם בלחוד, ואשאר מברכין מעין ברכת הלחם דהיינו מעין שלש⁵⁵⁴. ור"ג ס"ל דלא אתא לחם להפסיק הענין אלא למעוטי כוסס החטה, דליכא אחריי ברכה כלל, אבל לרבנן לא צריך קרא למעוטי כוסס את החטה, דודאי מסתמא כי אדכריה רחמנא בשבחא דארץ ישראל

למזון הוא דאדכריה, לאפוקי כוסס החטה דלאו אורחיהו דאינשי למיכל הכי⁵⁵⁵, אבל מ"מ זמנין דעבדי הכי, ולהכי לא נפקא מכלל בורא פרי האדמה, אבל לאחריו לא מברך כלל. ואפי' לרבנן כיון דכאיל רחמנא לכולהו שבעת המינים ביחד, מודו דלחם גופיה אם בירך עליו מעין ג' של מזון כגון על המחיה ועל הכלכלה יצא⁵⁵⁶. ולענין יין לחייבו בברכה⁵⁵⁷, למאן דדריש ושבעת זו שתיה א"כ מפורש הוא בתורה דאשתיה חייבה רחמנא ברכה, וא"ת א"כ דמהכא ילפת ברכה ליין יברך עליה שלש ברכות גמי. יש לומר מדפרט רחמנא בלחם ולא פרט ביין, ש"מ דלא חייב ברכה לזה כזה⁵⁵⁸. ומיהו עבר ובירך עליו ג' ברכות יצא משום דזיין⁵⁵⁹, ומאן דלא דריש ושבעת זו שתיה נפקא לו מזית שמן, דכיון שחייבה רחמנא ברכה במשקה היוצא מן הזיתים ה"ה ביין היוצא מן הענבים, דרחמנא אקשינהו כדכתיב⁵⁶⁰ תירוש ויצהר⁵⁶¹.

דחמשת המינים על המחיה וכו'. על המחיה היא מעין ברכת הזון, ועל ארץ חמדה מעין ברכת הארץ, ורחם על עירך מעין בונה ירושלים, כי אל טוב ומטיב אתה מעין ברכה אחרונה⁵⁶², ואעפ"י שיש בה מעין ברכה רביעית לא אמרו מעין ארבע, דלא הזכירו אלא מה שהוא כנגד ג' ברכות של תורה⁵⁶³.

מחתם⁵⁶⁴ כמאי חתים כי אתא רב דימי אמר רב חתים בראש חדש מקדש ישראל וראשי

א"צ, וע"כ דחילוק ברכות מה"ת, [וכ"מ בהל' ברכות להריטב"א פ"ו ה"ו, ועי' מה שכ' בריש הפרק, ועי' סה"מ"צ לרס"ג עשין ל מה שכתב הר"פ שם]. וצ"ל דהכונה דכיון דיש בתורה ב' מטבעות של ברכה אחרונה אע"פ שלכתחילה צריך לברך על הפת ג' ברכות מ"מ כיון דבכל ז' מינים הוי גמי לחם ע"כ ישנו בכלל ברכה מעין ג' ויצא אם בירך עליה. 557 צ"ל : ברכה לאחריו. 558 כ"כ הרא"ה ועי' לעיל מש"כ בריש הפרק. 559 עי' לעיל לה, ב. 560 במדבר יח, יב. 561 עי' רשב"א לעיל לה, א ד"ה אי גמי. 562 כג' ומנהג שלנו עי' טור סי' רח, וברמב"ם פ"ח מהל' ברכות ה"ד הביא שיש מי שאין אומרים ברכה רביעית אלא בברכת המזון בלבד, ואמנם לא הזכירו בפירוש המשנה ועיין מכתם ומש"כ שם. 563 כ"כ בתר"י ומשם בטור ובמנהג הל' סעודה טו כתב דכיון דקודם תקנת ביתר היו קורין מעין ג' נקבע כך שמה אפילו אחר כך. 564 בכ"י : מחתים.

ועי' צ"ח דאפשר דגם רש"י מפרש כרבנן וכ"מ ברא"ה. 547 עי' רש"י דגיטסר ארץ ים כנרת, ועיין בר"ר פצ"ח כב כל חוף הים של טבריה נקרא כנרת ולמה הוא קורא אותה גנוסר כו'. 548 בראשית מט, נא. 549 כ"כ הרא"ה בשם מורו ר' יצחק הלוי בר' שמואל. 550 לפנינו : אכל. 551 עי' רש"י ותוס' ד"ה ר' עקיבא ורא"ה. 552 כג' כי"מ. 553 היינו חדא במטבע דברכה וכמ"ש ברש"י דג' ברכות התם רמיזו. 554 שיטת רבנו דמעין ג' הוה דאורייתא נתבארה לעיל ריש הפרק, עיין הערה 15. 555 כ"כ רבנו לעיל שם, ורשב"א כאן. 556 כ"כ הרא"ה [ועי' רבנו סד"ה אינהו]. ואפשר משום דסברי דאין מניין ג' ברכות מה"ת, עי' מג"א ריש סי' קצא וקצד ורע"א, ופמ"ג בא"א, וכן משמע קצת ברבנו לעיל טז, א לענין ברכת פועלים, אבל זה אינו דהא לדידהו דמעין ג' מה"ת וארץ הפסיק הענין היינו לענין חילוק ברכות דבפת בעי ג' ברכות שלימות ובז' מינים

חדשים. פירוש, דלא חשיב ליה חתימה בתרתי⁵⁶⁵, וה"ק ה' מקדש ישראל וישראל מקדשי לראשי חדשים⁵⁶⁶.

הכא מאי רב חסדא אמר על הארץ ועל פירותיה. ולא חשבינן לה חתימה בתרתי, דארץ היא דמפקא פירות⁵⁶⁷.

ולא פליגי הא לן והא להו. פירוש דרב חסדא לן ור' יוחנן לבני ארץ ישראל.

אינהו אכלי ואנן מברכינן. פירוש דעל פירותיה, אארץ ישראל לחודה קאי והיכי שייך לדידן לבני בבל לברך על פירותיה ולא אכלי מיניהו.

אלא איפוך רב חסדא אמר על הארץ ועל הפירות. כלומר, בפירות חוצה לארץ, ור' יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה, פירוש בארץ, והכי קי"ל דאותן שבחוצה לארץ אומרים על הארץ ועל הפירות, דמשמע דיהא השם ברוך על הארץ דהיינו ארץ ישראל שנתן לנו לנחלה, ועל הפירות דהיינו כל פירות שבעולם⁵⁶⁸, דהני דקא אכל איהו השתא לאו מארץ ישראל גינהו. ואותן שבארץ ישראל אומרים ועל פירותיה, משום שאוכלין פירותיה של הארץ ממש⁵⁶⁹. הילכך, ילפינן מינה שבפירות ארץ ישראל

הארץ מברך על הארץ ועל פירותיה דהא למאי דס"ד דרב חסדא אמר על הארץ ועל פירותיה לא הוה קשיא לן אלא אינהו אכלי ואנן מברכינן אלמא כל היכא דאנן אכלינן אנן מברכינן על פירותיה וכ"ה ברא"ה ומאירי, אבל בתר"י מסתפק בזה שאפשר שרק היושבין בארץ צריכין להזכיר מפני שבח הארץ, ובארחות חיים הל' ברכות ה"ט הזכיר ב' הדעות, ועי' ב"י רח. 571 ברא"ה כתב דבחמשת המינים לא ידעינן לאפרושי בין דידן לדידהו, ועיין כפתור ופרח פ"י (לונץ עמ' קנא) שכתב שבא"י חותם על המחיתתה, ובאגודה כאן על הארץ ועל מזונותיה. 572 לשון הרא"ה וזו שיטת הרמב"ם פ"ח מהל' ברכות ה"ד וכ"ה בתוס' ד"ה על ועוד. ועיין שיטת ריב"ב שהסביר שכל שמוזכר עץ בפירי מדכר גפן בחמרא ועיין מכתם ומאירי. 573 כ"ה ברי"ף ועי' פיהמ"ש לר"ם, רשב"א, רא"ש ועוד. 574 עי' תר"י ותליא במחלוקת הקודמת שלדעת האומר שמסיימים ועל הפירות אינו מזכיר כלל על הגפן וכ"ה ברמב"ם, מאירי ורא"ש, ומיהו מה שכ' רבנו שחותם על פרי העץ ועל פרי הגפן וכ"ה ברא"ה צ"ע דלכאורה היה צריך להזכיר על הגפן שהיא ברכה פרטית ואח"כ על העץ שהיא כללית, ואמנם בכל הראשונים שמביאין דין זה מביאים איפכא. וצ"ע.

565 כ"ה ברש"י ורי"ד ולפי"ז דלא גרסי לעיל הסיום דחותם על הארץ ועל המחיה דא"כ היה צריך לפשוט דחותם בתרתי, ועי' עט"ר ואמרי נועם לגר"א. 566 לקמן מט, א. 567 כדלקמן שם. 568 הביאור כמו שכתב בלבוש הביאו במעדני יום טוב כאן סימן מב אות צ דאין זה חותם בשנים דכך היא הברכה לקיים הפסוק וברכת וגו' על הארץ הטובה ועל הפירות כולל גם של ארץ ישראל וגם של חוץ לארץ והוה חדא מילתא על הארץ ופירות שלהן ושל חוץ לארץ, ושם הביא עוד פירוש דעל הארץ אף על פי שעל ארץ ישראל נתקנה מכל מקום כוללת גם כל העולם, וזה דלא כרבנו, ואפשר שזה ע"פ הספרי דברים פסוקא מ' כביכול אין דורש אלא אותה ובשכר דרישה שהוא דורש כל הארצות עליה. 569 בברכי יוסף סי' רח סע' יא הביא דאפילו במקומות שקידשו רק בכיבוש ראשון יכול לומר על פירותיה, ולפי"ז אפשר שגם במקומות שהבטיחו לאברהם אבינו אע"פ שלא כבשו כלל אפשר שיאמר כך ויל"ע בזה. ועי' שאילת דוד בחידושי שביעית שנסתפק לענין הקיני והקניזי והקדמוני אם הם בכלל א"י לענין הדינים שאינם תלויים בכיבוש שאפשר שהובטח רק לעתיד לבא. 570 כ"כ הרשב"א כאן דמסתברא דאי אכיל פירות הבאים מן

מריבית, דאינו מברך לבסוף ולא כלום⁵⁸⁷. אלא דכל הטעון, משמע כל מין שטעון ברכה לפניו קאמר, ופחות מכזית אעפ"י שהוא מתמת מיעוטו אינו טעון ברכה לאחריו מ"מ מינו טעון ברכה לאחריו.

לאפוקי רחני. וה"ה⁵⁸⁸ דהוה מצי למימר לאפוקי שאר מצות, דבני מערבא גמי לא היו מברכין אחר כל המצות, אלא לאחר סילוק תפילין בלחוד, ומשום דכתיב בפרשת תפילין⁵⁸⁸ א ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה, וקסברי דבחוקת תפילין הכתוב מדבר, ולומר השמר שלא יהיו עליך אלא מימים ימימה, כלומר בימים ולא בלילות, ומפני כך כשמסלקין אותן בלילה הוה מברכי עליהו לשמור חוקיו⁵⁸⁹. והכי איתא בירושלמי בפ' היה קורא⁵⁹⁰ כשהוא תולץ מברך אקב"ו לשמור חקיו, אתיא כמ"ד בחקת תפילין הכתוב מדבר, ברם כמ"ד בחקת הפסח הכתוב מדבר לא אלמא משמע דלא היו מברכין בגמר שאר מצות כלל. ואנן לא קי"ל כבני מערבא אלא כמ"ד בחוקת הפסח הכתוב מדבר, מדקיי"ל במנחות⁵⁹¹ כמ"ד לילה זמן תפילין והלכה ואין מורין כן כדאיתא בשילהי פ' הקומץ⁵⁹².

מתני'. השותה מים לצמאז אומר שהכל זכו' ר' טרפון אומר בורא נפשות רבות. פירוש לר' טרפון ליכא בהו ברכה לאחריו⁵⁹³, משום דמיא

גדולי רבותינו הצרפתים ז"ל וקצת גאונים ז"ל⁵⁷⁵ ובירושלמי⁵⁷⁶ אמרו דצריך להזכיר בה מעין המאורע כגון שבת וי"ט ור"ח, וזה לא הזכירו בגמרא. וכן נמי נהגו העולם עכשו כן, וכל כי הני מילי פוק חזי מאי עמא דבר וכדאמרינן לקמן בסוף פרקין⁵⁷⁷, וכן כתב הראב"ד⁵⁷⁸. ורבותינו בעלי התוספות⁵⁷⁹ כתבו דאין מנהג העולם בהכי. וכבר כתבנו⁵⁸⁰ דברכת מעין ג' של מיני מזונות שהיא פוטרת ג' ברכות, ואע"ג דלא אמר ברית ותורה ומלכות בית דוד יוצא הוא בדיעבד, וכי אמרינן לקמן⁵⁸¹ דאם לא אמרן לא יצא ידי חובתו, לא יצא ידי חובתו כראוי קאמרינן, אבל לא מחייב לאהדורי, דאי חיוב חזרה הוה בהו במעין שלש הוה אמרינן שום הזכרה מינייהו, ואשכחן כהאי לישנא בפסחים⁵⁸² דאמרינן התם כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ובעינן למימר לא יצא ידי חובתו כראוי.

[מד, ב] ועל הקפרא. מין בשר, אבל ירקא לא, דלא חשיב לברך אחריו⁵⁸³.

אמר רב אשי כי מדכרנא עבידנא ככולהו. וכן נהגו העולם דאכל מילי מברכין בסוף בורא נפשות רבות⁵⁸⁴.

למעוטי⁵⁸⁵ מצות. ה"ה⁵⁸⁶ דהוי מצי לתרוצי לאפוקי אוכל פחות מכזית ושותה פחות

קצו). ואע"ג דהברכה על קיום העשה של ושמרת את החוקה, ולכאורה אין זה שייך לברכה שלאחריו. וצ"ל דמ"מ הסברא דאין שייך ברכה על הסילוק אל"ה דענין הברכה הוא השבת על מה שזכה לקיים, ולפי"ז שייך לומר דמברכין לאחריו. 590 הלכה ג. 591 לו, ב. 592 מנחות שם, ועי' השלמה, וח"י הריטב"א ערובין צו, א. 593 כדעת התוס' מה, א ד"ה ר"ט, תר"י ורש"י ערובין יד, ב, וכן ברא"ה, מכתם ומאירי דמברך ב"ג לפנייה, מיהו ברבנו משמע עיקר הטעם דבתחילה א"א לברך שהכל כיון שאין זו ברכת הגאה לשם מזון ולכן מברך רק ב"ג כדבסמוך, וכיון שבירך לפנייה אינו יכול לברך אחריה, ונראה שרבנו נטה מפ' התר"י וכ"ה בתוס' רי"ח שכתבו שר"ט סובר שאין לברך אחריה ולכן מברך לפנייה משום קושיית הרשב"א דא"כ לסייע מכאן לר' יצחק, וכן יהא מוסבר מדוע רק במים, ובצל"ח תמה בזה. וברשב"א מפרש דלר"ט היה מברך בנ"ר בין מלפניה בין לאחריה, ועי' רש"י ערובין שם בפ' הראשון, ובמאירי כתב דת"ק סובר שמברך לפנייה ולא לאחריהן ובא ר"ט והוסיף

575 תוס' והראשונים הביאו כן בשם ר"ח, ועי' ליקוטי ר"ח באוצה"ג (עמ' 55) או"י סי' קפא, ראבי"ה קכב, שבה"ל סי' קסא, טור סי' רח בשם בה"ג, ועי' מכתם. 576 בפרקין סוף ה"א, ועי' תוס' בשם הרמב"ם וראשונים. ותורת רפאל סי' טו. 577 לקמן מה, א. 578 הובא במכתם (עמ' פ) שלא ראינו מי שחשש לזה הירושלמי. וכן בהשלמה, רשב"א, ארחות חיים הל' ברכות ה"ח, ועי' ספר הבתים שער ט ה"א (עמ' קלז) והערה 687. ועי' גב צרור החיים (ירושלמי עמ' לב). 579 עי' תוס' כאן ותוס' רי"ה, וכ"ה באו"י שם וסמ"ג. 580 לעיל ד"ה מאי. 581 לקמן מה, ב, מט, א ועי' שם מה שכ' בזה רבנו בד"ה והמילה. וזו דעת הרא"ה, ובהל' ברכות להריטב"א פ"ו ה"ז. וכן בדעת א' בטור סי' קפז. ועי' להלן מה שהסברנו בזה. 582 קטז, א. 583 עי' פנ"י. 584 כ"ה ברשב"א ומשם שיטת רבנו. 585 לפנינו: לאפוקי. 586 ג"ז מהרשב"א. 587 עי' לעיל לט, א ד"ה בצר, ורשב"א שם. 588 עי' רשב"א שם. 588 שמות יג י. 589 ועי' נדה נא, ב בתוס' וח"י הרמב"ן שם (עמ')

אפילו שיהא מיהא מיתהני, מברך בהו, והביאו ראיה מדאמרינן לעיל בפרקין⁵⁹⁸ מהוא דתימא כיון דלרפואה מיכוין לא ליברך קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי.

[מה, א] הילכתא מאי. פירוש, משום דמסתבר טעמיה במים דלא זייני כלל קא מיבעיא ליה⁵⁹⁹. אי גמי דשמיע ליה מאן דאמר כותיה⁶⁰⁰. פוק חזי מאי עמא דבר. וכך הוא שאומרים תחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות, וכדבר פפא דלעיל⁶⁰¹.

לא זייני כלל, והיינו דנקט לצמא, כלומר דלא מתהני לשום מזון אחר אלא לשבור צמא, ולפיכך אמר עליהו ר' טרפון בורא נפשות, שאפילו שהכל ליכא לברוכי עליהו⁵⁹⁴, אלא בורא תשלום חסרון הבריות⁵⁹⁵.

גמ'. לאפוקי מאי. פירוש, משום דמיא לא שתי אינש אלא לצמא קא בעי מתניתין אמאי תני לצמא, אלא למאי ישתה אותן⁵⁹⁶.

דחנקתיה אומצא. ואמרו בתוספות⁵⁹⁷ דדוקא שותה מים בדחנקתו אומצא לא יברך, משום שאינו נהנה בשתייתו כלל, אבל יין ושאר משקין

סליק פרק כיצד מברכין בפ"ד

פרק שביעי: שלשה שאכלו

מזמנין בו⁸. ומהאי טעמא גמי מאכילין את העניים דמאי ואת האכסניא דמאי כדאמרינן בגמ'⁹. ומעשר ראשון שניטלה תרומתו. פי', מעשר ראשון היה ניתן ללוי, והלוי היה נותן מאותו מעשר שלו אחד מעשרה לכהן, והיא הנקראת תרומת מעשר¹⁰.

ומעשר שני. פי', מעשר שני היו פודין אותו הבעלים, והיו מעלין הכסף בירושלים, והיה מותר לאוכלו חוץ לירושלים לאחר שנפדה. וכן

שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן. פירוש, שרוצים להתחבר יחד לסעודה, וכגון דאמרי גיזיל וניכול נהמא בדוכתא פלן, או כשהסבו, דהויא קביעותא¹, כדאמרינן לעיל², חייבין להצטרף ולזמן יחד³, וחובת זימון הוא מפני כבוד הבורא כשהן מתחברין ומתרינן⁴ זה לזה לברכו, ומשום ברב עם הדרת מלך⁵.

אכל דמאי. פי' תבואה של עם הארץ שהוא ספק מעשר, ופי' דמאי דין מאי הוא, מתוקן או לא⁶, ומשום דרוב עמי הארץ מעשרין הן⁷,

קבעו ביחד אבל אם רצו ודאי מזמנים, ובוה מיושב מה שתמה ברא"ש על דעת זו מרב ושמאל לקמן מז א דהצטרף בסוף, וכן משמעון בן שטח לקמן מח א. דהטעם דברוב עם איכא גמי לענין רצו לזמן. ועי' רבנו להלן מח, א דשמעון בן שטח אפשר שבא בסוף הסעודה ולגרמיה עבד. 4 בכי"א: ומתירין, אבל במאירי (עמ' 165, א הוצאת מכון התלמוד) וענין הזימון הוא דרך אזהרה והתראה להתעורר לברכה מתוך כונה ועי' א"ח. 5 משלי יד, כח. 6 כ"כ הרמב"ם בפ' המשנה כאן וערוך ע' דמאי ג, ועיין ירוש' מע"ש סופ"ה דמי תיקן דמי לא תיקן. 7 עיין שבת כג, א. 8 רש"י להלן מז, א רבנו יהונתן ומאירי כאן. ולפי"ז אפשר דאפילו אכלו כל הג' דמאי מזמנים. 9 לקמן מז, א. 10 עי' רש"י ומה שכ' בהגהות הב"ח

בברכה שלאחריהם. 594 כן צריך לתקן ברא"ה ולחנם תקנו שם. 595 עי' מכתם. 596 ואע"ג שרבנו לעיל פי' דנקט לצמא כדי לומר הטעם דלא מתהני לשום מנין ולכן מברך בר"נ מ"מ מקשי' דהא לא הו"ל למימר דלמאי ישתה אותן וע"כ נקט לאפוקי. 597 עי' תוס' רי"ה. 598 לו, א. 599 עי' רשב"א. 600 כ"ה ברא"ה. 601 מד, ב. 1 זו דעת התר"י בפ' הב' דבתחילת הסעודה קבעו ביחד. אבל דעה א' בתר"י וכ"ה ברא"ש שהאריך להוכיח כן וכן בשו"ע סי' קלב דאזלינן בתר קביעות אפילו קבעו באמצע. והנה בחידוש בזימון, שמוציא את האחרים, דביחידים מי שאכל מברך. ותו דאיכא ענין דברוב עם, וזה שייך גם בקבע באמצע. ועי' מכתם ומאירי. 2 מב, ב. ע"ש ברבנו ותר"י שם. 3 וגם לדעת התר"י אין חייבים בזימון מטעם חובה כיון שלא